דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פתח הקב"ה שבעה רקיעים והראהו בית המקדש של מעלה והראהו ארבע ציבעונים שעשה מהם משכן שנאמר והקמות את המשכן [כמשפטו אשר הראית בהר] (שמות כ"ו כ'). אמר לפניו רבונו של עולם איני יודע דמות ארבע צבעונים. אמר לו חזור (לפניך) [לימינך] מט). חזר וראה גדוד מלאכים שלובשים לבוש דומה לים. אמר לו: זו היא ת כ ל ת. אמר לו חזור לשמאלך. חזר וראה אנשים לובשים לבוש אדום. אמר לו מה אתה רואה. אמר לו אנשים לובשים לבוש אדום. אמר לו היא א ר ג מ ן. חזר לאחוריו וראה גדוד שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק. אמר לו זו היא ת ו ל ע ת שני. חזר לפניו וראה לפניו גדודים שהם לבושים לבוש לבן. זו היא ש ש מ ש ז ר כ): מיד פתח הקב"ה שבעה רקיעים ונגלה עליהם עין בעין ביופיו ובכבודו וכתוארו ובכתר שלו ובכסא כבודו. כיון ששמעו א נ כ י ה' א ל ה י ך (שמות כ' ב') מיד יצתה נשמתם של צדיקים והחייה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (תהלים ס"ח י') כח). מה עשה הקב"ה הוריד עליהם לארץ מאה ועשרים ריבוא מלאכי השרת. כל אחד ואחד מישראל אוחזים אותו שני מלאכי השרת. אחד מניח את ידו על לבו ואחד מגביה את צוארו כדי שיראה להקב"ה פ נ י ם ב פ נ י ם: ולמה נגלה להם פנים בפנים. אמר להם ראו שנגליתי לכם בכבודי ובתפארתי. שאם יש דור שמתעה אתכם ואומר נלך ונעבוד אלהים אחרים אמרו לו. יש לנו אלהים שאנו עובדים אותו. בזמן שאין אנו עובדים אותו (מולידין) [מורידין] בגיהנם כנ). ועתיד הקב"ה להמלך מלכותו על כל ישראל כג):

פכ"א

ע ש ר ד ב ר י ם כ)

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ' ב') ג)

עלי עשור עלי נבל עלי הגיון בכנור (תהלים ל"ג ד'). תנא ע"ש ר' יהודה

מאיר מבן דוד עין

שר התורה ומקר לו התורה עלוכה בכל ושמורה וכל מלאכי השרת כעשו לוהביו וכל לחד מקר לו דבר רפואה וסוד שמות שהם יולאים מכל פרשה ופרשה וכל שמושיהן וכן הוא לומר עלית למרום וגו' ולף מלאך המות מקר לו דבר שכך כתיב ויתן לח הקטרת ויכפר על העם וכו'. ובשבת שם פ"ט ע"ח מקיים מיד כל לחד ולחד כעשה לו לוהב ומקר לו דבר שכ' עלית למרום וגו' לקחת מתנות בלדם בשכר שקרלוך לדם לקחת מתנות לף מלאך המות מקר לו דבר שנלמר ויתן לת הקטורת וגו'. ולומר ויעמוד בין המתים וגו' לי ללו דלמר ליה מי הוה ידע. מט) וכ"ה בד"פ. כ) בשמות רבה קוף פל"ה לומר לפניו רבון העולם ללוה לני שלני יכול לעשות כלילו ל"ל כתבניתם בתכלת ובלרגמן ותולעת שני [ושש] וכשם שלתה רולה למעלה כך עשה למטה וכו'. וע"ע בבמדבר רבה פי"ב בד"ה לליכה ורליכה ובשה"ש רבה קפ"ג. כח) בשבת פ"ח ע"ב ול"ל יהושע בן לוי כל דבור ודבור שילא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של י ש ר א ל שנא' כפשי ילאה בדברו וכו' הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה לותם שנלמר גשם נדבות וגו'. ובשה"ש רבה פ"ה גרים לה קתמא כפשי ילאה בדברו מקול דבורו הרלשון שלמר לנכי ה' ללהיך. ובשמות רבה פכ"ט בפתיחתא שמעה עמי שכיון שבלו לסיני ונגלה להם פרחה נשמתם על שדבר עמהם שכ' כפשי ילאה בדברו לבל התורה בקשה עליהם רחמים וכו'. ובמכילתא יתרו פ"ע תני לה בשם רבי יהודה בר לבעלי לפי שהיו משולהבין בחמה של מעלן לומר הקב"ה לענני כבוד הזילו טל חיים וכו'. ושם לומרו דסיוע המלאכים היתה לפי שהיו כרתעים לחוריהם ועיי"ש במ"ע לות י"ד. ועיין לקמן פכ"ח מה שדרשו על רכב ללהים רבותים. כב) כלו' מוריד לותמו ונקיע הכי משום ביש גדלה. כג) ועיין בפדר"ל פמ"ח. הז"ל הגיה שלם יש דור ש י ב ל מ י שמתעה וכו' ול"ל: ל מ " ל ש כל קנגון לשון פיקקל זו מוכח שכתוקפה כעין פ ת י ח ת ל לל עשרת הדברות. ועיין במדרש י' הדברות (בית המדרש ח"ל לד ס"ט) שכבר כשתמש במלמר שלפכינו והרכיב בו ממדרשים לחרים.

פ"כא ל) בלי ספק שהיה כתוב עשר דבריל ותרגומה ללשון עברית עשר דברים ולין זה לל לשון תורה ולל לשון חכמים דבלשון תורה הול ע ש ר ת ה ד ב ר י ם ובלשון חכמים ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת. ב) הוספתי המקרל וכל"ל ללל שהשמיטוהו הסופרים. ל מ " ל ש בתכוונל פ' יתרו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שבעה נימין יש בכנור בזמן הזה על שם שבע ביום הללתיך (פס קי"ט קס"ד). לימות המשיח הם שמונה למנצח על השמינית (פס י"ב ו') על נימא שמינית. לעתיד לבא הם עשרה על שם הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו (פס ל"ג ב') ג): [דבר אחר עלי עשור וגו'] ד) אדריינוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניא אמר לו כבוד גדול חלק הקב"ה לאומות העולם (סנהן) [שאותן] חמשה דברות הראשונות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל שמו מעורב בהם. כלומר שאם חטאו ישראל הוא קורא אחריהם תגר. חמשה דברות (הלחרונים) [האחרונות] שנתן לאומות העולם אין שמו מעורב בהם. כלומר שאם חטאו אומות העולם אין קורא אחריהם תגר. אמר לו בא וט"יל (בעמו) [עמי] במדינות. ובכל מקום ומקום שהיה מוליכו היה רואה איקונים שלו קבועה. אמר לו זו מה היא. אמר לו איקונים שלי. עד שמשכו לבית הכסא אמר לו אדוני המלך רואה אני שבכל המדינה הזו אתה שליט [שבכל מקום ומקום איקונין שלך קבועה] ה) ובמקום הזה אינה קבועה. אמר לו את הוא סבא דיהודאי כך הוא כבודו של מלך להיות איקונים שלו קבועה במקום ביזוי במקום משוקץ במקום מטונף. אמר לו ולא שמעו אזניך מה שפיך מדבר כך שבחו של הקב"ה להיות שמו מעורב עם הרצחנים עם המנאפים עם הגנבים. סילקו והלך לו ו). כיון שיצא. אמרו לו תלמידיו רבי לזה דחית לנו מה אתה משיב. אמר להם כך עלה על דעתו של

מאיר מגן דוד עין

בד"ה יל"ל אם כפלה דליקה וכו' רמז הכותב ו ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת כ ת ו ב י ם ב פ' ש ל ש ב ו ע ו ת. ונראה שכוון אל הפסיקתא שלפניהו. ובשמות רבה פכ"ט בפתיחתא שמעה עמי ואדברה השמיע הכותב ורמז כ מ ו ש כ ת ו ב ב ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת עד אראב"י א"ל הקב"ה ליסראל וכו'. וזה המאמר ליתא לפניהו. וכמלא בפתיחה לר' יוחנן למגילת רות ליש מדרש רות רבה ושם הוזכר מאמרו של רשב"י. ובכל כמלאת פתיחה זו בפסיקתא דמוהר"ש באבער פי' במדש השליחי אלא שלא סובאו שם דברי רשב"י גם לא תתכן זו הפסיקתא להקראות בשם ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת. וע"כ נראה שהיו לפני הכותב פסיקתות מסודרות על עשרת הדברות שאינם לפניהו. ג) הז"א הגיה ז ה ש א מ ר ה כ ת ו ב ע לי עשור וגו' תנא ב ש ס ר"י וכו'. בהגהותא דבהעלותך נרסינן ילמדנו רבינו כמה נימין וכו' כך אר"י ז' נימין היו בכנור שב' ש ו ב ע ש מ ח ו ת א ת פ נ י ך וגו' אל תהי קולא שובע אלא שבע שמחות וכן דוד אומר שבע ביום ובו' ולימות המשיח נעשה שמונה שכן דוד אומר בנגון למנצח ב נ י נ י ו ת על השמינית (תהלים ז') ולעתיד נעשה עשר שב' א ל ה י ם ש י ר ח ד ש א ש י ר ה ל ך ב נ ב ל ע ש ו ר א ז מ ר ה ל ך. והועתק בבמדבר רבה פנ"ו. ובמדרש תהלים מזמור פ"א ג' לה בשם ר' יהודה ברבי אלעאי ושם הגי' כמו שהיא לפניהו. ובגמרא ערכין י"ג ע"ב ג' שב' שובע שמחות וגו' אל תקרי שובע וכו' שמונה שנאמר למנצח על ה ש מ י נ י ת על נימא שמינית של עולם הבא עשר שב' עלי עשור ועלי נבל וגו'. ואומר הודו לה' בכור בנבל עשור זמרו לו שירו לה' שיר חדש. ועיין שם בדש"י דנראה דלא הוי גרים הא דעלי עשור ועלי נבל. ואמנם עיקרו בתוספתא דערכין פ"ב ושם הגי' כמו שהוא בגמרא והא דעלי עשור ועלי נבל ליתא שם. ועיין בילקוט תהלים שסדר זה המאמר במזמור ו'. אולם כשתעיין בילקוט ובמדרש תהלים המלא שבתוספתא לא היתה אלא ב נ נ י נ ו ת. וגי' הילקוט כמו שהיא בגמרא לפניהו. וכ"ה בילקוט מזמור ל"ג. ונעשה הדרוש שלפניהו שדרשו ליום השבת ליום שכולו שבת דהייהו לע"ל. ד) כנ"ל להגיה. ה) כנ"ל להגיה. ו) דוגמת מאמר זה הביא החזקוני פ' יתרו בקנגון אחר. שאל טורנוסרופוס הרשע לר' עקיבא מ"מ שמו של הקב"ה נזכר בה' דברות הראשונות ואינו נזכר בה' דברות האחרונות הלך לו ר"ע לפלטרין של טורנוסרופוס והראה לו את רומחו חזר והלך לטרקלין שלו והראה לו שם את מגינו וחזר והלך לקלמרין שלו והראה לו שם את שריונו וכלי זיינו חזר והוליכו לבית הכסא שלו א"ל מ"מ לא נתת כאן מכלי זייניך א"ל מפני שהוא בגאי לי להכניסם במקום הטנופת א"ל ר"ע כך בדברות הראשונות אין שם אלא דרך כבוד ולכך נכתב שם שמו של הקב"ה אבל בה' אחרונות שמדבר בראיה וניאוף וגניבה ועדות שקר וחמוד לא רצה להזכיר שמו בהם. ועיין בתו' תענית ג' ע"א בענין שאין הקב"ה מזכיר את שמו על הרעה כתבו וז"ל וכן בה' דברות האחרונות וכו' משל למלך שבנה דירה והכיח לגייר מגינו לפני כל מדרי הבית זולתי בית הכסא מקום

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הקב"ה. בתחילה הלך לו אצל בני עשו אמר להם מקבלים אתם את התורה. אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה. אמר [להם] ל א ת ר צ ח. אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים לא הבטיחם אביהם אלא על החרב שנאמר על חרבך תחיה (בראשית כ"ז מ') ז) אין אנו יכולים לקבל את התורה. אחר כך הלך אצל בני עמון [ומואב] אמר להם מקבלים אתם את התורה. אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתב בה. אמר להם ל א ת נ א ף. אמרו לו וכל עצמם של אותם האנשים אינם באים אלא מניאוף הדא [היא] דכתיב ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (שם י"ט ל"ו) אין אנו יכולים לקבל את התורה. אחר כך הלך לו אצל בני ישמעאל אמר להם מקבלים אתם את התורה. אמרו לפניו רבונו של עולם מה כתיב בה. אמר להם ל א ת ג נ ו ב. אמרו לו כל עצמם של אותם האנשים אינם חיים אלא מן הגניבה ומן הגזל הדא היא דכתב יהיה פרא אדם וידו בכל יד כל בו (שם ט"ז י"ב) ח) אין אנו יכולים לקבל את התורה. ואחר כך בא לו אצל ישראל. אמרו לו נ ע ש ה ו נ ש מ ע. הדא הוא דכתב [ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קדש] מימינו אש דת למו (דברים ל"ג ב') ט). אמרו ישראל לפני הקב"ה. רבונו של עולם ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים (שה"ש ח' י"ד) ב ר ח ד ו ד י ערוק מן ריחא בישא (לית) [ואתא] לך לריחא טבא ע ל ה ר י ב ש מ י ם י). ע ל י ע ש ו ר עלינו לקבל את המצות (עשרות) [ועשרת] הדברות. ע ל י נ ב ל עלינו להתנבל עליה בימי השמד יא) ר' שמעון בן לוי אמר בשמחה (ורבנים אמרים) [ורבנין אמרו] שלא (בלגלגים) [באנגריא] יב). וכיון שראה הקב"ה דעתם של ישראל שמבקשים לקבל את התורה באהבה וחיבה באימה ויראה כרתת וזיע פתח ואמר א נ כ י ה' א ל ה י ך:

[דבר אחר אנכי ה' אלהיך וגו'] יג) ר' לוי בשם רבי יוחנן משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה (תהלים ע"ו ט') אם י ר א ה למה ש ק ט ה ואם ש ק ט ה למה י ר א ה. אלא אמרה הארץ. מצוה אחת נצטווה אדם הראשון ועבר עליה ונתקללתי בעבורו כדכתב ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג' י"ז) כאן מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה ושלש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה על אחת כמה וכמה. אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אף על פי כן חזר הקב"ה ופייסה שנאמר ארץ ארץ שמעי דבר ה' (ירמיה כ"ב כ"ט) שמעת שאמרתי א ר ו ר ה ה א ד מ ה [בעבורך] בעצבון תאכלנה ולא שמעת שאמרתי ל א א ו ס י ף ל ק ל ל ע ו ד א ת ה א ד מ ה בעבור האדם (בראשית ח' כ"א). כיון ששמעה כך מיד ש ק ט ה יד): [ד ב ר א ח ר] אמר רבי חייא בר רבי אבא בשם רבי יוחנן אם י ר א ה למה ש ק ט ה ואם ש ק ט ה למה י ר א ה. אלא אמרה הארץ. (שמא) תאמר טו) אין ישראל מקבלים את התורה ואני חוזרת למימי כמה שהייתי טז). דאמר רבי בשם

מעונף. ז) במקלא כתוב ועל. ח) במקלא כתוב ידו בכל ויד כל. ט) כל"ל דמהאי קלא יליף לה כדדרים לה בספרי וחלת הברכה פי' שמ"ג והתם תני לה סתמא. ושם הוא קלא בפנגון אחר ושכויה היא בקלת שיכוי סנגון במכילתא עם' דבחדש פ"ה עיי"ש. ובריש עם' ע"א נרים לה בשם ר' יוחנן. ובפדר"א פע"א היא בשם ר' טרפון בשיכוי סנגון עיי"ש. ועפ"י הפדר"א יפד הפייטן את דבריו בפיוט אלה הנעדות לשבועות עיי"ש. וכווכת המאמר שה' דברות אחרונות לא כתיימדו לישראל אלא עז' מצות בני נח הם ע"כ לא היה לריך להזכיר שמו עליהן. י) וכ"ה בילקוט שה"ש שם. וכווכת זה המאמר עפ"י מה שדרשו בשה"ש רבה שם אתא לך לריחא טבא בזכות אבותיכו שריחן עולה לפניך כבשמים. שדימו האבות להרים בכמה מקומות וכלו' שהאומות הוריש אבותיהם להם את מעשיהם הרעים אבל ישראל קבלו את התורה בזכות מעשה אבותיהם. יא) בילקוט תהלים ל"ג הנתיקו אלא שסיכה הדרוש עפ"י דרכו. וכבר כשתמשו בזה הדרוש בשעות רבה פב"ע בד"ה אריה שאג. יב) בילקוט שם רשב"ל אמר (ואולי הוא ר"ש בן לקיש או ר' יהושע בן לוי) בשמחה ו ר ב נ י ן א מ ר ו שלא ב א כ נ ר י א וכלו' שלא קבלו עליהם התורה כעבודת מן המלך. יג) כ"ל דכל"ל. יד) הועתק בילקוט תהלים ע"ו. טו) ב' נוסחאות הן שנחערבו ובד"פ תאמר שמא. טז) שמתחלה היה העולם מים במים.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

רבי אחא נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תיכנתי עמודיה סלה (תהלים ע"ה ד') כבר היה העולם מתמגמג והולך אילולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') כבר היה העולם חוזר לתוהו ומי(ציסס) [ביסס] העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה יז): ד"א אמר רבי פנחס בשם רבי יוחנן אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה. אלא אמרה הארץ, תאמר שהגיע עונתה של תחיית המתים והקב"ה תובע מידי מה שהפקיד אצלי כדכתב וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה (ישעיה כ"ו כ"א). וכיון ששמעה [אנכי מיד שקטה יח). בקום למשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ סלה (תהלים עס י') משל למלך שהיה] יט) יוצא בקימפון כ) חרבות מכאן וחרבות מכאן רמחים מכאן ורמחים מכאן. והיו הכל אומרים מה אם בשעה שהוא יוצא בקימפון כך כשיוצא למלחמה על אחת כמה וכמה. כך שמיעה אחת השמיע הקדוש ברוך הוא את קולו בסיני והרעיש את כל העולם כולו לכשיקום להוכיח את עולמו (כל נאי עולם) כא) וליתן שכרם של צדיקים כמה שכתב בקום למשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ סלה על אחת כמה וכמה. אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן למלך שהיה עומד ומכרכר על פתח פלטין שלו כב). [כיון שראוהו עסוק] דוכוס אומר עמי הוא עסוק (כיון שלאו עסוק) איסטרטילוס אומר עמי הוא עסוק כג). כיון שראו אותו אוחז כיד בנו, אמרו (בו) עם בנו הוא עוסק. כך היה הקדוש ברוך הוא כשעמד ומכרכר על הר סיני שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר (שמות כ' א'). מיכאל אומר עמי עסוק, גבריאל אומר עמי הוא עוסק, כיון שאמר אנכי אמרו עם בנו הוא עוסק ותורה הוא נותן לבניו כד):

[דבר אחר] אנכי ה' אלהיך פנים בפנים [דבר ה' עמכם וגו'] (דברים ה' ד') כה)

מאיר מגן דוד עין

יז) וכן פרש"י בתהלים עס תכנתי עמודיה כשאמרתי כעשה וכשמע. ולקמן אות ק"ס ג' אמר ר' הונא וכו' עיי"ש. ובשה"ש רבה פ"א בפ' דמיתיך רעיתי דא"ר חכיכא בש"ר אחא כמוגים וגו' אילולא שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר וגו' היה העולם מתמגמג וחוזר לתהו ובהו ומי ביסס העולם אנכי תכנתי וגו' בזכות אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה. ועס פ"ז בפ' שובי שובי השולמית הגי' דא"ר הונא בש"ר אחא וכו' כבר היה העולם (מתגמגם) [מתמגמג] והולך ומי ביסס וכו'. ובריש רות רבה דא"ר הונא וכו' כבר היה העולם מתמגג והולך אלולי שעמדו וכו' בזכות אנכי וכו'. ובב"ר פס"ו הגי' ר"ה בש"ר אחא פתח כמוגים ארץ וגו' המד"א כמגז כל יושבי כנען אנכי תכנתי כיון שקבלו עליהם אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה ונתבסס העולם. ונראה שהתאמר עס מעובש ול"ל שאלולא הוא הייתי מחריב את עולמי דא"ר הונא בשם ר"א כמוגים (ומלת פתח הוא ט"ס) עיי"ש. ונשתמש בזה הדרוש בעל מקדל התכחומא ברים בראשית עיי"ש. ובילקוט תהלים ע"ה העתיק מב"ר וג' ר' חונא בש"ר אחא וכו'. ונראה דזה הסס עיקר וכל"ל ולפנינו הוא קטוע. ועיקר הדרוש ברפינן ליה בשבת פ"ח ע"א ובע"ז ג' ע"א בשם חזקיה. אמר חזקיה מ"ד משמים השמעת דין וגו' אם ירא למה שקטה וכו' אלא בתחלה ירא ולבסוף שקטה ולמה ירא כדר"ל וכו'. ועיי' בקדל הדורות ערך חזקיה. ואולי הוא חזקיה הראשון ור"י קיבלה מיניה. וכל שיטה זו היא קטועה בילקוט תהלים ע"ו עיי"ש. ים) וב"ה בילקוט תהלים שם וכן הגיה הז"א ובפדר"א פמ"א יצא קול ראשון והשמים והארץ רעשו ממנו והימים והנהרות ברחו ההרים והגבעות כתמונתו וכל האילנות כרעו והמתים שבשאול מיו ועמדו על רגליהם וכו'. יט) כב"ל להגיה והוא סיום הדרוש אמקרא דארץ ירא. והז"א הגיה ג"כ משל למלך וכו'. כ) פי' בערוך ערך קימפון שדה שסוחקין בו המלכים והוסיף עליו בעל המוסיף שדה מרווח הן לטייל הן לנחוק. כא) ב' נוסחאות הם. כב) הז"א רמז לבנין לשון המדרש ב"ר פס"ג כמה כרכורין כרכר בשביל להשיח עמה. כג) כב"ל להגיה ופי' בעל המוסיף בערך דכוס דכוס שר בצא איסטרטילטיס כגיד מלחמה וע"ע בערך אסטרטיגיס. כד) כלו' שהיו מצורים שהקב"ה מלוה למלאכיו בשימוי טבעו של עולם ואח"כ ראו שכל הרעש הזה בשביל מ"ת היא. כה) בשמות רבה פכ"ט ד"א אנכי ה' אלהיך הם"ל פנים בפנים דבר ה' עמכם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אמר רבי יוחנן האיקונים הזה (הוא) אלף בני אדם מביטים בה. כל אחד ואחד אומר בי היא מבטת. כך הקדוש ברוך הוא היה מביט בכל אחד ואחד מישראל ואומר אנכי ה' אלהיך. אמר ר' לוי יש לך ללמוד מדרך הארץ ויש לך ללמוד מאיקונין. (כמעשה) [יש לך ללמוד מאיקונין כמו שאמרנו]. יש לך (ללמוד דרך ארץ) [ללמוד מדרך הארץ] כו) בנוהג שבעולם קול אחד נכנס לתוך עשר אזנים. שמא עשרה קולות נכנסים לתוך אוזן אחת. ומה אם תפלות כל ברייה הוא שומע כולם כאחת. שומע תפלות אינו אומר כאן אלא שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו (תהלים ס"ה ג'). ולהביט בכל אחד ואחד מישראל ולומר לו אנכי ה' אלהיך על אחת כמה וכמה (אמר רבי יוסי אנכי ה' אלהיך על אחת כמה וכמה) כז): [ד"א פנים בפנים וגו'] אמר ר' יוסי בי רבי אבין אמר רבי מנחם בשם ר' יהושע בן לוי לגיבור שהוא מפלפל בזיינו ומראה פנים לכל צד כך פנים בפנים דבר ה' עמכם כח): [דבר אחר] אמר רבי יוסי בר אבון למורנס הזה שהוא מראה פנים מכל צד כך פנים בפנים דבר ה' עמכם כט): [ד"א פנים בפנים וגו'] א"ר לוי בדמיות הרבה נדמה להם. לזה עומד לזה יושב לזה בחור לזה זקן. כיצד [בשעה] שנגלה הקדוש ברוך על ים סוף לעשות מלחמתן של בניו ולהיפרע מן המצריים לא נראה להם אלא כבחור. שאין מלחמה נאה לעשות אלא על ידי בחור. שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו (שמות ט"ו ג'). וכשנגלה הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן תורה לישראל לא נראה להם אלא כזקן. שאין תורה נאה (ונאה) [יוצאה] אלא מפי זקן. מה טעם. דכתיב בישישים חכמה ואורך ימים תבונה (איוב י"ב י"ב) וכן דניאל אומר חזה הויתי עד די כורסוון רמיו ועתיק יומין יתיב (דניאל ז' ט') ל). אמר ר' חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזניתא תרין אלהים אינון. אימר ליה אנא

מאיר מגן דוד עין

מ"ר אבדימי דמן חיפה וכו'. ונראה שכל המדרש שם קטוע והכותב רמז עליו כמו שכתוב בי' הדברות עד מ"ר אבדימי ואח"כ כשמע. וכבר העיר ע"ז הרד"ל. הז"א הגיה כתיב פנים בפנים וגו' וא"ל. כו) כנ"ל להגיה והז"א הגיה אר"ל ויש לך ללמוד מאיקונין כמעשה הזה יש לך ללמוד מד"א וכו' ופי' שא"ל ללמוד מאיקונין שהרי יכול ללמוד מד"א. ומהרז"ו פי' כמעשה פירוש שאנו רואים מעשים בכל יום שכן הוא. וכל זה דמוק. והא דאיקונין הוא בפסיקתא דבחדש השלישי בשם ר' לוי דאיהו כמי אמרה אלא שכאן קיצר המעתיק. אולם שם הוא מעל האיקונין בעינן אחר והכי איתא התם. א"ר לוי נראה להם הקב"ה כאיקונין הזו יש לה פנים מכל מקום אלף בנ"א מביטין והיא מבטת בכולן כך הקב"ה כשהיה מדבר לישראל כל א' וא' מישראל היה אומר בעמי הדיבור מדבר. כז) כנ"ל. במכילתא מס' דשירתא פ"א בד"ה מי כמוך נאדר מדת בו"ד איכו יכול לשמוע מב' בני אדם כשהן לוקחין אבל הקב"ה אפי' כל בני העולם באין ולוקחין לפניו הוא שומע לעקתם שב' שומע תפלה וגו'. ועיי' במדרש תהלים ס"ה ובשמות רבה פכ"א. ועל יקוד זה הדרוש יקר הפייטן בפיוט אלה העדות לשבועות. ובפנים הרבה נראה להם מדבר אנכי עם כל אחד ואחד מהם. כח) פי' מפלפל בזייכו מהפך בזייכו תרגום ועוללתי בעפר ופלפלית בעפרא עיי' מתורגמן וערוך ערך פלפל. והז"א הגיה מקלקל וא"כ. וכלו' שנתן להם התורה והראה להם בה פנים לכל לד וכדלקמן בדרשת ר' חנמוס בר' חנילאי. כט) כתב הז"א לעורכם הזה נראה שא"ל כחרנם פי' העורך בסא ונראה שכסא זו היא כסאות השרים שיש בתחתיתו אופנים להחזיר הכסא לכל לד שירצה. והרז"ו כתב לעורכם הוא בלי זין. ועיי' בערוך ערך מרן ובמתורגמן שתרגום חנית מזרכיתא. ובאמת שבד"פ איתא עורכם ואפשר ג"כ לקרות המלה עורכם. ל) במקרא כתוב חזה הויתי. הז"א הגיה שאין כאה שתהא יולאה אלא וכו' ובד"פ איתא כאה ולאה שנחקרה היו"ד. ועיקר המאמר הוא במכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ה. ועיי' במה שרמזתי שם בא"ע אות ט'. ור' לוי דרשה על פנים בפנים. ובפסיקתא דבחדש ד"א אנכי ה' וגו' לפי שנראה להם הקב"ה בים כגבור עושה מלחמה ונראה להם בסיני כסופר מלמד תורה ונראה להם בימי דניאל כזקן מלמד תורה וכו'. ונראה דקגנון מאוחר הוא ועיי' לקמן פל"ב אות ק"ע. ופי' לזה עומד ולזה יושב כגון בראה העולם דיעקב ובראה דישעיה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הוא דימא אנא הוא דסיני לח): [דבר אחר] אמר ר' לוי בפנים הרבה נראה להם הקדוש ברוך הוא בסיני. בפנים זעופות בפנים הדופות כפנים מוריקות בפנים שמחות בפנים משחקות בפנים מסבירות. כיצד. בשעה שהיה מראה להם פורענותם של רשעים היה מראה להם כפנים זועפות בפנים הדופות כפנים מוריקות. וכשהיה מראה להם מתן שכרם של צדיקים לעתיד לבא היה מראה להם בפנים שמחות בפנים (משחקים) [משחקות] בפנים מסבירות. אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזניתא תרין אלהים אינון. אימא ליה פנים בפנים ד כ ר ו אלהים אין כתב כאן אלא ד ב ר ה' עמכם לט): [דבר אחר פנים בפנים וגו'] רבי זכיי דשאב בשם רבי שמואל בר נחמן בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נ ע ש ה ו נ ש מ ע באותה השעה ניתן להם זיו מזיו שכינה של מעלה. מה טעם. דכתיב ויצא לך שם בגוים כיופיך כי כליל הוא בהדרי אשר שמתי עליך וגו' (יחזקאל ט"ז י"ד) לנ): [דבר אחר פנים בפנים וגו'] אמר ר' תנחום בר' חנילאי אילו ניתנה תורה חתוכה לא היתה עמידת רגל למורה שיורה. שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו ואם טיהר יש מטהרין כיוצא בו לא). אמר ר' ינאי תורה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה ניתנה לו ארבעים ותשע פנים טהור וארבעים ותשע פנים טמא מגיין ו ד ג ל ו עלי אהבה (שה"ש ב' ד'). אמר לו האיך עכירת לה). אמר לו רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור לו). אמר רבי

לח) פי' הז"ל נ ר ל ז כ י מ ל בן הזוכה כלו' רשע ובליעל. ויש לפרשו בן ה מ י כ ו ת תרגום מ י ן זן עיי' בעלוך ערך ז ן. ולפשר שרמז כלן על מה שדרשו בגמרא מהליס כ"ב אלי אלי למה עזבתני אלי ביס אלי בסיני. ואולי כוון כנגד הידוע שהתפלל אלי אלי למא שבקתני. לב) בפסיקתא דבחדש נרים מ " ר מ י י מ ב ר מ ב מ לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר היה כלשה להם ביס כגבור עושה מלחמה וכלשה להם בסיני כמופר שהוא מלמד תורה ועומד צילאה וכלשה להן ביאי שלמה לפי מעשיהן של בחור כאלוזים וכלשה להם ביאי דכיאל כזקן מלמד שכן נאה לתורה להיות יולאה מפי זקנים. לג) בפקלא כתוב ביפיך וגו' אשר שמתי וגו'. וכלו' דפנים בפנים דבר עמהם שניתן להם מזיו שלמעלה. ואשר מחרו חז"ל בחתירות רבות לפרש זה המקרא. הוא לפי שלא בא הדבור פנים אל פנים אלא למשה כדכתיב ולא קם נביא וגו' אשר ידעו ה' פנים אל פנים וכתיב ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו וגו'. ובפדר"א פמ"א גרסינן ר' פנחס אומר כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני זכו להיות במלאכי השרת וכו'. לד) כלו' שאם היתה ניתנה קלונה ומתוכה (ולשון מ ת ו כ ה דוגמתה צויקרא רבה ליש פ"ד שסנהדרין גדולה יושבת ו מ ו ת כ ת דיניהם של ישראל) ושלא לדרוש בה אלא קרא כדכתיב לא היתה עמידת רגל למורה להורות. אבל כיון שלא ניתנה מתוכה יש לו מקום לטמא ולטהר ואם טימא יש מטמאין כיולא בו ואם טיהר יש מטהרין כיולא בו. ולשון רש"י בכתובות כ"ז ע"א כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר. כל חד אמר הכי מסתבר טעמא. אין כאן שקר. כל חד וחד מבלא דידיה קאמר. מר יהיב טעמא להתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא. מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בענינא אחרינא. ואיכא למימר א ל ו א ל ו ד ב ר י א ל ה י ם ח י י ם ה ם. זמנין דשייך האי טעמא חמנין דשייך האי טעמא. ש ה ט ע ם מ ת ה פ ך ל פ י ש י כ ו י ה ד ב ר י ם ב ש י כ ו י מ ו ב ן עכ"ל רבינו רש"י ועיי' לקמן. לה) כלו' א"ל משה להקב"ה האיך היא ההלכה. לו) בירושלמי דסנהדרין פ"ד ה"ב גרים לה הכי א " ר י נ א י אילו ניתנה התורה מתוכה לא היתה לרגל עמידה מ ה ט ע ם ו י ד ב ר ה' א ל מ ש ה (כלו' דלשון ו י ד ב ר משמע שדבר עמו בלותו ענין בפנים שונים) אמר לפניו רבש"ע הודיעני האיך היא ההלכה א"ל אחרי רבים להטות רבו המזכין זכו רבו המחייבין חייבו כדי שתהא התורה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור (כלו' כל כך אפשר להיות מעין הדבר עד שהיא כדלשת במ"ט פנים וכו') מגיין ו ד ג ל ו וכה"א אמרות ה' אמרות טהורות וגו' מזוקק שבעתים ואומר מטריס להבנוך. וכנומחא שלפנינו קדרה בעל מס' סופרים פע"ז ה"ה וה"ו. ושם איתא לא היתה ע ו מ ד ת רגלים וכו' (והוא ע"פ ול"ל ע מ י ד ת) כתנה באלבעים ותשע וכו' שנאמר ו ד ג ל ו בגמטריא מ"ט הוא. ובשה"ש רבה פ"ב ר' אבא בשם ר' יצחק אמר אמרה כנ"י הביאני הקב"ה למלחף גדול של יין זה סיני ונתן לי משם החור

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אבהו בשם רבי יוחנן תלמיד וותיק היה לו לר' עקיבא והיה יודע לדרוש את התורה בארבעים ותשע פנים טהור שלא מאותו הטעם. אמרין ההוא תלמידא קטא מן טורא דסיני לז): [דבר אחר פנים בפנים וגו'] אמר רבי חנינא בר פפא פ נ י ם ב פ נ י ם (לימתי) [פנים תרי בפנים תרי הא ארבעה אפין. פנים אימות] למקרא. פנים בינונית למשנה. [פנים] מסבירות לתלמוד. פנים משחקות לאגדה לח): [דבר אחר פנים בפנים

מאיר **מגן דוד** עין

שנדרשת מ"ט פנים טהור מ"ט פנים טמא מכין ז ד נ ל ו ומלהבה גדולה קבלתיה שב' ודגלו עלי להבה ר' יוכה לומר שני מבדיל שעיקקין בדברי הלכה וכו' לומר הקב"ה ודגלו עלי להבה. והועתק בתכמומא ובדבה פ' במדבר נפ' לים על דגלו ע"ש ר' י ה ו ד ה ולולי ל"ל ר' י ל ח ק. ובמדרש תהלים י"ב ל " ר י כ ח י לא כיתנו ד"ת מתוכין אלא כל דבר ודבר שהיה הקב"ה לומר למשה היה לומר מ"ט פנים וכו' ל"ל רבש"ע עד מתי נעמוד על בירורה של הלכה ל"ל לחרי רבים וכו'. והיא עפ"י הירושלמי ועיי' לעיל פי"ד לות ל' וע"ח. לז) כלו' הוא תלמיד קטן מלותן שהיו עומדין בסיני. וכעין זו בירושלמי שם ה"א ל"ל תלמיד וותיק היה לר' (והוא קטוע עיקר הסם ויש שהגיהו ל ר " מ ויש שהגיהו ל ר " ע) והיה מעהר את הארץ ומטמאו ק' פעמים לחרון ההוא תלמודא לא הוה ידע מורייה (כלו' איכו יודע להוכות) ל"ל יעקב בר דסלאי ההוא תלמודא קטוע מטורא דסיני הוה. ובמס' סופרים שם ה"ז [לומר] ר' אבהו בשם ר' יוחנן תלמיד היה לר"ע וכו' שלא מלותו הטעם שא"כ רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור (ל"ל) כל אלו מנין לנא שהיה חכם במקרא ובקי במשנה וותיק בתלמוד ומבר בהגדה. (נשתרבבו דברי איזה גליון שם בהי"ב וז"ל והתלמיד וותיק של ר"ע שהיה דורש מ"ט פנים וכו' כ ל א ח ד ו א ח ד מ ט ע ם א ח ר שלא מלותו טעם וא"כ רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור). ובמדרש תהלים שם ר' אבהו בשם ר' י ו ח נ ן (וירלה דל"ל ר' יוחנן) לומר תלמיד וותיק היה לו לר"ע והיה מטמא את הארץ מן התורה במ"ט פנים ומטהרו במ"ט פנים וכן תני ר' חייא תלמיד היה לו לר"מ וקומכום שמו והיה מטהר את הארץ מן התורה במ"ט פנים ואוזל ומטמאו במ"ט פנים שב' מזוקק שבעתים. ובעירובין י"ג ע"ב גרסינן ל"ר אבהו א"ר יוחנן תלמיד היה לו לר"מ וקומכום שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר וכו' מ"ח טעמי טומאה וכו' מ"ח טעמי טהרה תנא תלמיד וותיק היה ביבנה שהיה מטהר את הארץ בק"ן טעמים וכו'. א מ " א ש עפ"י אלו הדברים כשנקיים את השניים ובטל את הא' כאמר דר"א א"ר יוחנן ספר מתלמיד א' שהיה לר"ע. אלא שנבבל ברבבו הדברים. וכן מה שאמרו שם מ"מ טעמים הוא ט"ס וא"ל מ"ט דהיינו ש ב ע ת י ם. והאי דבריתא דר' חייא הוא והוא ספר מקומכום תלמידו של ר"מ. ולפ"ז יש להגיה בירושלמי א"ר ח י י א תלמיד וותיק היה לר' מ א י ר. ובעכין התלמיד הזה איפלגי הנוסחאות דלמדרש תהלים היה אומר מ"ט טעמים ולירושלמי ק' טעמים ולבבלי ק"ן טעמים. ואולי שכוונת הירושלמי ש ה י ה מ ע ה ל א ת ה ש ד ן ו מ ט מ א ו ק' פ ע מ י ם ר"ל שטעמי הטהרה וטעמי הטומאה היה קכומם מגיע לק' דהיינו מ"ט פנים לטהרה ומ"ט פנים לטומאה אלא דנקט מכין שלם ואמר ק'. והכוונה לכו"ן כו"ן מקל אחת דהיינו ק' מקל ד'. ולפ"ז אפשר שמקמתנו בבבלי איכה אלא שיבוש הספרים. לח) בד"פ אימא א י מ ת וכו' ב י כ י ו ת וכו'. והכי גרסינן במס' סופרים שם ה"ב והתני ר' חכיכא בר פפא פנים בפנים דבר ה' עמכם פנים תרי בפנים תרי הא ד' אפין פנים של אימה למקרא פנים ביכוניות למשנה פנים ש ו מ ק ו ת להש"ס פנים מ ס ב י ר ו ת לאגדה. וכ"ה בילקוט פ' ואתחנן פנים שומקות לתלמוד וכו'. ובפסיקתא דבחדש ד"א אכבי ה' אלהיך א"ר חכיכא בר פפא כראה להן הקב"ה פנים ז ו ע פ ו ת פנים ביכוניות פנים מסבירות פנים שומקות. פנים זועפות למקרא כ א ד ם מ ל מ ד א ת ב נ ו ת ו ר ה ל ר י ך ל ל מ ד ו ב א י מ ה פנים ביכוניות למשנה פנים מסבירות לתלמוד פנים שומקות לאגדה א"ל הקב"ה אעפ"י שאתם רואים הדמיונות הללו אלא אכבי ה' אלהיך. וכ"ה בילקוט יתרו. ורמז הז"א על הרוקח שהעתיקה דף ד' עמוד ג' ג"כ הכי. ושם איתא ז ע ו מ ו ת. גם רמז על הפייטן בפיוט אלה העדות שיסד פנים באימה למקרא למודיהם פנים ביכוניות למשנת ערכיהם פ נ י ם ש ו מ ק ו ת ל ת ל מ ו ד חכמיהם פ נ י ם מ ס ב י ר ו ת ל א ג ד ו ת טעמיהם. והוא לדד להסכים על הנוסח שלפנינו. לאנס עיקר כראה כמו שיסד הפייטן וכמו שהוא במס' סופרים ולפנינו כשתבש המאמר עפ"י איזה מעתיק שלא עמד על כוונתו ומשב שפי' מ ס ב י ר ו ת מלשון סברא שמראה שרוצה ללמדו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וגו') רבי מנחמן בשם רבי יעקב בן תרדאי כמים הפנים לפנים [כן לב האדם לאדם] (משלי כ"ז י"ט) יש לך (מדס) שהרב רוצה ללמד ותלמיד אינו רוצה ללמוד. תלמיד רוצה ללמוד והרב אינו רוצה ללמד. כרם הכא הרב רוצה ללמד ותלמיד רוצה ללמוד לט): [ד"א פנים בפנים וגו'] אמר רבי יהושע בן לוי פ נ י ם כנגד ה פ נ י ם. חדא מתרתי. או הגבוה הנמיך עצמו או הנמוך הגביה עצמו. אלא אמר רבי יהושע בן לוי מן [מה] דכתב וירד ה' על הר סיני (שמות י"ט כ') אנו יודעים שהגבוה השפיל את עצמו מ). וכן אתה מוצא בשעה שהקדוש ברוך הוא נותן לצדיק אינו נוטלה הימינו עד שתרד עמו לקבר מא) דאמר רבי שמעון בן יוחי שאם ינקב נקב מקבורתו של משה אין כל העולם כולו יכול לעמוד כאורה. ואם כך נקב קבורה מה, ואם כך קבורה משה מה מב): [ד"א פנים בפנים וגו'] א"ר ברכייה אמר משה לישראל בניי כשהייתם בארץ מצרים הייתי אומר לכם ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם (שם ג' י"ג) מג) והייתם אומרים לי מ ה ש מ ו (שם) ולפי השעה הייתי אומר לכם א ה י ה א ש ר א ה י ה (שם שם י"ד) ברם הכא הא זבינא והא מזבנה הא (פיגמטא הא פרגמטא) [פרגמטיא הא פרגמטוטא] מד) אפין באפין (לפין) [אתון] שמעון מיניה אנכי ה' אלהיך מה):

מאיר מגן דוד עין

ולהביאו (וכמו שפי' הז"ל) ולין הפנין כן אלא כמו שלפרש. פנים של אימה למקרא כדאמרינן בברכות כ"ב ע"א יום אשר עמדת וגו' מה להלן באימה וברעדה וכו' אף כאן באימה וברעדה וכו'. אמנם למשנה פנים ביבוכית וכאיכך תנאי דהתם דשוכה הוא ברגיליות ואיכא למ"ד מליב הוא את המשנה עיי"ש. פנים שמחות לתלמוד כדאמרינן בשבת ל' ע"ב אמקרא קחו לו מנגן וגו' אר"י זכן לדבר הלכה. וכבה מקמי דמתם להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא וכו' עיי"ש. ופנים מבדילות לאגדה מלשון בבר פנים יפות תרגום כשא הוא בבר. ובשילתא פנים לאהבה ורעות היא פנים מבדילות. וכלשון פנים מבדילות דר"ל לעיל. כמו שאמרו בברכות ס"ב ע"ב א"ד כך א"ל הקב"ה למשה כשם שאני הבנתי לך פנים כך אתה הבבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו ושב אל המחנה (קרי ביה ו ש ו ב) א"ל אבהו א"ל הקב"ה למשה עכשו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם וכו'. ומה שאמרו שם ודבר ה' אל משה פנים אל פנים אר"י א"ל הקב"ה משה אני ואתה נבביר פנים בהלכה. פי' כלו' שהוליעך מעלתו של משה שבדבר עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו. והוא כלפי מה שאמרו בשבת שם כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכויכה. בלם הכא למד לו ההלכה בהבנרת פנים (ובל"א פנים של אימות ערנקט"ע מיכ"ע שוחקות הייטער"ע מיכ"ע מבדילות פרייבדליכ"ע מיכ"ע) ומלת א י מ ו ת כשתבש ל ז ע ו מ ו ת והגיהו בה ז ו ע פ ו ת והוסיפו בו פירוש כ א ד ם מ ל מ ד וכו'. א מ " א ש כשתסתכל בפסיקתא שעיקר המקרא פנים בפנים וגו' שבדרש עליו הוא חסר שם. תמצא שכל אלו השעות שבדרשו שם על אנכי ה' אלהיך והם כמלאים לפניכו מבאן הועתקו להתם אלא שהמעתיק שיבה בהם קצת. לט) בתמ' בובריס שם ה"ג הגי' ר' כחמיה בשם ר' יעקב בר יבאי בבוהב שבעולם יש לך רב וכו' והתלמיד רולה ללמוד מקרא ומשנה גמרא ואגדות. ובילקוט ואתחנן העתיק ד ב ר א ח ר פ נ י ם ב פ נ י ם בבוהב שבעולם יש לך רב וכו' ומשנה ת ל מ ו ד ה ל כ ה ואגדה. א מ " א ש כשתסתכל בחילו המאמרים במ"ש שרמזתי עליהם תמצא שהועתקו מהפסיקתא רבתי שלפניכו. מ) ובדברכיכן בבוטה ה' ע"א ואת דבא ומפל רוח ר"ה וכ' מקדא מ"א אתי דבא ומ"א אני את דבא ומתבדא בא"ד אני את דבא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני ו ל א ג ב ה ה ר ס י נ י. אבל בפדר"א ריש פמ"א אמר וממקומו כתלש הר סיני ונפתחו השמים ונכנס לאש ההר בשמים וכו'. ועיי' בתכילתא בד"ה וירד ה' על הר סיני. מא) כלו' שנשתיירה עמהם זיו שכינתו של הקב"ה. וכדאמר בפדר"א שם בסוף הפרק שאותו הדור זכו להיות כמלאכי השרת וכו' ובמותם לא שלטה בהם רמה ותולעה. וכמו שאמרו בתענית כ"ה ע"א דגמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי ומייתי לזה רליה ממשה דאתבי וכו'. מב) כלו' מן הנקב אתה דן על כל הקבורה ומן הקבורה אתה דן על משה עצמו שלא כבלו ממנו קרני ההוד וגדולים לדיקים בחייתן וכו' ועיי' מגילה י"ט ע"ב. מג) במקרא ליתא למלת ה' אבל יונתן תרגמו ה' אלהא וגו'. מד) כ"ה בד"פ. כלו' הא המקם והא המוכר הא הבחורה והא הבומר. מה) ורש"י אמקרא דפנים בפנים העתיק זה המאמר בקילור בזש"ל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[דבר אחר אנכי ה' אלהיך וגו'] רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקודש (תהלים ס"ח י"ח). אמר רבי אבודימי דמן חיפא שניתי במשנתי עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד משבטו של לוי (ו). אמר רבי לוי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכל השבטים אינם עומדים בשבועתם בתומיהם ושבטו של לוי עומד (בתומיה) [בתומו] (ז) לפיכך ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני וביד כל אחד [ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד] מבני שבטו של לוי (ח). אמר ליה ר' ינאי בריה דרבי שמעון בן ינאי אם כן מיעטתה. אלא בשעה שירד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה יחזקאל (ט): [דבר אחר רכב אלהים רבותים וגו'] אמר ר' יוחנן יום

ל"ר צריכה כך למר משה אל תאמרו אני מעטה לחכם על לא דבר כדרך שהקרסור עושה צין המוכר ללוקח הרי הלוקח עלמו מדבר בעמכם. (ו) בפסיקתא דבחדש גרים לה הכי אנכי ה' אלהיך זש"ה רכב וגו' ל"ל אבדימא איש חיפה שניתי במשנתי שירדה הקב"ה סיני צב"ב אלף כתות של מלאכי השרת. והשאר ליתא. והעתיקה כן בילקוט יתרו. ועיי' לקמן. (ז) וכ"ה בד"פ. (ח) וכן הגיה מהרז"ו. (ט) כלו' א"כ מיעטתה דבקלא רכב כתיב דמשמע שהרכב רבותים. והתרגום תרגמו ארתיכין דאלהא תרין רבבן דמר דליק תרין אלפין דאנגליא מדברין להון. בפסיקתא גרים אהא דר' אבדימא דלעיל א"ר ברכיה בכהן ברבי כמחכה לויה שלפה הקב"ה שאין עומדים באמונתם אלא שבטו של לוי לכך ירד בב"ב אלף כמחכה לויה ד"א רכב אלהים וגו' מלמד (שירד) [שירדו] עם הקב"ה ב"ב אלף מרכבות וכל מרכבה ומרכבה כמראה שראה יחזקאל רכב אלהים מכת שעלה מבבל אמרו שירד (עם) הקב"ה לפיני בב"ב אלף מרכבות כך שנה אליהו זכור לטוב. ובילקוט יתרו העתיקו ושם גרים שלפה הקב"ה שהן עומדין באמונתן לכך ירד וכו'. והא דמכת שעלה מבבל וכו' לא גרים. ובאמת שהבדרים שנוים בתנא דבי אליהו פב"ב ושם גרים. כשנגלה הקב"ה ליתן התורה לישראל לא נגלה עליהם אלא באמתיים ואלבעים ושנים אלפים רבבות מלאכים של רכב אלהים וגו' ונאמר אלוה מתימן יבא וגו' אף כשבא הקב"ה לשכן על הר סיני היה עמו ב"ב אלפים מלאכים ממונים על ישראל ונוטלין כל א' וא' מישראל י"ב מיל וכו'. ובאליהו זוטא פי"ב גרים וכשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל לא נגלה אלא באמתיים ואלבעים ושמונה מלאכים שהן משרתים תמיד לפני הקב"ה של רכב אלהים וגו'. והכה על כרחך שטעות כפל בלו המכיים דמתרו אהדדי וכן בתכין דב"ב אלף שהרי זה המכין לא יפסיק לפ' רבוא ישראל. אבל עכ"פ לעדנו מכאן דתרי גווני מלאכים ירדו עמו. מלאכים שהם לכבוד של מעלה למרכבתו. ומלאכים שבאו לכבודן של ישראל. וכראה שלזה כוונו בפסיקתא שם אלא שבשבש (גם מלת מכת היא שיבוש שהרי אין לה שום ענין וכראה של"ל מכתב והוא הערת המעתיק הקדמון על נוסחא שמלא בכתב שעלה מבבל. א"כ של"ל מסורת ועיי' לקמן אות כ"ח). ובתנחומא פ' לו העתיק עפ"י הפסיקתא וה"ג התם א"ר אבדימי דמן חיפה כשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה ירדו עמו כ"ב אלף מרכבות אר"ב הכהן שלפה הקב"ה שאין עומדין באמונתן וכו' בנגד מחכה לויה א"ל ר' יצחק א"כ מעתה בשבט לוי כתיב רכב אלהים רבותים אלפי שנאן מהו רכב אלהים רבותים כ"ב אלפים מרכבות ירדו עם הקב"ה ועם כל מרכבה ומרכבה כמרכבה שראה יחזקאל וכו'. והכה בתלות מעתה בשבט לוי כתב הז"ל א"כ מעטתה בפמליא של מעלה שאינם רק כשבט לוי ומשני כ"ב אלף מרכבות. ובעל עץ יוסף הגיה כשבט ונראה לפרש. ולי כראה דמלת מרכבות צדר' אבודימי בגי' התנחומא וכן מלת כתות בגי' הפסיקתא הם ט"ס. דלר' אבדימי לא ירדו רק כ"ב אלף מלאכים וכגירסתיכו. וקושיתו של ר' יצחי הוא א"כ בשבט לוי כתיב רכב בתמיה. ופירושו כעין א"כ מעטתה בגי' שלפניכו. וכלו' שאם היו כשבט לוי איך כתיב רכב אלא אם מהו רכב אלהים וכו' (ומלת אלא נקטעה). ומן התנחומא אנו למדין לתקן גי' הפסיקתא שדברי ר' יצחי נקטעו שם והוגה דברי אחר רכב וגו'. והוסיף על זה המעתיק שבאמת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(טעלה) [שנגלה] הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים ריבוא של מלאכים וביד כל אחד ואחד עטרה לעטר בה כל אחד ואחד מישראל. ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר מאה ועשרים ריבוא. אחד מלבישו עטרה ואחד מוסרו זונא כ) ר' הונא רבה דציפרין אומר (זוכס) [זונאות] שנאמר מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם (מיוב י"ב י"מ) כמ): [דכר אחר רכב אלהים וגו'] רבי אומר משם אבא בן יוסף כתב אחד אומר היש מספר לגדודיו (מס כ"ה ג') וכתב אחד אומר רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן. אלא הרי זה מספר לגדוד. אבל לגדודים אין מספר. ורבנין אמרין אחרת כתב אחד אומר היש מספר לגדודיו וכתב אחד אומר אלף אלפין ישמשוניה ורבוא ריבבון קדמוהי יקמון (דניאל ז' י') נג). אלא עד שלא חרב בית המקדש היה שבחו של הקב"ה משלם. משחרב בית המקדש כביכול מיעט הקדוש ברוך הוא בפטליא שלו. מנלן. אמר ביתי חרב וקילוסי עולה משלם נג): [ד"א רכב אלהים וגו'] אמר ר' תנחום בן חגילאי (כי לי אדם רכב רבותיים אלפי מי לירדם שלטון לעז) [כיליארים רכב. רבותיים אלפי מילירדים. שנאן

מאיר מגן דוד עין

בכתב שעלה מבבל אמרו כ"ב אלף מרכבות ועכך שנה אליהו זכור לטוב. ובשמות רבה פכ"ט מייתי להא מ"ר אבדימי דמן חופה כ"ב אלף ירדו עם הקב"ה לסיני של רכב אלהים וגו' וכל השאר קטוב. והא דר' אבדימי מייתי ליה עוד בתנחומא פ' ושלח בד"ה זש"ה וה' נתן קולו. ובתנחומא ובדבה דבמדבר אמקרא דהבאתי אל בית היין גרסו לה מתם כ"ב אלף מרכבות וכו'. ובדבה הגי' כ"ב רבבות של מלאכים וכ' שהוא ע"ם ול"ל מרכבות. ועיי' בשה"ש רבה פ"ו בפ' איומה כבדגלות. וע"ע בב"ר פע"ה דמחנה אלהים היא ב' אלפים רבוא ממלאכי השרת שכ' רכב אלהים וגו'. ובילקוט תהלים העתיק בפ"י הפסיקתא וכמו שהעתיק בפ' יתרו. ויפה העיר המכס מוהר"ש בשבר דמומי היא לשון שבועה ושיש להגיה לפניו שכל השבעים אינם עומדים בומיים ושבעו של לוי עומד בומיים והלשון שלפנינו כבר היא מיד איזה מגיה. כ) פי' מאזרו בחגורה ועיי' לעיל פ"י אות כ"א ולקמן בפ"ל אות ל"ב ושבת פ"מ ע"א. כא) דדרשינן בב"ר פכ"ג שמטרוכות היו באות ומכיקות את בניהם מדדיה של שרה ואותן שבאו לש"ש נעשו ירחי שמים ואותן שלא באו לש"ש ניתן להם ממשלה בעוה"ז וכיון שהפלינו עלמן בפיכי ולא קבלו את התורה נטלה מהם אותה הממשלה הה"ד מוסר מלכים פתח וגו'. (והאי פיומא מסר עם במדרש שלפנינו אבל בילקוט שם ובילקוט איוב העתיקו) ומהאי קרא יליף הכא דישראל שקיבלו את התורה נשארה הממשלה בידם. ומוסר מלכים כלו' מאסר המלכים דהיינו חגורה אחת. ויאסור אזור במתניהם כלו' ואשר אסר אזור במתניהם הוא מפתחו והוא חגורה ב'. והחגורה היתה להם לסימן כבוד כמ"ש בשמואל ב' י"מ ועלי לחת לך עשרה כסף ומחגרה אחת ובמלכים א' ב' ויתן דמי מלחמה בחגרתו אשר במתניו וגו' כלו' שביזה ובינה כלי מכשיטו. ולהפלגת הכבוד נתנו ב' חגורות. כב) במקרא כתיב אלף אלפים ישמשוהו ורבו רבון קדמוהי יקומון וקרי אלפין וגו' רבבן. כג) פי' מכלן כלו' מה טעם. ובויקרא רבה פל"א גרים רבי ורבנן רבי אומר כאיא היש מספר לגדודיו וכא" אלף אלפין ישמשוניה וכאיא רבבה אלהים וגו' גדוד אחד אבל לגדודיו וכו' ורבנן אמרי כאיא וכו' היה קלוסו של הקב"ה עולה מאליו שלו ואמרה הקב"ה איכו בדין שיהא קילוסי עולה כמו שהיה עולה. אבל בספרי דפ' נשא פי' מ"ב ג' לה הכי כתוב אחד אומר היש מספר וגו' וכא"א אלף אלפין וגו' כילד יתקייתו הפסוקים הללו עד שלא נלו מאליהם היש מספר לגדודיו משנלו מאליהם אלף אלפין ישמשוהו כביכול כתמצעה פעליא של מעלה רבי אומר משום אבא בן יוסי כא"א היש מספר וכא"א אלף אלפין וכו' זה גדוד אחד וכמה הן גדודיו היש מספר לגדודיו. והועתק כן בבבה פ' נשא פי"א אלא דשם איתא ר"א משום אבא יוסי בן דוסתאי. וכאיכך מאמרים בספרי שם. וכעין זה הוא בגמרא דחגיגה י"ג ע"ב (אלא שכשתבש עם קלת שכשתבבה מלת תניא מתחלת הברייתא לאמצעותה עיי"ש). אמ" אם עפ"י דרכיו אתה למד שמקדר הבבה שכבר השמיע עיקר מי שכאמר בשמו והעתיק ג"כ במדרשו מקרא דרכב אלהים וגו' שעל כרחך מהפסיקתא שלפנינו לקח דבריו ועל פי פגנוכם קדר את מדרשו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שאינן] עד מקום שאין סופיסטום יכול לחשוב כד). רבי עזריה ורבי יהודה בי רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי ר י ב ו ת י י ם שאין להם מניין א ל פ י שאין להם מספר כה). ורבנין אמרין ירדו שנונים על העולם להחריבו כו). א"ר עזריא הן דמלכא שלמה כז). כמסורת שעלה בידם מן הגולה מצאו כתב תרתין רבון דאלפי שנאן דמלאכין ירדו עם הקדוש ברוך הוא על הר סיני ליתן תורה לישראל כח). אמר רבי אלעזר ש נ א ן הנאין והמשוכחים היו כט). אמר רבי יוסי בי רבי חלפתא אילו שרי אומות העולם היו. ולמה ירדו. ר' חייא בר רבא לכבודה של תורה ור' חייא בר יוסי אמר לכבודם של ישראל. אמר רבי אלעזר כל מקום שאתה מוצא אוכלוסים אתה מוצא דחוק ברם הכא ש נ א ן מרווחים ל): ר' אלעזר בן עזריה ור' אליעזר המודעי הוי יתבי עסקין בהדין פסוק ר כ ב א ל ה י ם ר י ב ו ת י ם א ל פ י. מתיב רבי אלעזר בן עזריה לרבי אליעזר המודעי מחזיק היה הר סיני אמר ליה חבירא הא כתיב בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' ונקבצו אליה כל הגוים (ירמיה ג' י"ז) לא) אפשר לומר מחזקת היא ירושלים. אלא הקב"ה אומר לה האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסיך כדרך שאמר לסיני הארך אפתי קבלי מלאכי לב): [דבר אחר רכב אלהים וגו'] רבי

מאיר מגן דוד עין

כד) בפסיקתא איתא להא הכי אר"ת בר חבילאי עד מקום ש ה ס פ י ט ם יכול למשב כלי כיליארין מילי מיליארין (וכן העתיק בעל המערוך ופי' אלף אלפים) ובילקוט ימרו דפוס קדמון העתיקה הכי א ל פ י ש כ א ן אר"ת ב"מ עד מקום ש ה ס ו פ י ט ו ם יכול למשב (כי לי כלירין מילי מילי ארץ) [כילי כלירין מילי מיליארין] ובילקוט תהלים העתיק מהרבתי וגלים ר ב ו ת י ם א ל פ י ש כ א ן שאינן מילי (מליא דין) [מיליארין] עד שאין ה ס ו פ י ט ו יכול למשב. וכתב הז"א על כל אילו הנוסחאות שהיו לפניו שהם ט"ס וכ"ל מ י ל י א כ י ן שכן הוא בלשון לעז. ומלות ש ל ש ו ן ל ע ז הכתוב כאן הוא תוספת מאן דהוא שכתב כן בגליון לפרש מהו מילי והכניסוהו לפנים עכ"ל. וכבר פירשו יפה בעל המערוך. ועיי' בערוך ערך כ י ל י ר כ י ן שפירשו שרי אלף. והחכם מוהר"ש בחבר האריך בדבר. ועפ"י הילקוט דתהלים והלשון המשובש שלפנינו הגהתי. ופי' סופיסטום (כ"ה בד"מ ובדפוסים האחרונים בטעות ע ז פ י ק ט ו ם) רמז הז"א על הערוך ערך פ פ ק ט ה שפי' שם בעל המופיף איש חכם. ועיי' במ"ע דברים פי' י"ג אות ב'. כה) כלו' דדרשו כמי ש א כ ן שאינן וכלו' שאין להם מספר. כו) דרשו ש א כ ן מלשון שנון. ובפסיקתא הגי' ד"א רכב וגו' א"ר א ל ע ז ר בן פדת וכולן ירדו שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל שאילו לא קיבלו את התורה היו מכלין אותן. כז) כ"ל דה"פ שאותן המלאכים שירדו שנונין ה ן ד מ ל כ א ש ל מ ה שפחד מהם שפילש רשב"י (במדבר רבה פי"א) שהיה מתיירא מן הרוחות שלא יזיקוהו. ועפ"י שיטה זו דעת ר' עזריה שם בפירוש שהיה גבורים שהם ס' אותיות שבברכת כהנים. כדגרסינן התם א"ר עזריה דברים שהם בפירוש שהיה גבורה ששמו של הקב"ה נזכר בכל אחת ואחת יברכך ה' וגו' כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה שהם נלחמים כנגד כל פורענויות שבתורה. כנ"ל. והרז"ו פי' דבר זה עלה בידינו מסורת מן הגולה בשם שלמה המלך. והז"א הגיה מ ן דמלכא שלמה במסורת וכו'. והדברים רמוקים. וא"כ יש לפרשו בלשון בחמיה ומלכא שלמה כלפי הקב"ה אמר כלו' וכי מלאכים כאילו ירדו עם המלך שהשלוש שלו. כח) כלו' דלמסורת זו כתות של מלאכים הם שנקראים א ל פ י ש כ א ן ועיי' לעיל אות מ"ט. כט) כלו' שלכך נקראו א ל פ י ש כ א ן כמו א ל פ א לשון דמכחות. ובפסיקתא הגי' ד"א רכב אלהים וגו' אלפי שכאן הכאין והמשובחין שבהם ואעפ"כ ה' בם וכו'. ובילקוט ימרו העתיקה ד"א רכב אלהים א"ר אלעזר בן פדת הכאין וכו'. ל) בפסיקתא הגי' ד"א רכב אלהים וגו' א"ר אלעזר בן פדת במקום שיש אוכלוסין יש דוחק אבל בסיני כשבא הקב"ה ירדו עמו אלפי אלפים וריבי רבבות אלפי שכאן אעפ"כ היה להם ריוח כמד"א שאכן מוחב מכעוריו. ובשמות רבה שם גרים לה פחם וקיטעו. וה"ג התם אלפי שכאן הכאין והמשובחין יכול (אעפ"י) [לפי] שהיו רבים דחוקים היו ת"ל שכאן שאכן והשקט. לא) במקרא כתוב ו כ ק ו ו אליה. לב) בב"ר פ"ה גרסינן ר' י ו ס י כ ן ס ל י ק ל מ ש א ל ש ל מ י ה ד ר' ח כ י נ א אשכחים דיתיב ודרש בהדין פסוקא בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' א"ל רבי וכי מחזקת היא י ר ו ש ל י ם כ ס א ה' א"ל הקב"ה אומר לה האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסיך הה"ד

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ברכיה אמר בשם רבי אבא בר כהנא כתב כה אמר ה' אלהי צבאות (ה') [אדני] (עמוס ה' ט"ז) שמו של הקב"ה (הן) [הוא] צ ב א ו ת סג). אמר רבי יהודה בר סימן לא סוף דבר כל שמו אלא אפילו אות אחת משמו עושה צבא ככל שמו סד). רבותינו אומרים אמר הקב"ה [אני ה'] הוא שמי (ישעיה מ"ב ז') מה א נ י בורא עולמות ומחריב עולמות אף ש מ י בורא ומחריב עולמות. אמר ר' יודן למלך שנשכה בנו ולבשה נקמת המלך והלך לפדותו סה). באו שכינים לקרוביו למייעו סו) אילו בחרבות ואילו ברמחים. אמר להם עברו מן הכין ואיני צריך לכם. כך כשנגלה הקב"ה לעשות מלחמותן של בניו ולהיפרע מן האומות (המלייס) סז) באו מלאכי השרת (ולסיועו בלו) [לסייעו. אלו] באבני ברד ואילו בגחלי אש. אמר להם עברו מן הכין איני צריך לכם. מ נ ו ג ה [נגדו] ע ב י ו נ ש א ו אין כתיב כאן אלא עביו ע ב ר ו ברד וגחלי אש (תהלים י"ח י"ג) סח). אמר רבי יודן (כסיין) [נשיין] בנוהג שבעולם מלך בשר ודם כשהוא יוצא (לסיוס) [למיאומס יוצא] בעשרה בני אדם סט) כשיוצא למלחמה יוצא בגייסות ובלגיונות. אבל הקב"ה אינו כן. אלא כשנגלה על ים סוף לעשות מלחמתם של בניו לא נראה להם אלא יחידי ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג'). וכשירד הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו מיכאל וגבריאל ודגלו ובא ה' אלהים וכל קדושיו עמו (זכריה י"ד ה') ע): ה' ב ם רבי פנחס בשם רבי יהושע בן לוי א ד נ ו ת ו עליהם. מיכאל מרתת גבריאל מרתת עא). ר' פנחס בשם ר' לוי מיכאל

מאיר מגן דוד עין

הרמיני מקום להלך ולמה כי ימין ושמאל תפרצי. ובויקרא רבה סוף פ"י נ' לה הכי ר"י עליך למשאל בשלמיה דר"מ ולשכמיה דהוה ע ס ו ק בהדין פסוקא בעת ההיא וגו' א"ל ו מ ח ז ק ת ה י א ל ו ת ן א"ל המקרא אומר הרמיני מקום להלך כי ימין וגו'. ולתיא דאמוראי כתבאי קמאי. ובפסיקתא גרים לה הכי ר"א בן עזריה ור"א המודעי אחד אומר ומחזיק היה הכל אצא א"ל הקב"ה הלרך והרחב וקבל בני לדוכיך והאחד אומר כשיעוד הקב"ה לירושלים הוא מ ח ז י ל א ת ה ג ל י ו ת ל ת ו כ ה שכ' הנה אלה מרחוק יבואו וגו' ויכולה היא להחזיק אצא א"ל הקב"ה הרמיני מקום להלך וגו'. ועיי' לעיל בפי' א'. ופי' א פ מ י הרחב בלשון תרגום. סג) וה"פ כ ה א מ ר ה' ומה אמר א ל ה י צ ב א ו ת א ד כ י שמו הוא לבאות ואולי ל"ל ש מ ו ת של הקב"ה וכו'. סד) ודרים לבאות לבא אות ובמכילתא מס' דשירתא בד"ה אשירה וגו' מהו לבאות אות הוא בתוך לבא שלו. סה) הז"א הניה ולבש המלך נקמה. סו) פי' למלחמותיו ואולי של"ל שכיניו וקרוביו. סז) ב' נוסחאות הן. סח) במדרש תהלים י"ח ל' יודן בשם ר' אבא אמר בשבא הקב"ה לעשות מלחמה עם המלייס בים באו מלאכים לסייעו אלו עוטכין חרבות ואלו עוטכין קשתות ואלו עוטכין רמחים א"ל הקב"ה איני לריך עבדון מן הכא באותה שעה ע ב י ו ע ב ר ו. סט) כל"ל ובד"פ איתא ל מ י ו א ם. ע) במקרא כתוב ה' א ל ה י כ ל קדושים ע מ ך אבל יונתן תרגם וכל קדישוהי עמיה. ועיקר המאמר בספרי בהעלותך פי' ק"ב וירד ה' בענוד ענן שלא כמדת בו"ד מדת בו"ד כשהוא יולא למלחמה יולא בבני אדם מלובים וכשהוא יולא לשלום אינו יולא אלא בב"א מוכנים אבל הקב"ה כשהוא יולא למלחמה אינו יולא אלא ימידי שכ' ה' איש מלחמה וכשהוא בא בשלום באלפים וברבבות הוא בא שכ' רכב אלהים וגו'. ובמדרש תהלים שם א"ר י ה ו ד ה נ ש י א מלך בו"ד כשהוא הולך למלחמה בוטל כל חיילותיו עמו וכשהוא הולך ל ט י י ל ל מ י ו מ ם שלו בוטל כל לגיונותיו לתשמישו (כלו' כל אותן הלגיונות שאין עומדין אצא לכבודו ותשמישו. ובילקוט שמואל ר' ק"מ גרים הולך למיומם אינו בוטל עמו כ י א ם ע ש ר ה ל ג י ו נ ו ת י ו). אבל הקב"ה אינו כן כשהוא יולא למלחמה אינו יולא אצא לעצמו שכ' ה' איש מלחמה וכא"א ויצא ה' ונלחם וגו' וכשיולא ל מ י ו מ ם שלו בתתן תורה רלה מה כתיב רכב אלהים וגו' וכתיב ובא ה' אלהי וגו'. וכל מגנון אלו המאמרים במדרש תהלים הוא מאוחר. ואולי שעפ"י הפסיקתא שלפנינו כמדרו. ובשמות רבה פכ"ט מלך בו"ד יולא ל א מ י ר ה יולא ימידי כלחם יולאין עמו רבי רבבות וכו'. ומי מ י א ו מ ם בערך מ י א ו מ ם ובערך מ מ ם ובמעריך בערך מ ו מ ס י ן שהיא מין שחוק בבתי הטייטראות. וכוונת כל אילו המאמרים הוא כמו שאמרו במכילתא דשירתא פ"ד ה' ש מ ו בשמו הוא נלחם ואינו לריך לאחת וכו'. עא) בשמות רבה פכ"ט אדני בס אין כתיב ביו"ד ה"א אצא בא"ל דל"ת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

וגבריאל ששמו מעורב בהם. אמר ר' לוי מבלרין שלו חקוקה על לבם עג): בהדין סיני בקדש אין אנו יודעין אם סיני מפילה לקודש ואם הקודש מפילה לסיני. אלא מן הדא מה דכתב ה' [כם] סיני בקדש אנו יודעים שסיני מפילה לקודש עג). רבי הונא בשם רבי אמי אמר מפני מה מכנים שמו של הקדוש ברוך הוא וקוראים אותו מקום עד). מפני שהוא מקומו של עולמו. ואין אנו יודעים אם הוא מקומו של עולם ואם עולמו הוא מקומו. אלא מן מה דכתב ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור (שמות ל"ג כ"א) אנו יודעים שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. אמר רבי יצחק כתב מעונה אלהי קדם (דברים ל"ג כ"ז) אין אנו יודעים אם הוא מעונה של עולם [ואם עולמו מעונו. אלא מן מה דכתיב ה' מעון אתה (תהלים ל' ט') אנו יודעים שהוא מעונה של עולם] ואין עולמו מעונו. אמר רבי יודן לגיבור שהיה רוכב על הסוס (כליו) [וכליו] משופעים מכאן ומכאן. הסוס מפילה לרוכב ואין הרוכב מפילה לסוס וכן הוא אומר כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה (חבקוק ג' ח') עה). רבי פנחס בשם רבי יהושע בן לוי אמר למלך שהניח אשתו עוברה והלך לו למדינת הים ושהה שנים (הרבות) [הרבה] ילדה בן וגידלה אותו. כשבא המלך ממדינת הים הוציאה את בנו לאנפטי של מלך אביו. והיה רואה דוכום ומביט בו. אפרוכום ומביט בו. ואומר זה (הלא) [הוא] זה הוא עו). נתבונן המלך. אמר לו בני מה לך מביט באלו אין הנייה מהם אלא אתה בני ואני אביך. כך כשירד הקב"ה על הר סיני ירדו עמו מיכאל ודגלו גבריאל ודגלו. והיו ישראל מסתכלים בכל אחד ואחד מהם ואומרים זה הוא זה הוא. אמר הקב"ה לישראל בני מה לכם מביטים באילו אין לכם הנייה מהם אלא

מאיר מגן דוד עין

אדונו של כל העולם בהם. ובפסיקתא גרים ד"א ה' בס אדני כתיב אדונתו בהם ולא תאמר אדונתו בהם בלבד אלא אפי' בשעה שבא ליתן תורתו בלשון הזה כתבה לישראל ובו בלשון פתח להם. כלו' שפתח אנכי ה' אלהיך ופירושו אנכי ה' הוא אלהיך אדונך ופטרונך. עג) בפסיקתא ג' ה' בס א"ר לקיש עבלא יש לו עבד לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף בשמו של מלאך מיכאל בגבריאל רפאל. ובשמות רבה שם ד"א אדני בס א"ר לוי שהיה עבלא של שם המפורש כתוב עבד לבם ד"א אדני בס רבנין אמרין שמו של אלהים מעורב עם כל או"א מיכאל וגבריאל. ובמדרש תהלים מזמור י"ז א"ר לוי כששלח הקב"ה מלאך לפני ישראל וכו' מהו כי שמי בקרבו שמו של הקב"ה מקוק עד לבן של מלאכים כמין איקונטגום הה"ד רכב אלהים וגו' אדני בס שמו של הקב"ה משותף בהן כגון מיכאל וגבריאל וכו'. ומזה מוכח שכוסמתיכו עיקר וד' לוי אמרה לכולא. עג) כלו' בהדין ליתנא פיני בקודש אין אנו יודעין וכו' שלשון פיני בקודש משמעותו שקודש מפילה לפיני אבל מדכתיב אדני בס וגו' שכולם מפילים לה'. וכמשך מלת בקודש למלת בס וסרס המקרא ה' בס בקדש פיני וכמו שתרגמו המתרגם שכינתא דה' שרת עליהון על עולא דסיני בקדושה. עד) בד"פ לקרא ות אותו מקום. עה) כלי' והגיהו כן הז"א והרז"וו. ובב"ר פס"ח גרים לכולא הא מילתא. אלא דהתם ג' א"ר אבא בר יודן לגבור וכו'. ובהא דר"ה בשם ר' אמי הלשון קטועה שם קלת עיי"ש. ובשמות רבה פמ"ה ויאמר ה' הנה מקום אתי א"ר יוסי ב"ר חנינא הנה אנכי במקום הזה אין כתיב כאן אלא הנה מקום אתי אתרי מפלה לי ואין אני מפל לאתרי. ובתנחומא דכי תשא גרים לה בשם ר"י בר אבא. ובמדרש תהלים ל' ג' ה' מעון וגו' אמר רבי אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולם ואם העולם מעונו בא משה ופירש מעונה אלהי קדם (ובשנגון זה כל המאמר תמוה וירחה שמי שקדרו בתהלים סרסו ושיבשו ודכוותיה כמלא עובדא) אר"י בר' אבא אין אנו יודעים אם הקב"ה חפל לעולמו אם עולמו חפל לו בא משה ופירש הנה מקום אתי הוי עולמו חפל לו ואין הוא חפל לעולמו (ובלשון התנחומא שרמזתי מקומי עפלה לי וכו') א"ר הונא בשם ר' אמי ולמה מכנין שמו של הקב"ה מקום שהוא מקומו של עולם שנ' הנה מקום אתי וכו'. וכ' דהאי אמר רבי הוא ר"ת אמר ר' יצחק. ועיקר הדרוש על הנה מקום אתי הוא לריב"ח אלא שלא הזכירוהו כאן על שמו לפי שר' אמי שינה את סגנונו. עו) כלי' ופי' הז"א אכפטי כמו אפכטי עיי' בערוך ערך אפכתי שעכיבו לקראת פניס. ואפרוכום הוא כמו איפרכום והוא שר העיר בערוך ערך אפרכום.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אתם בניי ואני אביכם. [אתם בניי] שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים י"ד ח') ואני אביכם שנאמר והייתי לישראל [לאב] (ירמיה ל"ח ט') עז) אתם עמי ואני אלהיכם עח):

אנכי ה' אלהיך אנכי (רג) [רבי יוחנן אמר] אנא נפשי כתבית יהבית. ר' יודן בי רבי סמון אומר אנכי אנא נתתי כתבתי עשרת הדברות. אמר רבי ברכיה אנא נהוריך כלילך יונתי תקבלון עשרת דברייא עט):

אנכי אלף זה הקב"ה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'). נון חמשים כף עשרים הם שבעים איותנטיות שברא הקב"ה בעולמו. יוד עשרה אילו עשרה [דורות]. ומכולם לא בחר אלא בישראל פ):

אנכי א' זה אברהם אבינו אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג כ"ד) נ' חמשים שבן חמשים הכיר אברהם את בוראו. רבי חנינא ורבי יוחנן תרווייהו אמרין בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו. ריש לקיש אמר בן שלש שנים עקב [אשר שמע אברהם בקולי וגו'] (בראשית כ"ו ה') מנין אותיותיו של עקב פא). כ' עשרים

מאיר מגן דוד עין

עג) במקרא כתוב כי הייתי. עח) בשמות רבה מפיים במאמר דלעיל אדכי בס וכו' מעורב עס כל או"א מיכאל וגבריאל אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו קבורין שמא אלהות הרבה בשמים דעו שאני הוא ה' אחד שני אנכי ה' אלהיך. אמ"א עפ"י דרכנו למדנו שמדרש רבה פכ"ט סס וכן הפסיקתא בשיטה דרכב אלהים וגו' הס קטועים. עט) גרסינן בשבת ק"ה ע"א אר"י משום ר"י בן זימרא מניין לשון מוטריקון וכו' ר' יוחנן דיליה אמר אנכי מוטריקון אנא נפשי כתיבת יהבית רבנן אמרי אמירה נעימה כתיבה יהיבה איכא דאמרי אנכי למפרע יהיבה כתיבה כ אמ נ ין דבריה. ובפסיקתא דבחדש השליני גרים קתס אנכי בלשון מוטריקון הוא אנא נפשי וכו' רב אמר (ובקלת מומחאות ד ב ר אמ ר ובילקוט יתרו ר ב נ ין אמ ר ין ואלו המומחאות מסכימים עס הגמרא) יהיבה כתיבה כ ע י מ י ס אמריה (וכן יסד הפייטן לשבועות כ ע י מ י ס) א"ל ברכיה אנא נהורך כלולך יאותך איתתי כשתקבלו עשרת הדברות. והועתק כן בילקוט יתרו אנא שהגי' שס כ ש ת ק ב ל. ומומחא שלפנינו כראית עיקר שמלת י א ו ת ך אין לו פירוש אלא בדומה. ופי' יונתי כמו שדרשו בשה"ש רבה פ"ב יונתי בחגוי הסלע ר"ע פתר קריא בישראל בשעה שעמדו לפני הר סיני וכו'. והגהתי עפ"י הגמרא רי"א. ופי' כ ת ב ת י ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת דיו"ד היינו י' הדברות וכדלהלן. פ) כנ"ל להגיה והמפורשים כדחקו וכלו' שמע' האומות בחר בזרעו של שם ומזרעו של שם פילק י' דורות מפניו ובחר בישראל ולאברהם גופיה מיקרי ישראל כמו שאמרו בב"ר פס"ג לאברהם נקרא ישראל ר' כתן אומר מילתא עמיקתא הוא וכו'. ופי' א י ו ת כ ט י ו ת שרי אומות עיי' בערוך ערך א ו ו ת כ ט י. ובילקוט מדרש מאוחר שהוליאו לאור מוהר"א יעבלינענק וקראו פ ס י ק ת א מ ד ת א (בית המדרש ח"ו לד מ"ג) העתיק המלקט שס אלו המאמרים מן הפסיקתא ושיכה פגנון לשונם. וכבר היה המאמר הזה בשיבוש לפניו והכי נוסחתו. א' זה הקב"ה שהוא אחד כ' ממשים כ' עשרים אלו ע' אומות שירדו (מלשון וירדו בדגת הים) בעולם י' אלו ישראל ואחרון מביב ולא בחר אלא ישראל. וכוונתו דיו"ד קטנה שבאותיות רומז עכ ישראל וכדלעיל סוף פ"יא. אבל אין לשון הפסיקתא דנחתא למיכא יו"ד עשרה סובלת זה הפירוש ע"כ נראה עיקר כמו שהגהתי. פא) כ"ה בב"ר פס"ד. ושם פ"ל אמרה ר' לוי בשם ריש לקיש. ובנדרים ל"ב ע"א גרסינן להא ד ע ק ב בשם ר' אמי בר אבא. ובמדרש מאוחר במדבר רבה פי"ח ג' לה קתמא. ומפורש הדבר באריכות בתנחומא פ' בהר דקע"ה שנה חי אברהם הולא מהם ג' ויצחק ע ק ב. ועיי' באמתר רבה פ"ו שהמאמר שם קטוע (ושיבוש כזה גימה למקדר התנחומא בפ' לך לך דגרים להא ד ע ק ב בשם ר' הניכה) וע"ע בב"ר פל"ה ובשה"ש רבה ריש פ"ו ושם פי' ר' לוי בע"א עיי"ש. ומרש"י בב"ר פס"ד לא ומשוב אותיות פסוק ע ק ב אתה מולא מ"ה וג' הבות מלותי מקותי ומולתי הלי מ"ח (פי' הבות מ ל ו ת י י וגו' שהתי"ו מוטעם בגגיכה) ליסנא אחרינא שהלי בדור הפלגה היה אברהם בן מ"ח ולא מליכו שנתתף עמהם. וע"ע בפדר"א פכ"ד ופכ"ו (הרד"ל שם ובהגהותיו בב"ר פ"ל העיר על הרמב"ם שכתב בריש הלכות עבו"ס פ"א ובן אבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. וכבר כתב הכ"מ שם ול"ל שהיה גורס ר"י ור"מ דאמרי תרווייהו בן מ' שנה וכו'. ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים. והמגדל עוז שם העיד כי מומחת הרמב"ם כמלאת אות בלות.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שחינך את המילה לעשרים דור. י' עשרה אילו עשר נסיונות שנתנסה אבינו אברהם ועמד בכולם פג):

אנכי א' זה ישראל אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ו' ט') ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ב' ז' כ"ג). ג' חמשים אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת. כ' (מינו) עשרים אילו [עשר] מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ועשר על הים. י' עשרה אילו עשרת הדברות פג):

[אנכי] אמר רבי שמעון בן יוחי (מיכ) [אנך] אין אתה עומד (נמיכיו) [כמימיו] פד). רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אמר אין (זה) לשון [הזה] אנכי אלא לשון אהבה לשון חיבה. למלך ששלח את בנו למדינת הים ולמד לשון בני הים וכשבא ממדינת הים התחיל מדבר עמו בלשונו. כך לפי שהיו ישראל בארץ מצרים ולמדו לשונם כיון שבאו לפני הר סיני התחיל הקב"ה מסיח עמהם בלשון אנכי אנוך פה). רבי נחמיה אומר אין לשון הזה אנכי אלא לשון אימה ולשון יראה פו). לאוהבו של מלך שהיה יודע מסטירים שלו. פעם אחת נטה למות. אמר לו (בני) [לבנו] בא ואני אגלה לך מסטירים של (עיניו) [מלך]. תלה עיניו והביט במלך. אמר לו בני הזהר בכבודו של מלך. כך ויקרא יעקב אל בניו [ויאמר] האספו ואגידה לכם וגו' (בראשית מ"ט ל') תלה עיניו והביט בהקב"ה אמר להם בניי הזהרו בכבודו של הקב"ה. מה ענו אותו. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'). אמר להם בניי סימן זה אני נותן לכם בלשון אנכי הסיח עם זקני אנכי מגן לך (בראשית ט"ו ל'). ובלשון אנכי הסיח עם אבי [אנכי אלהי אברהם אביך (שם כ"ו כ"ד) ובלשון אנכי הסיח עמי] אנכי האל בית אל וגו' (שם ל"ל י"ג) אנכי ארד

מאיר מגן דוד עין

ואם לא תסי' עדותו שקר (עיי"ש) צריך לומר שטעות כפלה לפו לאחרונים בדברי הרמב"ם ול"ל וכן מצינו שכתב וכו' וזה מסכים עם המאמר שלפנינו. ובהג"מ כתוב ולפיכך בנוכרי שיש להיות כתוב בעמוד בן מ"ח שנה כאשר הגהתי וכן כתב ה"ל לעצל בן ריב"ק בשורש קדושת הייחוד ע"כ. ובאמת שדברי הרוקח בשורש קדושת הייחוד מסכימים יפה עם נוסחת מו"ן אלא שלריכים דבריו הגהה קטנה וז"ל שם. כשבא אברם הוא אברהם כשראה את הפלגה חשב איך היה תחלה טרם כל והוא היה בן מ"ח ועמק ג' שנים לבדו עד שאמר לו הקב"ה עמוק עם שם בן כח ע"כ. והנה צריך להגיה ועמק בי"ת שנים לבדו וכו'. כנ"ל עפ"י המאמר שלפנינו). פב) דהיינו י' דורות מאדם עד כח וי' דורות מנח עד אברהם. ועשרה נסיונות הוזכרו בחנות פ"ה ובפרד"א פכ"ו (ובביה"מ שם הגי' לעשרים דור ח ת ך ה מ י ל ה לאברהם והוא שיבוש ו מ מ ך ה ע ר ל ה מיבעיא למימר). פג) ובביה"מ שם אלו עשרים מכות שהביא הקב"ה על המלריים י' במצרים וי' על הים. ועיי' מכילתא מס' ב' דבשלח פ"ו ובמ"ע לות כ"ו. פד) כלו' אבן טובה היא שאין אתה יכול לעמוד על דמיה ושוויה. עיי' בערוך ערך מ כ ך וערך ט מ י. ומביאורי הז"א למדתי להגיה ולפרש כן. פה) בחסתר רבה סוף פ"ד בנוהג שבעולם וכו' אבל הקב"ה דבר עם ישראל בלשון שלמדו הה"ד אנכי ה' וגו' לשון י מ כ ך. והגיה בעל יפה עכף ל ש ו ן מ כ ו ך. וכבר הסכימו לזה בעלי הלשון האחרונים. וכן יבד הפייטן לשבועות ו ב ל ש ו ן ע ב ר י ת ו ב ד ב ו ר מ ל ר י ת וכו'. ועיי' במדרש י' הדברות (בית המדרש לר ע"ג). ובפסיקתא מ"ר כחמיה מהו אנכי לשון מלרי הוא למלך בו"ל שנשבה בבו ועשה ימים הרבה אבל השבויין בבש אביו נקמה והלך אללו והביאו ובא להשיב עמו בלשונו של שבויין כך הקב"ה עשו ישראל במלרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מלרים כשגאלן הקב"ה ובא ליתן להם את התורה לא היו יודעין לשמוע אמר הקב"ה הרי אני משיח עמהם בלשון מלרי אנכי כך פתח הקב"ה בלשונן אנכי ה' אלהיך. והעתיקה הילקוט בפ' יתרו וגרים ב ל ש ו ן מ ל ר י א נ כ י א נ כ ו ך. ועיי' בהערות מוהל"ש באבר מה שהעתיק מתנחומא כת"י. ובלי ספק שבגמון זה מאוחר הוא. וקטוע הוא ג"כ שהיה ל"ל ר"י ור"נ ריי"א ואחר כך רנ"א. והיה המאמר הזה לר' יהודה אלא שלפני איזה מעתיק היה המאמר מעוטעם וקטוע ולא קרא אלא את השם ר' נ ח מ י ה וכתב א"ר נ ח מ י ה וכו'. והעיקר בלי ספק כמו שהוא לפנינו שהוא מסכים עם שבגמון המדרשים בדר' יהודה ור' נחמיה. פו) כלו' שהיו רגילין לזכור בו בחיתם ובילדה ובדמעיק.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

עמך מצרימה וגו' (שם מ"ו ד'). ואף אתם אם בא ואמר (להם) [לכם] בלשון הזה אנכי דעו שהוא שלכם ואם לאו כביכול אינו שלכם. כיון שבאו לפני הר סיני ופתח להם אנכי ידעו שהוא שלהם פז):

[אנכי ה' אלהיך וגו'] רבי יהושע בן לוי בשם רבי שמעון בן יוחי פתח של [זכות] פתח להם הקב"ה לישראל פח) כיון שעמדו ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') פט). וכיון שאמרו אלה אלהיך ישראל (שם ל"ב ד') ביקש להשמידם שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהלים ק"ו כ"ג). אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לא לי לבדי אמרת אנכי ה' אלהיך שמא לכל ישראל אמרת אנכי ה' אלהיכם. רבי יהושע דסכנין בשם רבי יהושע בן לוי. אמר לו הקב"ה. משה יפה לימדת סיגיגורייא על בני. לשעבר הייתי אומר לכם בלשון יחידי אנכי ה' אלהיך מכאן ואילך אני עתיד לומר לכם בלשון רבים אני ה' אלהיכם (ויקרא י"ט ד') בלשון רבים להזהיר את כולכם צ): תני רבי שמעון בן יוחי אין אנכי אלא לשון ניחומים היך כד"א אנכי ה' (אלהיכם) [אלהיך] אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה כ"ל י"ב) צא). אמר רבי מנחם בשם רבי אבין אין אנכי אלא לשון תנחומים צב). [כתיב] תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד י"ט) צג) רבי אבי בשם רבי יוחנן למלך שנשא מטרונת וכתב לה כתובה מרובה. כך וכך תסבריות אני נותן לך כך וכך ספינות בים אני נותן לך כך וכך עיירות ביבשה אני נותן לך. הניחה והלך לו למדינת הים. והיו חברותיה מונות לה ואומרות לה (היבי) [סיבי] ליך בעל עד דאת עלייה עד דחייליך עליך צד). והיתה נכנסת לתוך חופתה ופותחת כתובה וקורא בה. ומוציאה אותה כתובה מרובה ומתנחמת צה). לימים בא המלך ממדינת הים. אמר לה בתי היאך המתנת לי כל

מאיר מגן דוד עין

פז) כן הגיהו הז"ל והרז"ו ועיי' לקמן פל"ג אות ע"ל וכענין זה המאמר דרשו ג"כ בב"ר פל"מ עיי"ש ובתנחומא דויחי ובאגדת בראשית פפ"ח. א מ " ח ש ירצה שעיקר כל המאמרים שם הם עפ"י מדרשו של ר' כחמיה שלפניכו. ובענין ענייה שמע ישראל עיקרו בספרי דברים פל"ח ועיי"ש במ"ע אות י"ז. פח) כן הגיה הז"ל. פט) כגו' כיון שאמרו נעשה ונשמע רצה לפתוח להם פתח של זכות. צ) בשמות רבה פמ"ג אריב"ל בשם רשב"י פתח של ת ש ו ב ה פתח לו הקב"ה אנכי ה' אלהיך בפיכי ל מ ש ה בשעה שעשו ישראל העגל היה משה מפיים את האלהים וכו' אמר משה רבון העולם כך אמרת בפיכי אנכי ה' אלהיך א ל ה י כ ם לא נאמר וכו' (אר"ש) [אר"י יהושע] דקכנין בשם ר' ל ו י לפיכך חזר וכתבה בלשון רבים אני ה' אלהיכם וכן בכל המצות אומר אני ה' אלהיכם ולא אמר עוד אני ה' אלהיך. ועי"ש במדבר רבה פי"ט בד"ה ד"א אז ישיר וגו' זה אחד מג' דברים וכו' דברים לה קחמא. ובדברים רבה פ"ג בד"ה ד"א אחה עובר וכו' גרים לה בשם רבנין. וירצה שכל אילו המדרשים כסדרו עפ"י הפסיקתא שלפניכו. צא) בד"פ ליתא א ל ה י כ ם אלא א ל ק י'. ובאמת לא נמצא בכל המקרא א נ כ י ה' א ל ה י כ ם. וכגו' כאותה הלשון שאמר כאן אנכי ה' אלהיך באותה הלשון עצמה אמר אנכי אנכי מנחמכם ועיי' לקמן פל"ג. צב) וכדמסיק לה לקמן. צג) כנ"ל להגיה. ובהעתקת המלקט שהזכרתי לעיל אות פ' איתא לכולא הכי. ת נ י ר ש ב " י ב ש ע ה ש א מ ר י ש ר א ל ל ע ב ג ל א ל ה אלהיך וגו' בקש הקב"ה להתמידם דכתב לולא משה וגו' ואמר להקב"ה רבש"ע אמרת לי בפיכי אנכי ה' אלהיך לכל ישראל היה לך לומר אנכי ה' אלהיכם א"ל (שם) [יפה] למדת סניגוריא על ישראל לשעבר הייתי בלשון יחיד מכאן ואילך בלשון רבים (אנכי) [אני] ה' אלהיכם ו א ל ש ב " י אין אנכי אלא לשון תנחומים ד כ ת ב תנחומיך ישעשעו נפשי משל למלך שנשא וכו'. והנה קיצר המלקט הזה את המאמרים כדרך כל המעתיקים המאומרים וכמו שעשה גם כן בעל ילקוט השמעוני. צד) כ"ה בד"פ. והז"ל הגיה פיבי ליך וכו' עד דאת ט ל י א וכו'. ופי' ע ל י י ה מעולה ויפה וכגו' הנשאי לבעל עד שאת נערה וכומך עמך. ואם באנו להגיה כהז"ל היה צריך להגיה ע ל י ת א דעליא הוא נער ועליתא היא נערה. צה) כגו' שמוליאה אותה כתובה לחברותיה שמוכות אותה ומתנחמת. והז"ל הגיה ו מ ו ל א ת ש כ ת ו ב ת ה מרובה וכו' ולא"כ.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

השנים הללו. אמרה לפניו אדוני המלך אילולי כתובתי מרובה שכתבת לי כבר היו חברותי מאבדות אותי ממך לו). כך האומות העולם מונין לישראל ואומרים להם עד מתי אתם מתים על אלהיכם ונהרגים עליו ונותנים נפשיכם עליו. כמה פורעניות הוא מביא עליכם [כמה] בוזזים מכם כמה מלכיות הוא מביא עליכם. שובו לכם אצלינו ואנו עושים אתכם דוכסים ואיפרכים ואסטרטלים. וישראל נכנסים לתוך בתי כנסיות ולתוך בתי מדרשות ופותחים ספר תורה וקורין בו ופניתי אליכם והפריתי [אתכם] והרביתי אתכם [וגו'] (ויקרא כ"ו ט') ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם (שם שם י"א) ומתנחמים. למחר כשיבא הקץ. הקדוש ברוך הוא אומר לישראל בניי תמיה אני האיך המתנתם לי כל השנים הללו. וישראל אומרים לפניו אילולי תורתיך שכתבת לנו כבר היו אומות העולם מאבדים אותנו ממך. הדא היא דכתב זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל לו (איכה ג' כ"א) וכן דוד אמר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי (תהלים קי"ט נ"ב) לז). רבי אבין בשם ריש לקיש. למלך שכעס על מטרונת וטרדה מתוך פלטין שלו. לימים בקש להחזירה. אמרה יכפול לי כתובתי ואני חוזרת אצלו. כך אמר הקב"ה בניי כסיני אמרתי לכם אנכי פעם אחת אבל בירושלים עתיד אני לומר לכם שני פעמים אנכי אנכי הוא מנחמכם לח). רבי מנחמן בשם רבי אבון אומר הנהימה שניהמתם לפני בהר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') אנכי אנכי הוא מנחמכם לט):

מפני מה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחידי. מפני שהיחידים בטלו אותם. אנכי ביטל מיכה ק). לא יהיה לך ביטל (מקלל זכור) ירבעם קא). לא תשא

מאיר מגן דוד עין

לו) המאמר הזה הוא בפסיקתא בפי' דאנכי אנכי ושם הגי' ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן למלך שקדש מעלוכה וכתב לה כתובה מרובה כך וכך אני נותן לך כך וכך תכשיטין אני עושה לך כך וכך תיקבלות אני נותן לך והניחה והלך לו למדה"י ושרה שם שנים הלבה והיו קבלותיה מונות לה ואומרות לה עד אימתי אתה יוצא לך בעל עד דאת טליא עד דהילך עלך והייתה ככנסת בתוך ביתה וכוטלת כתובתה וקורא בה ומתנחמת וכו' תמיה אני האיך המתנת וכו'. ובאיכה רבה ג' זאת אשיב אל לבי וגו' ר' אבא בר כהנא בשם ר"י משל למה"ד למלך שכעס מעלוכה וכתב לה כתובה מרובה ואמר לה כך וכך מופות אני עושה לך כך וכך אר גוונות אני נותן לך הניחה המלך והלך לו למדה"י ואיחר לשם ונכנסו שכיותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך המלך והלך לו למדה"י ושוב איני חוזר עליך והייתה בוכה ומתאנחת וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוליאה כתובתה וקוראת בה ורואה בכתובתה כך וכך מופות וכו' עי"ש. ועי"ע בליקוטי המלקט שהזכרתיו (ביה"מ חלק ו' לד מ"ג). ועב"מ כראה של"ל ר' אבא בשם ר"י. לז) בפסיקתא שם וכן בעולם הזה לו"ה מונין לישראל וכו' ונותנים כפותיכם עליו ומהרגין עליו כמה לעבר הוא מביא עליכם כמה בוזזים הוא מביא עליכם כמה יקורין הוא מביא עליכם בוזז לכם אצלנו ועושין אנו אתכם דוכסון ואפרכון ואיסתרטיליתין וכו'. ובאיכה רבה שם כך האומות מונין את ישראל ואומרין להן אלהיכם הקתיר פניו מכם ומילק שכינתו מכם עוד אינו מוזר עליכם והם בוכין ומתאנחין וכו'. ומסיים שם. לכך נאמר זאת אשיב וגו' ואין זאת אלא תורה שב' וזאת התורה וכן דוד אמר וכו' על כן אוחיל לו ומיחדים שמו ב"פ ביום ואומרים שמע ישראל וגו'. ועיי' בשה"ש רבה פ"ז שובי שובי השולמית. אמ"א שם סגנון הרבה מראה שהוא מאומר ונקדל בפ"י הפסיקתא בשינוי הסגנון. לח) ובפסיקתא שם ד"א אנכי אנכי וגו' ר' אבין בשם ר"ל וכו' ובירדה והולילה מתוך פלטין וכו' יכפול לי כתובתי ואמ"כ הוא מחזיר לי וכו'. לט) השתא מסיק הא דא"ר מנחם לעיל. ובפסיקתא שם ר' מנחמיא בש"ר אבין מאותה (נחמה שנחמתם) [כהימה שנהמתם] לפני בהר סיני וכו'. ודרים מנחמכם מכהמכם דלא מתמנעין רבנן בין ה"א לחי"ת (ירושלמי פיאה פ"ז ה"ז). אמ"א פתעמוד על עיד סגנון הפסיקתא תמצא שסגנון כמוהה מאומר היא. ועב"פ כראה שעיקר אינו המאמרים על פ' אנכי אנכי הוא מנחמכם כאמרו והועתקו לכאן. ק) שופטים י"ז. קא) מלכים א' י"ב.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ביטל [מקלל קנ). ז כ ו ר ביטל] מ ק ו ש ש קנ). כ ב ד ביטל אבשלום קד). ל א ת ר צ ח ביטל יואב קה). ל א ת נ א ף ביטל זמרי קו). ל א ת ג נ ו ב ביטל עכן קז). ל א ת ע נ ה ביטל ציבא קח). ל א ת ח מ ו ד ביטל אחאב קט) הרצחת וגם ירשת (מלכים א' כ"א י"ט) קי):

[כתיב] פיתיתני ה' ואפת [חזקתני ותוכל וגו'] (ירמיה כ' ז'). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה. רבונו של עולם פיתיתני עד שנתתה לי את התורה ונתתה על צוארי עול מצות ונענשתי בהם. אילו לא קבלתי את התורה הייתי כאחת האומות לא שכר ולא עונש. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם שדילתני בסיני ואמרת לי א נ כ י ה' א ל ה י ך והייתי סבורה שהוא רפה ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל כי אנכי ה' אלהיך אל קנא (שמות כ' ה'). שדילתני בסיני ואמרת לי ל א י ה י ה ל ך א ל ה י ם א ח ר י ם והייתי סבורה שהוא רפה ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל זובח לאלהים יחרם (שם כ"ב י"ט). שדילתני בסיני ואמרת לי ל א ת ש א והייתי סבורה שהוא רפה ו ח ז ק ת נ י כי לא ינקה ה' (שם כ' ז'). שדילתני בסיני ואמרת לי ז כ ו ר א ת י ו ם ה ש ב ת הייתי סבורה שהוא רפה ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל מחלליה מות יומת (שם ל"א י"ד). שדילתני בסיני ואמרת לי כ ב ד א ת א ב י ך ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל מקלל אביו ואמו מות יומת (שם כ"א י"ז). שדילתני בסיני ל א ת ר צ ח ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל שופך דם האדם [באדם דמו ישפך (בראשית ט' ו'). שדלתני בסיני ל א ת נ א ף ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל מות יומת הנאף והנאפת (ויקרא כ' י'). שדלתני בסיני ל א ת ג נ ב ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל וגונב איש וגו' מות יומת] (שמות כ"א ט"ז). שדלתני בסיני ל א ת ע נ ה ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל ועשיתם לו כאשר זמם (דברים י"ט י"ט). שדילתני בסיני ל א (ממטיא) [ת ח מ ו ד] והייתי סבורה שהוא רפה ח ז ק ת נ י ו ת ו כ ל [אל תחמוד יפיה וגו'] כן הבא על אשת רעהו לא ינקה וגו' (משלי ו' כ"ד עד כ"ט) קיא):

רבי יקום ורבי יהודא רבי יקום אומר העובר ל א ת ח מ ו ד כאילו עובר על עשרת הדברות. לא תחמוד א נ כ י קיב) רבי אבין הוה קרי עוד העוזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה (שם ג' י"ז) קיג). לא תחמוד ו ל א י ה י ה ל ך תני חזקיה והיה מקול זנותה ותחנף את הארץ ותנאף את האבן ואת העץ (ירמיה ג' ט') קיד). לא תחמוד ו ל א ת ש א עליה הכתוב אומר וחשביע הכהן את האשה בשבועת האלה (במדבר ה' כ"א). לא תחמוד ז כ ו ר אמר רבי תנחומא הרי שזינתה בתו של כהן גדול וילדה בן וגידלה אותו עמד והקריב על גבי המזבח נמצא מחלל את השבת שאין [זה] מקריב קטו). לא תחמוד כ ב ד (גייס) ניים מן הגודר ולוקים

קנ) ויקרא כ"ד. קנ) במדבר ט"ו. קד) שמואל ב' ט"ו. קה) מלכים א' ב' ה'. קו) במדבר כ"ה. קז) יהושע ז'. קח) שמואל ב' ט"ז. קט) מלכים א' כ"א. קי) כלו' דלא תמוד בורס הכל וכדלקמן. וכאשר הגהתי כן הגיה הז"א עפ"י הפסיקתא זוטרתא לר' טוביה פ' ואתחנן. ושם איתא מ מ כ ו ן ביטל לא תנאף. וגי' המלקט שהזכרתיו לעיל הוא כמו שהיא לפניהו. ובסדר אליהו רבא פכ"ו כל הענין הזה באריכות ושם איתא לא תנאף בעגל ש מ ש ו ן וכו' לא תעבה ע ד י כ ב ו ת. והעתיקו הילקוט פ' ואתחנן אלא שבילקוט מציג ז מ ר י. קיא) כן הגיה הז"א ובד"פ איתא לא ת מ מ ו ד. ועיי' בילקוט ירמיה שם שהעתיק המאמר וקיצרו מ ז כ ו ר ולהלן וכתב כ ן כ ל ע ש ר ת ה ד ב ר ו ת. קיב) כולא דרשא דר' יקום מיוסדת על לא תחמד אשת רעך. ועי' לא תחמד אכני הוא עפ"י מה שדרשו ע"ז לור ילדך חטי כהלן פכ"ד ובמדבר רבה פ"ט וכ' שהמאמר קטוע. קיג) כלו' שהוא דורש כן כלפי האשה וכמו שאמרו בבמדבר רבה שלכך נאמר איש איש (בני מוטה) על שהוא כופרת בב' אישים בהקב"ה שנקרא איש ובבעלה שהוא איש וכה"א העוזבת אלוף וגו'. והזיא הגיה ר' אבין א מ ר מ ה א י ק ר א וכו' וא"ל. קיד) כלו' שעיי הזכות היו באים לידי ע"ז ודוגמא לדבר מעשה פעור. קטו) הז"א הגיה שאין ז כ ו ר מ ל ל מקריב. ובבמדבר רבה פ"ט שאלו תלמידיו לר' הוכא אביו של ר' אחא למדתנו רבינו הנולף והנואפת עובדין על י' הדברות על הע' אבו מכיריס ועל השבת אין אבו מכיליס וכו'. ומשוב שם לכולהו ואח"כ

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מן פוסיתה. והיו מתגנבים אילו בנשותיהם של אילו (ולילו בנשותיהם) ואילו בנשותיהם של אילו. לימים נפלה קטטה ביניהם. זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו קטז). ולא תחמוד לא תרצח סוף שאשתו עושה לו כשפים ורוצחתו. לא תחמוד לא תגאף תני חזקיה והיה מקל זנותה [וגו'] (ירמיה ג' ט'). לא תחמוד לא תגנב עליו הכתב אומר מים גנובים ימתקו (משלי ט' יז). לא תחמוד לא תענה הרי שיודע עדות לאביו. סבור שאינו אביו והרי הוא אביו. נמצא מעיד על אביו עדות שיקרא. לא תחמוד כמשמעו קיז). ר' יהודה אומר העובר לא תחמוד עובר על שבעה לאוין שיש כאן. לא יהיה לך. לא תשא. לא תרצח. לא תגאף. לא תגנוב. לא תענה. ולא תחמד קיח):

נאמרו חמשה [הדברות האחרונים כנגד חמשה] הדברות הראשונים קיט). לא תרצח כנגד אנכי אמר הקב"ה אם רצחת מעלה אני עליך כאילו [אתה] ממעט הדמות קכ): לא תגאף לא יהיה לך אמר הקדוש ברוך הוא אם נאפת מעלה אני עליך כאילו אתה עובד עבודה זרה קכא): לא תגנוב לא תשא תני רבי חייא לא תגנובו לא תכחשו איש בעמיתו [ולא תשבעו בשמי לשקר] (ויקרא י"ט י"א ו"ב) קכב)

מאיר מגן דוד עין

מעיים. אמר להם אני אומר לכם מעמים כהן יש לו אשה ויעלאל נואף בא עליה והוא יולדת בן פנוריים בו שהוא בנו של כהן ומומד אותו בן ומשמש בנ"המק ומעלה עולות בשבת וכמלא מחלל את השבת. ועיי"ש בתמומא. והא דנקיט הכא בתו של כ"ג. לישנא דקרא ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו' נקיט. ובתו לאו דוקא וכ"ג לאו דווקא. קנז) פי' הז"א לפעים א' ושמו גיים והיה מעיר גדר ועוד לפעים אחר ושמו לוקים מעיר פוסיתא ואפשר דקלי ליה הכי ע"ש שהיה כזאב טורף עיי' בערוך ערך ל ק ו ס. ופי' זה רחוק. ומהרז"ו ג' גיים ופי' חייל שבא מהעיר גדר ולקו אותם בני פוסיתא וכו'. ופירושו רחוק יותר. ולקמן הגי' א ל ק י ס ובאמת שבד"פ הוא ו ל ו ק י ס בא"ס וכן גייס בא"ס ולשון א ל ו ב כ ש ו מ י ה ס וכו' מוכח דלאו ביחיד איירי. ומה שאמר להלן זה הרג את אביו וכו' פירושו הוא כ מ ל א ז ה ה ו ר ג א ת א ב י ו וכו'. והנה גדר ופוסיתה הם ב' עיירות. ג ד ר היא עיר בעבר הירדן יושבת בהרים ויושביה מרי כפש שהיו מכין והורגין בשביביהם ובפרט בשבת שהיתה שכיחא בהו שיכרות. וכמפורר בעירובין ס"א ע"א דהתקין רבי שבני גדר לא ירדו לממתן בשבת לפי שהיו מכין והורגין בהם. אף שחמתן בתוך מיל של גדר היתה. גם לא היתה רחוקה מעבריה. שמחמתן לעבריה מיל. כמפורש במגילה ב' ע"ב. ו פ ו ס י ת א היא ג"כ בעבר הירדן כמפורש בירושלמי דשביעית פ"ז ה"א ויש בארץ עוד זו פוסיתא ולמה נקרא שמה עוד שיפעור מן המעשרות. ובירושלמי דר"ה ריש פ"ב אמרו דפוסיתא רוצה גויס היתה. וכן מבואר בשה"ש רבה פ"ב פ' כשושנה וגו' ובאיכה רבה פ"א אות פ'. והיתה ג"כ סמוכה לעבריה כמפורש שם. ועיי' בפ' תבואות הארץ קב"ב ע"ב שמתיהן היו מעשר הערים שנקראו דיקאפולים בימי ממשלת הרומיים. שישבו בהם רומיים ויונים ושאר גויי הארצות. ועל בני פוסיתא אמרו באיכה רבה שם נוה ה' ליעקב קביבו לריו כנון קטורה לחיפה פ ו פ י ת א לעבריה. ומזה נראה שרובן רומיים היו. וכבר מלינו שכינו לרומיים א ל ק ו ס כמפורש ברש"י מ' משלי ל' על ומלך אלקוס עמו. ודבריו לקוחים מהמדרשים. ולפ"ז יש לפרש המאמר שלפנינו שאנשי עיר גדר קרי להו גייס. ו א ל ק י ס מעיר פוסיתא דהיינו הרומיים היו מתגנבים וכו'. קיז) ועיי' במדבר רבה פ"ט שרמזתי לעיל אות קט"ו דשם קחשיב להו בעכין אחר. קיח) כ"ל דר"י לאו אחמדת כסיס קמפרש לה כר' יקוס אלא אכולא דפרט קרא מימוד כסיס ומימוד ממון. וקאמר דע"י לא תחמוד הוא עובר על כל אילו הלאוין. שע"י מימוד ממון הוא עובר על לא תהיה במ"ש לא תחמוד כסף וחהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו וגו' דברים ז'. וכן הוא עובר על לא תרצח ולא תגנב ולא תענה. וע"י מימוד כסיס הוא עובר על לא תרצח ולא תענה. כמלא דע"י לא תחמד הוא עובר אכולהו ז' לאווי. קיט) כל"ל להגיה ובד"ע הגי' ה ד ב ר י ס הראשונים. קכ) במכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ח הוא מבואר באריכות. קכא) במדבר רבה פ"ט שם הוא באריכות. ובמכילתא דרשו הדבר בהפך מגיד הכתוב שכל מי שעובר ע"ז מעלה עליו הכתוב כאלו מכאף אחר המקום וכו'. והרבה דוגמאות בכתובים שמדמים ע"ז לזנות. קכב) במקרא כתוב ו ל א תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שאם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לשבע בשמי לשקר קכג): לא תענה זכור אמור הקדוש ברוך הוא שאם העדת עדות שקר על חבריך מעלה אני עליך כאילו העדת עלי (ענ) שלא בראתי עולמי בששה ולא נחתי בשביעי קכד): לא תחמוד כבד גיים מן הגדר אלקים מן פוסיתה היו (מגנבים פוסיתיהם) [מתגנבים אלו בנשותיהם] של אילו ואלו בנשותיהם של אלו לימים נפלה קטטה ביניהם זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו קכה):

נאמרו עשרת הדברות כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. אנכי כנגד ויאמר אלהים יהי אור (בראשית א׳ ג׳) וכתב והיה ה׳ לך לאור עולם (ישעיה ס׳ י״ט) קכו). לא יהיה לך כנגד ויאמר אלהים יהי רקיע [בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים] (בראשית א׳ ו׳) אמר הקב״ה היה מבדיל ביני ובין עבודה זרה שנקראה [מים] מכונסים כדכתיב אותו עזבו מקור וגו׳ (ירמיה ב׳ י״ג) קכז). לא תשא כנגד ויאמר אלהים יקוו המים (בראשית א׳ י׳) אמר הקב״ה המים חלקו לי כבוד ופינו את עצמן ואין אתם חולקים לי כבוד מלישבע בשמי לשקר קכח). זכור כנגד ויאמר אלהים תדשא הארץ (שם שם י״ב) אמר הקב״ה מה דתיכול בשבת מוקיר קכט) שלא נברא העולם אלא שלא יהו חוטאים ויהו חיים לעולם ואוכלים גידולי הארץ קל). כבד כנגד ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים (שם שם ט״ו) אמר הקב״ה הא ברייתי לך תרין נהורים אביך ואמך הוי זהיר ביקרהון קלא). לא תרצח כנגד ויאמר אלהים ישרצו המים (שם שם כ׳) אמר הקב״ה אל תהיו כדגים הללו שהגדולים בולעים את הקטנים שנאמר ותעשה אדם כדגי הים וגו׳ (חבקוק א׳ י״ד) קלב). לא תנאף כנגד ויאמר אלהים תוצא הארץ [נפש חיה למינה וגו׳] (בראשית א׳ כ״ד) אמר הקדוש ברוך הוא הא ברייתי לך זוגך כל חד וחד דבק בזוגיה (בזויגיה) [במיניה] קלג). לא תגנוב כנגד ויאמר אלהים הנה נתתי לכם כל עשב זורע זרע וגו׳ (שם שם כ״ט) אמר [הקב״ה] אחד מכם אל יפשוט ידו בגניבה וכממון חבירו אלא מן ההפקר כעשבים הללו קלד). תני רבי חייא הנשמר בגינה אסור משום גזל ושאינו נשמר בגינה מותר משום גזל קלה). לא תענה כנגד ויאמר אלהים

מאיר **מגן דוד** עין

קכג) בתורת כהנים פ׳ קדושים ובמכילתא שם מייתי לה מקראי אחריני עיי״ש. קכד) במכילתא שם דרשו בהיפך מגיד הכתוב שכל מי שמחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם שלא ברא עולמו לששה ימים וכו׳. קכה) כדלעיל אות קנ״ז. ובמכילתא שם מגיד הכתוב שכל מי שהוא חומד קוף מוליד בן שהוא מקלל את אביו ואת אמו ומכבד למי שאינו אביו. ועי״ע במדבר רבה שם. אמ״ש הראית שאינו המאמרים כאן ובמכילתא וכן המאמרים שבכאן ובבמדבר רבה אף שקובעים לעערה אחת אין פגנון של זה כפגנון של זה ולא הועתקו אחד מחבירו. ועי״ע בזוהר יתרו ל׳ ע״א. קכו) במקרא כתוב והיה לך ה׳. קכז) הז״א הגיה היה מבדיל ביני שבקר אתי מקור מים חיים וגין ע״ז שנקראת מים מכונסים וכו׳. ובפסיקתא זוטרתי דפ׳ ואתחנן העתיק לא יהיה לך כנגד מאמר ג׳ יהי רקיע שלא להשתחוות לאשר בשמים ולאשר במים מתחת לארץ. קכח) בפ׳ זוטרתי שם מה המים אין עומדין במקום נקוב כך הנשבע לשקר אין לו מעמד ואין לו תקומה. קכט) כלו׳ במה שאתה אוכל בשבת אתה מכבד את בוראך. והז״א הגיה מוקיר לי וא״ל. וכדמסיק שלא נברא בני אדם אלא להיות כהנים. קל) כמ״ש הנה נתתי לכם את כל עשב וגו׳ ולא הותר אדה״ר לאכול בשר. ובפ׳ זוטרתי שם מה הארץ מוליאה דשאים שלא נזרעו כך אם תשמרו השבת כתיקונה הקב״ה מזמן לך עונות בני עמל שכ׳ וימלאו אמיך שבע. קלא) בפ׳ זוטרתי מי שמכבד את הוריו יתקיים עליו אור זרוע וגו׳. ומי שאינו מכבדם יהו מאריה בכל אשר לו שכ׳ מארת ה׳ בבית רשע. ד״א האב והאם נמשלו לו לאדם כמאורות דכתיב הנה השמש והירח וגו׳. קלב) בפ״ז שם שלא תהא שומע את האדם כשם שומע את העוף. קלג) אולי דב׳ נוסחאות כאן ול״ל כל אד ואד דבק בזכיה. ובפס״ז שם שלא תהא בנהמה שנא על אמה ועל בתה ועל אחותה. קלד) פירש כאן המקראות דברשית. דכיון שכבר נברא בעלי חיים ביום ה׳ וביום וי״ו קודם יצירת האדם על כרחך שייחד להם מאכלם אלא דאין מוקדם ומאוחר בתורה. ובפס״ז שם נקיט לה כסדר המקראות בתורה וה״ג התם לא תגנוב ככנד כעשה אדם שלא תהא באדם שגנב מן האילן ואכל. קלה) קדר עולם רבה פ״ה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

נעשה אדם וגו' (שם שם כ"ו) אמר הקב"ה הא ברייתי לך חבריתך בדמותי (ולא מצינו) [ואתחברת] ודמית (לצלמי) [לצלמי] לא תסהיד על חברך סהדו דשקר קלו). לא תחמוד כנגד ויאמר אלהים לא טוב היות אדם לבדו (שם ב' י"ח) קלז) אמר הקב"ה הא ברייתי לך זוגך כל חד וחד מינכון ידבק בזוגיה לא (תחמד) [יחמד גבר] מנכון אתתא דחבריה קלח):

נאמרו עשרת הדברות כנגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים. אנכי כנגד מכת דם ויהפך לדם יאוריהם (תהלים ע"ח מ"ה) אל תאמר כפרעה לי יארי ואני עשיתני (יחזקאל כ"ט ג') אל תאמר שאני בראתי עצמי. לא יהיה לך כנגד [מכת] צפרדעים (עלו) [שעלו] בתנורים (חומס) [בחומם] אמר הקב"ה הצפרדעים חלקו לי כבוד ואין אתם חולקים לי כבוד קלט). לא תשא כנגד מכת כינים שהשביעם הקב"ה ועלו קמ). זכור כנגד מכת ערוב אמר הקב"ה לא תערוב ולידן חולא ושכתא כחד קמא). כבד כנגד מכת דבר דכתב למען יאריכון ימיך (שמות כ' י"ב). לא תרצח כנגד מכת שחין אמר הקב"ה אל תהי רוצח ורמו של אותו האיש כגופו קמב). לא תנאף כנגד מכת ברד ויהי כרד ואש מתלקחת בתוך הברד (שם ט' כ"ד) וכתב היחתה איש אש בחיקו וגו' כן הבא על אשת איש וגו' (משלי ו' כ"ז עד כ"ט) קמג). לא תגנוב כנגד מכת ארבה כתב בעד החלונות יבואו כנגב (יואל ב' ט') קמד). לא תענה כנגד מכת חושך אמר הקדוש ברוך הוא אם אין עדותך מאירה לך כאורה הזאת אל תעידנה. לא תחמד כנגד מכת בכורות שהיו המצרים ששופים בזימה ונמצאו כולם בכורים קמה):

[אנכי ה' וגו'] רבי יונה בשם ר' לוי בביית נברא העולם מה בי"ת זה סתום מכל צד ופתוח מצד אחד כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור קמו). בר קפרא שמע לה מן הדא כי שאל נא לימים הראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים את האדם על הארץ (דברים ד' ל"ב) קמז) יכול מששי ולהלן קמח) ת"ל ראשונים. ולאחר שריבה הכתב (מיעוט) [מיעט] אנו למדין אותה מששי. מה הששי מיוחד שהוא מששת ימי בראשית אף לא תהיה מביא לו אלא כיוצא בששי. הוי אין לך לדרוש מששה ולהלן קמט). יכול לידע מה למעלה

קלו) כל"ל להגיה. וכלו' ברלתי לך חברותך דהייכו הנפש ונתחברת עמה ונדמית לצלמי. והז"ל הגיה הא ברייתי לך ולא חברך בדמותי וצלמי לא תסהיד וכו' ול"כ. קלז) במקרא כתוב הא ד ם. קלח) כל"ל להגיה. בכל הכי ברייתי (דהייכו ברלתי) כתוב בד"פ ב ר י י ת ה לך תרין וכו' ב ר י י ר לך זוגך וכו' ב ר י י ת א לך חבריתך וכו' ברייתי לך זוגך וכו'. בפס"ז הגי' לא תענה שקר שלש תענה שקר אף לתה תזרע חטים ויעלה חוח וכן אמר איוב תחת חטה יצא חוח לא תחמוד כנגד מלמר עשירי לא עוב היות וגו' שלא יהא אדם חומד אשת חבירו. ובזוהר ויקרא דף י"ב שמיים כולם בשם ר"ש כסדר שהם לפניכו. ומכין הי' מלמדות כמו שהם שכויין כאן כך הם בפדר"א פ"ג. אבל בגמרא דר"ה ל"ב משיב ברלשית כמי מלמר. ועיי' בב"ר ריש פי"ז דלא משוב הנה נתתי לכם וכן לא עוב היות ומשיב ברלשית למלמר ורוח אלהים כמי למלמר. ומנחם בר' יוסי מוליא ורוח אלהים ומשיב לא טוב היות וגו'. ועיי' במגן אבות להרשב"ץ על אבות. קלט) עיי' פסחים ע"ג ע"ב ושמות רבה פ"י. קמ) כלו' דמכם זו היתה בריה חדשה (עיי' בחיי עה"ת שם) ע"כ לא יכלו החרטומים להוליאם ואמרו אצבע אלהים היא וכמו שאמרו בשמות רבה שם מיד הכירו שהיו המעשים מעשה אלהים ולא מעשה שדים ונעשו בשמו של הקב"ה. וכדדרשינן לעיל אמר הקב"ה וכו' אף שמי צורא עולמות ומחיינן. והייכו דקרי לה ה ש ב ע ה כלו' שגזרו משה ואהרן בשמו של הקב"ה שיעלו. קמא) כלו' שלא תהא דן את השבת כחול ומעבוד אותם. וילאה דס"ל כר' ואשיה במדרש תהלים ע"ח שאמר ה ע ר י ב עליהן את המאורות. קמב) כלו' שסופו להלקות בלרעת. ואתיא כר' נחמיה בב"ר פכ"ב שפי' ויש ה' לקין אות שהזהיר לו הלרעת. קמג) במקרא כתוב אל אשת רעהו. קמד) במקרא כתוב בעד ה ח ל ו נ י ם. קמה) עיי' לעיל פי"ז. קמו) ירושלמי חגיגה פ"ב וב"ר פ"א. קמז) במקרא כתוב לימים ר א ש ו נ י ם וגו' ברא אלהים אדם וגו'. קמח) כלו' מיום שנברא בו האדם. קמט) משעת ימי בראשית ולהלן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מן השמים ולמטה מן התהום תלמוד לומר ולמקצה השמים ועד קצה השמים (שם) אין לך לדרוש אלא עולם שאתה עומד בו קכ). דרש רבי יודן בן פזי במעשה בראשית בהדא דבר קפרא קכא): [דבר אחר] מה בי"ת יש בו נקודה אחת מלמעלה ונקודה אחת מלאחוריו. אומרים לבי"ת מי בראך. והוא מראה להן בנקודה של מעלן זה של מעלן בראני. ומה שמו. והוא מראה להן בנקודה של אחריו ה' שמו קכב): דבר אחר למה בבי"ת שהוא לשון ברכה ולא באל"ף שהוא לשון ארירה. אמר הקדוש ברוך הוא שלא יהא פתחון פה לאותו העולם לומר היאך העולם יכול לעמוד ונברא בלשון ארירה. אלא אני בורא אותו בבי"ת בלשון ברכה והלואי יעמוד קכג): רבי אבהו

קודם הבריאה. קמ) ובב"ר שם גרים לה הכי בר קפרא אמר כי שאל וגו' למן היום ש כ ב ר א ו (כלו' הימים הראשונים) אתה דורש ואי אתה דורש לפנים מכאן (דהיינו קודם שנברא) ולמקצה השמים ועד קצה השמים אתה דורש וחוקר ואי אתה חוקר לפנים מכאן. והוא מפנים עם המאמר שלפניו ופנכון לשון איבא בנייהו. וכסגנון המאמר שלפניו גרים בירושלמי שם (קודם להא דר"י בשם ר"ל דלעיל) בשם ר' יוחנן בשם ר' ב א בי שאל כא וגו' י כ ו ל ק ו ד ם ל מ ע ש ה ב ר א ש י ת ת"ל למן היום וגו' יכול משישי ואילך וכו' (כמו שהוא לפניו ומפיים) אלא עד שלא נברא העולם את דורש ולבך מפנים משנברא העולם את (הולך) [דורש] וקולך הולך מסוף העולם ועד סופו תני בר קפרא ו ל מ ן היום. כלו' דר' בא ס"ל כמתס מתניתין דהתם דאין דורשין בע"ב בשנים. דהיינו בענין ששת ימי בראשית שהוא עד שלא נברא העולם וקו ס גמר בריאתה. אלא הוא דורש ביחיד ולבו מפנים. אבל מ ש נ ב ר א ה ע ו ל ם דהיינו מגמר בריאתה ואילך הוא דורש וקולו הולך. ובר קפרא פליג עליה ודרש ליה לקרא כאילו כתוב ו ל מ ן היום. ואמרו כי ש א ל כ א כמשך על ל י מ י ס ר א ש ו נ י ס וכמשך ג"כ על ל מ ן ה י ו ם. ומ"ל לבר קפרא בר' ישמעאל דפליג לתתניתין דתתה בר"ע. ומבר דדורשין במעשה בראשית בשנים. ובדאמר התם בירושלמי גרים פרקין עיי"ש. קנא) בב"ר שם מפיים דרש ר' יהודה בן פזי בע"ב ב ה ד י ה דבר קפרא. והוא שיטת ול"ל כ ה ד א. ובירושלמי שם מפיים אתיא דר' יודה בר פזי בהדא דבר קפרא ומה דתני ר' חייה בהדא דר' בא. כלו' דשם גרים פרקין אמרו אמתני' ר' בא בשם ר' יהודה דר"ע היא ברש בר' ישמעאל דורשין (ופריך) לעובדה (כלו' להלכה מאי ומשני) מן מה דר"י בן פזי יתיב דרש בתחלה היה העולם מים במים הדא אמרה הלכה בר"י דרש ר"י בר פזי בתחלה היה העולם מים במים מ"ש ורוח אלהים מרחפת וגו' חזר ועשאו שלג וכו'. ועל זה קאמר הכא דר"י בר פזי בבר קפרא בבירא ליה. (ומ"ש שם דתני ר' חייה בהדא דר' בא כוונו למשנת דר' חייה שהיתה רגילה בפיהם דס"ל דאין דורשין אלא ביחיד ולא העתיקוה שם. ואולי היא הלי ברייתא דתנו רבנן בבבלי חגיגה י"א ע"ב. כי שאל כא לימים ראשונים יחיד שואל וכו'. וכן ס"ל לברייתא דתוספתא חגיגה דאין שואלין קודם גמר מעשה בראשית עיי"ש. (וברייתא זו שם מעובשת ולריכה תיקון עיי"ש). ובהא דר"י בשם ר' לוי לא איתבר כאן אי ס"ל ד ל פ נ י ס הוה קודם גמר הבריאה או קודם התחלת הבריאה. אמנם מלשון הירושלמי והרבה דמסיימו מה לפנים מה לאחור א ל א מ י ו ס ש נ ב ר א ה ע ו ל ם ו ל ה ב א מוכח דס"ל דדוקא מגמר בריאת העולם ולהבא. ושיטה זו מליבו לר' לוי בפירוש בשם ר' חמא בר חניא בב"ר פ"ט בדרוש כבוד אלהים הסתר דבר. ולרמב"ם שם פ"ח בדרוש הזאת ידעת מני עד עיי"ש. וכבר כתבלבלו המפולשים בלילו המאמרים. ובהגהות הרד"ל על הרבה מלאתי שהבין בס הוא הדברים כמו שבארתים. קנב) בירושלמי גרים לה בתר דר"י בשם ר"ל. ומתחיל אומרים לבי"ת וכו' ואומר ה' שמו אדון שמו. ומשמע דר' לוי הוה מפיים ליה למדרשו הכי. אבל בב"ל שם גרים לה בתר איך מאמרים דדרים כאן על בי"ת. וגרים דבר אחר למה בב' אלא מה ב' זה יש לו שני ב ו ק ל י ן א' מלמעלה ואחד מ ל מ ט ה מאחוריו וכו' (ובענין לורת הבי"ת עיי' בטור ובי' אור"ח סי' ל"ו). ופי' ה' ש מ ו כלו' שרומז אל האל"ף שהוא האחד הראש והאדון. קנג) הז"א הגיה ל א ו מ ו ת העולם. ובד"פ איתא ל א ו ת העולם. בירושלמי שם ג' ד"א ולמה בבי"ת וכו' אמר הקב"ה איני בורא את עולמי אלא בבי"ת שלא יהו כל באי העולם אומרין האיך העולם יכול לעמוד ונברא וכו'. ובב"ר שם ד"א למה בב' שהוא לשון ברכה ולמה לא באל"ף שהיא לשון ארירה (ד"א למה לא באל"ף) שלא ליתן פתחון פה למינין לומר האיך העולם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

י' הדברות פ' קמייתא

בשם רבי יוחנן בשני אותיות נבראו שני עולמים העולם הזה והעולם הבא ביו"ד וה"י. מאי טעמא כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו ד'). ועדיין אין אנו יודעים איזה מהם נברא ביו"ד ואיזה מהם נברא בה"י. אלא מן מה דכתב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב' ד') בה' בראם. הוי העולם הזה נברא בה"א. והעולם הבא נברא ביו"ד. מה יו"ד נקודה אחת מלמטן רמז שכל המתים יורדים לגיהנם ונקודה אחת מלמעלן רמז שהם עתידים לעלות ה' ממית ומחייה מוריד שאול ויעל (שמואל א' ב' ו'). מה ה"א פתוח מכל צד רמז לבעלי תשובה שיש להם פתח פתוח. יו"ד כפוף רמז שכל באי עולם עתידים (להיכנף) [להיכפף] דכתיב ונהפכו כל פנים לירקון (ירמיה ל' ו'). כיון שראה דוד התחיל מקלס את הקב"ה בשני אותיות הללו ביו"ד וכה"א [דכתיב] הללויה הללו אל בקדשו (כתב) ע ד כל הנשמה תהלל יה הללויה (תהלים ק"ל א' וכו') קכד): ר' אליעזר בר אבינא בשם רבי אחא כל אותם עשרים (ושתים) [וששה] דורות היה א"לף קורא תגר לפני הקב"ה ואומר לפניו רבון כל העולמים אני ראשון של כל אותיות (לא) [ולא] בראת את עולמיך בי אלא בב"ית. אמר לו הקב"ה צא כל העולם כולו שלך. שכל העולם [ומלואו] לא נבראו אלא בשביל תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה). למחר אני עתיד ליתן

מאיר — מגן דוד — עין

יכול לעמוד וכו' (והמלות שהסגרתים הם שיבוש ונשמטו מדלעיל עיי"ש). ועכין זה הוא ג"כ בתנא דבי אליהו פפ"לא ובתנחומא בראשית עיי"ש. קכד) ג"ז בירושלמי שם. ושם הגי' העוה"ז נברא בה"א והעוה"ב נברא ביו"ד מה ה"א פתוח מלמטן רמז לכל בא"י עולם שהן יורדין לשאול מה ה"א יש לו נקודה מלמעלן משעה שהן יורדין הן עולין מה ה"א פתוח מכל לד כך פותח פתח לכל בעלי תשובה מה יו"ד כפוף כך יהיו כל באי העולם כפופין ונהפכו כל פנים לירקון כיון שראה דוד כן התחיל לקלס בשתי אותיות הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. ובב"ר שם לא גרים להא. אלא קודם להא דבית בראה גרים [דבר אחר] למה נברא העולם בב' [למה לא באל"ף] להודיעך שהן שני עולמים העוה"ז והעוה"ב. אומר בפי"ב שם דרים על בהבראם. ר' אבוהו בשם ר' יוחנן אמר בהבראם בה"א נברא. ודרים התם דה"א איו תופס את הלשון כך לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו. וכ"ה במדרש תהלים ס"ב. והדר מייתי ר' יהודה בשילה שאליה לרשב"ל וכו' מאי דכתיב מזמור לדוד בעבדות ביה שמו וכו' א"ל אי דמובדון וכו' שאלית לר' אלעזר ולא אמר כן אלא (וכולא הוא ג"כ בירושלמי דמגיגה שם אלא שהמאמר שם קטוע ומסיק שם אלא למלך שבנה פלטין וכו' והוא נשמט מדלעיל מדרוש תהלמנה שפתי שקר עיי"ש ועיי' בב"ר פ"א בדרוש תהלמנה) כי ביה ה' צור עולמים בב' אותיות וכו' אין אנו יודעין וכו' ומנה דאמר ר' אבוהו בשם ר"י בהבראם בה"א ברא הוי העוה"ז נברא בה"א ומה ה"א זה פתוח מכל לדיו ופתוח מלמעלה רמז שכל המתים יורדים לשאול והעוקץ שלו מלמעלה רמז שעתידים לעלות והמלון הזה שמן הלד רמז לבעלי תשובה והעוה"ב נברא ביו"ד מה יו"ד זה קומתו כפופה כך הן הרשעים קומתן כפופה ופניהם מקדירות לע"ל הה"ד ושם נבהות וגו'. והכה נוקמא זו מסכמת יותר עם נוקמת הירושלמי. ומייתי לה נמי במדרש תהלים קי"ד ושם הגי' הכי. ולמה עמקה של ה"א פתוחה למעה ופתוחה מכל לדדים כך העוה"ז כל מה שנברא בו יורדין לשאול ואותה העקילה שיש בה רמז לתחיית המתים והעוה"ב נברא ביו"ד למה מה עמקה של יו"ד קומתה כפופה כך פניהם של הרשעים עתידות להיות מבורכות לעתיד לבא (כלו' שתמונת יו"ד כתמונת שרש הברכוס) ד"א מה עמקה של יו"ד קטנה בקומתו כך הרשעים לע"ל שב' ושם נבהות וגו'. וכל אילו הלשונות אינן מסכימות עם סוגית הגמרא דמכחות כ"ע ע"ב עיי"ש. אמ"ש אין בידי להכריע בין הנוסחא שלפנינו (והביאוה הפוסקים בעזר אוי"ח ל"ו) ובין נוסחת הירושלמי. ועכ"פ לשון מה ה"א פתוח מכל לד שלפנינו ובירושלמי נראה שלריך להיות פתוח מן הלד. ויש לי עוד להעיר שנראה שהמאמר בב"ר פי"ב הועתק מן הירושלמי ונוסחא מתוקנת היתה לו לבעל המדר. ולפנינו שם הנוסחא משובשת. ובבבל שמעו הדברים ולא שמעום על בורים. אמנם המאמר שלפנינו הוא מאמר עיקרי ולא מן הירושלמי הועתק.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

תורה לבני ואיני סותח (לכס) [להם] אלא כך אנכי ה' אלהיך קכה): [דבר אחר] למה בא' בר חוסא אמר מפני שהוא (ממוך) [סוכס] לאלף דבר צוה לאלף דור (תהלים קיה מ') קכו): אמר רבי שמלאי בכבוד גדול היה העולם עד שלא ניתנה התורה. משניתנה התורה כביכול נעשה העולם זוללה. הא כיצד את נוטל קנה מאזנים ותן שש אונקיאות מכאן וארבעים מכאן מי מכריע. לא ארבעים מכריעים ששה קכז). כל העולם כולו לא נברא אלא לששה ימים שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים (שמות כ' י"א) והתורה ניתנה לארבעים יום ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שם ל"ד כ"ח) ואשב בהר ארבעים [יום וארבעים] לילה (דברים ט' ט') לא כ"ש שיהיו הארבעים מכריעים את הששה קכח): ר' אליעזר בשם ר' ברכיה אמר נעשו מים אם ינתשו מים [זרים] קרים נוזלים (ירמיה י"ח י"ד) קכט). רבי הונא בשם רבי אחא אומר נמוגים ארץ וכל יושביה [אנכי תכנתי עמודיה סלה] (תהלים ע"ה ד') כבר היה העולם מתמוגג והולך אלולי שעמדו ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'). כבר היה העולם חוזר לתוהו ומי (כיסס) [כיסס] את העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה בזכות אנכי ה' אלהיך קל):

אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים חנניא בן אחי ר' יהושע אומר הוצאתיך כתב כביכול אני ואתם יצאנו ממצרים קלא):

מבית עבדים ר' תנחום בר חנילאי בשם ר' ברכיה לא נתקלל לעבד אלא כנען [ויאמר ארור כנען] עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט' כ"ה) ומנין שכל

מאיר מגן דוד עין

קכה) וכן הגיה הז"ל. ובב"ר פ"ח שם גרים לה הכי ר"ל אלעזר בר חכינא (ומראה שהוא שבוש ול"ל בר אבינא וב"ה בילקוט שם) בשם ר' אחא עשרים ושתה דורות היתה האלף קולא תגר לפני כסאו של הקב"ה וכו' א"ל הקב"ה העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה שב' ה' בחכמה יסד ארץ ולמחר אני בא ליתן תורה בסיני ואיני פותח אלא בך שב' אנכי וגו'. ובשה"ש רבה פ"ה בראשו כתיב פז ג' ר"א בר אבונה וכו' כעין שהוא בב"ר. ובפסיקתא דבחדש השביעי אנכי ה' אלהיך ר' אחא אמר כ"ו דורות וכו' א"ל הקב"ה מייך שאני עורב לך תורה כברלאת לפני ב' אלפים שנה וכשאבוא ליתן תורה לישראל איני פותח אלא באל"ף שב' אנכי וגו'. ובמגון מאומר הוא. קכו) וכן לדד הז"ל להגיה. ובב"ר שם הגי' ר' הושעיא אומר למה כקרא שמו אלף שהוא מסכים מאלף שב' דבר לוה וגו'. ובשה"ש רבה שם בר מונא אמר למה נקרא וכו' שהוא מסכים מאלף דור שב' וכו'. וברא שעיקר המוסגא כמו שהוא לפניכו. שלכך התפיל באל"ף שמגיע סכום מניכו לאלף. ורומז לאלף דור וכמו שאמר בב"ר פכ"ח אלף דור עלו במחשבה להבראות וכמה כיומו מהם ר"ה בשם ר"א בן שם ריה"ג אמר תתקע"ד דורות מ"ע דבר לוה לאלף דור זו התורה. ובילקוט בראשית גרים בר חוכינא אמר למה נקרא שמו אלף שהקב"ה מסכים ליתן התורה לאלף דור וכו'. וזה מתיקוני בעל הילקוט ופי' מסכים הוא ג"כ מלשון סכום. ובעכין השם חופה לו חוטה עיי' בפה"ד ערך חטייא וערך חפא. אמ"א אש מראין הדברים שכל אילו המאמרים בב"ר פ"א הועתקו מהפסיקתא שלפניכו ונתוספו על עיקר המדרש לבראשית. ואולי שגם המאמר שלאחריהם שם בעכין מכלפ"ך הועתק עמהם. והיו כולם סדורים בפסיקתא לעשרת הדברות. שהיתה סדורה בשיטה אחרת מאותה שלפניכו. ומאותה הפסיקתא הועתקו המאמרים שם. ועליה רמז הסופר שם אנכי ד"ר מ וכו'. קמ) בתמיה. קמא) כ"ל דכוונת ר' שמלאי כמ"ש הכתוב לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. וכלו' דמתחלה היה די לעולם שנברא בששה ימים ואח"כ היתה לריכה להתבטל ע"י התורה שניתנה לג' יום. וכש"כ דהנהו ג' יום כפולים היו. ופי' עד שלא כיתנה התורה עד שלא היתה לריכה שתנתן התורה. ור' שמלאי לשיטתו אזיל בפ"י מה דדרש בסוף מכות עיי"ש. קנו) ענין המאמר סתום מאד וכ"ל בכוונתו שהעולם היה מתמוגג ונעשה מים ואזל העולם לימיו כמו שהיה בתחלה מים בתים אילולי שניתנה התורה ואמיתא דקרא קאי כי שכחני עמי לשוא יקטרו ויכשלום בדרכיהם שבולי עולם ללכת בחיצות דרך לא סלולה (ירמיה שם). ובכ"פ נראה שמאמר קטוע הוא. קס) עיי' לעיל אות י"ז. קסא) בירושלמי דסוכה פ"ד ה"ג. ועיי' בתחת שי פ' יתרו. וכ"ל דדרש כאילו כתיב הוצאתיך.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

משפחותיו של חם קרוין עבדים. שנאמר מארץ מצרים מבית עבדים קפנ):
שאלו תלמידיו את רבי יוחנן בן זכאי ומה ראה העבד לירצע באזנו מכל איבריו.
אמר להם אוזן ששמעה על הר סיני אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים וקיבלה עליה עול מלכות בשר ודם. אוזן
ששמעה לפני הר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני והלך זה
וקנה אדון אחר. לפיכך תבא האוזן ותירצע שלא שמרה מה ששמעה. לשעבר היו
ישראל עבדים לעבדים. מכאן ואילך הם עבדיו של הקב"ה. כי לי בני ישראל עבדים
עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים וגו' (ויקרא כ"ה כ"ה) קפנ):

פכ"ב

פרשה תנינותא

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא
ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא א).

[כתיב] אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת מ' ג') אמר
ר' לוי אני פי מלך שמור פי מלך מלכי המלכים הקב"ה. הפה שאמר לנו
אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ג') אותו אשמור. ועל דברת (שבועת אלקיס) לא יהיה
לך אלהים אחרים על פני (שם שם ג'). שבועת אלהים לא תשא את שם ה'
אלהיך לשוא ב):

כתב האותי לא תיראו נאם ה' ואם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול
לים חק עולם לא יעברנהו (ירמיה ה' כ"ב) ג) אמר הקב"ה ים גזרתי עליו גזירה
שמא עבר על גזירתי ואמר הריני עולה ומציף את כל העולם כולו. ח"ו לא עשה
כן אלא קיים גזירתי היך דכתב ואשבור עליו חוקי ואשים בריח ודלתיים ואומר עד
פה תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך (איוב ל"ח י' וי"א). והרי דברים ק"ו ומה
אם הים שנברא [יחידי] דכתיב בושי צידון כי (אמרין מצון) [אמר ים מעוז] הים
לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי בחורים רוממתי בתולות (ישעיה כ"ג ד') קיים
גזירתי. ואתם אין אתם מקיימין גזירתי ד):

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא רבי יהודה בי ר' שמעון אומר למד לְמֹד
אלף [אֶלֶף]. למד לְמֹד דברי תורה. אלף אֶלֶף דברים ה). רבי סימון בשם ר' יהושע
בן לוי אומר אלף אֶלֶף דברי תורה. למד כרוז (שלונה לדרוש לפי שהוא גבו' מכל האותיות
מ' מדין קפק ליה למי לגמד כדמפרש בסמוך והייכו דלמד הוי זהיר ולא תגרום למיס) ו)
מם (מפק ליה) [ספיקלא]. הוי זהיר בלמד וקנה לך חיים אל תגרום (למיס שיבילו) [למם שיבא]
לעולם ז). מטרונת שאלה את ר' יוסי אמרת לו מה ראה למד להיות גבוה מכל
האותיות אמר לה מפני שהוא כרוז ודרכו של כרוז להיות עומד במקום גבוה ומכריז ח):

מאיר מגן דוד עין

קפנ) עיי' מכילתא ימלו מס' דנחדש פוף פ"ה. הפג) עיי' במכילתא משפטים פ"ב ומ"ש שם
במ"ב לות ל"ה ושם הלכתי.

פכ"ב א) כל"ל אלא שהשמיטוהו הסופרים. ב) וכ"ה במדרש קהלת שם ובשה"ש רבה פ"ב
יוכתי בחגוי וגו'. ובויקלא רבה פל"ג הגי' ועל דברת שבועת אלהים על שם וידבר אלהים את כל
הדברים האלה שבועת אלהים ע"ש לא תשא. ובירושלמי דקהדרין פ"ג ה"ו נרים לה בשם ר' יוסי
בי רבי בון. ג) במקרא כתוב אם מפני וגו' ולא יעברנהו. ד) כל"ל להגיה. ובד"פ הוא משובש
יותר. והוא כעין שדרשו בספרי בשא פ"ע מ"ב ופ' האזינו פי' ש"ו. ושם אמרו ומה אנו וכו' ואתם
הסין על בניכם ובנותיכם עאכו"כ שאתם לריכים שלא תשכו את מדותיכם. ה) כל"ל להגיה ולבקר. ולפי
מה שבקדתי פירושו מבואר. ואלף דברים היינו דברים רבים וחשובים. ולדרוש מלת ל א קאתי. ו) כולא
מגליון מפרש. וכעין זה פי' הז"א. ונשתבשו דברי בעל הגליון ב"כ ול"ל מ"ס ספיקלא מ' דין למי
ללמד וכו'. ופי' פ פ י ק ל א הם יסודים ועובשי הגוף עיי' בערוך ערך ד מ ם וערך פ פ ק ל.
ז) כל"ל. ובלאה דמ"ס הוא ר"ת מ ו ת ועכ"כ הי' ספיקלא. ח) עיי' לעיל פוף פי"א.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

כמה דברות שמעו ישראל מפי הגבורה. רבי יהושע [בן לוי] אומר שתי דברות ורבנין אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הגבורה. אחר כל הדברות מה כתב ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות (שמות כ' ט"ז) ט) (לו לכי לומר לחר עכי הדברות וילחרו לל משה דבר לחתה עמנו וגו'). מה ענה לה ר' יהושע בן לוי. פליג שאין מוקדם ומאוחר [בתורה. או אני אומר אחר שנים ו ש ל ש ה דברות ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו וגו'. אמר] ר' עזריה ור' יהודה בי ר' שמעון ור"ש בי ר' יהושע בן לוי תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב (דברים ל"ג ד') כל התורה כולה שש מאות וי"ג מצות. ומניין ת ו ר ה אינו עולה אלא שש מאות ואחת עשרה. [תרי"א] מצות דבר עמנו משה. א נ כ י ו ל א י ה י ה ל ך לא דבר עמנו משה י):

לא תשא אמר רבי זעירא אם בשבועת שוא הכתוב מדבר הרי אמר לא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא י"ט י"ב) מה ת"ל ל א ת ש א א ת ש ם ה' א ל ה י ך ל ש ו א. שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה. רבי מנחמן אמר רבי יעקב (מ"ל) [משם ר'] מני מייתי לה מן הדא. אל תצא לריב מהר (משלי כ"ה ח') ל ר ב כתב. לעולם אל תהי דין אחר שררה. למה כן. ו מ ה ת ע ש ה ב א ח ר י ת ך ב ה כ ל י ם א ו ת ך ר י ע ך (שם) (לומה) [למחר] הם באים ושואלים לך שאילות מה אתה משיבם יא). רבי מנחמא בשם רבי תנחום בי רבי חייא. רבי מני בשם רבי יוסי בר זבידא מייתי לה הכי נואף אשה חסר לב (שם ו' ל"ב). הא כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה. מ ש ח י ת נ פ ש ו ה ו א י ע ש נ ה (שם) [משחית נפשו] כ מ י ש ה שאמר ועתה אם תשא חטאתם (שמות ל"ב ל"א) כ י ה ו ש ע שאמר בי ה' (יהושע ז' ח') בי ולא בהן. כ ד ו ד שאמר ה' אלהים תהי נא ידך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה (דה"א כ"א י"ז) [הוא יעשנה] יב). אמר רבי אבהו אני נקראתי ק ד ו ש ואתה נקראת ק ד ו ש הא אם אין בך כל המדות שיש בי לא תקבל עליך שררה יג):

ט) כלו' ומזה מוכח שכל הדברות שמעו. י) כן הגיה מהרז"ו עפ"י שה"ש רבה פ' יתקני. והתם גרים לה הכי. ד"א פן תשכח אתה הדברים [ריב"ל אומר] שכי דבורים שמעו ישראל מפי הקב"ה ורבנין אמרין כל הדברות שמעו ישראל מפי הקב"ה ר' יהושע (בן) [דסכנין בשם] ר' לוי אומר טעמון דרבנין אחר כל הדברות כתיב דבר אתה עמנו וגו' מה עבד לה ריב"ל פליג שאין מוקדם ומאוחר בתורה או אינו מדבר דבר אתה עמנו וגו' אלא אמר שנים ושלשה דברות ר' עזריה ור"י בר סימון בשם ריב"ל תפיקו שתיה אמרו כתיב תורה צוה וגו' וכו'. ובשיטה אחרת גרים לה התם ריב"ל ורבנין ריב"ל אומר ג' דברות וכו' הה"ד יתקני מנשיקות פיהו ולא כל הנשיקות ורבנן אמרין כל הדברות וכו' כדלעיל וכמו שהגהתי. ולפ"ז יש להגיה לפנינו ור"י בר"ש בשם ריב"ל. ובסוף מכות א"ל המנוכח וכו' תורה בני' תרי"א הזוי אכני ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס. וע"ש ברש"י שכתב מפי הגבורה דכתיב אתם דבר אלהים ושתים זו שמענו ב מ כ י ל ת א. ולפנינו במכילתא ליתא. ועיי' במכילתא יתרו עם' דבחדש בד"ה וילחרו אל משה ובמ"ע שם אות י"ז. אמנם בהוריות ח' ע"א גרסינן דתנא רבי ישמעאל אכני ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס (ועיי' במצוה למכילתא פ"י לד ס"ג). וכעין דברי רש"י הוא בפדר"א סוף פמ"א עיי"ש. וע"ע בשמות רבה פל"ג ומדרש תהלים פי"ז. יא) בילקוט משלי כ"ה העתיק לה וקדרה עפ"י דרכו. וגרים ד"א אל תנא לריב מהר לרב כתיב רבי מנחמא ב ר ב י י ע ק ב ל ע ו ל ם וכו' ל מ ח ר בחים וכו'. ושם פי' ו' רמז תתק"מ ר' מנחמא ב ר י ע ק ב מ י י ח י לה וכו' למחר וכו'. ועיי' בתרגום שם. יב) בילקוט כ"ה שם גרים ר' מנחמא בשם ר' תנחום מייתי לה מן הכא כולף וגו'. ושם פי' ו' גרים ר' מנחמא בשם ר' תנחום ב ר חייא וכו'. יג) כוונת המאמרים שמי שמקבל על עצמו שררה הוא נקרא א ל ה י ם בשמו של הקב"ה ואל יהי כועס לשוא זה השם לשוא. ועיי' מהדרין ז' ע"ב ול"ט ע"ב (מה שדרשו על כולף אשה) ובירושלמי סוף ביכורים ה"ג ומדרש שמואל פ"ז. ובמס' סוטה כ"ב ע"א מני קטן ש ל א כ ל ו ל ו מ ד ש י ו בכלל אילו ה מ כ ל י ע ו ל ם ומפרש לה ר' אבא זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. ובירושלמי דסוטה פ"ג ה"ד הגי' ותימוק שהיא עולה לחדשיו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

[ד"א לא תשא וגו'] א"ר ביבי אם בשבועת שוא הכתוב מדבר והלא כבר נאמר לא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא י"ט י"ב) מה תלמוד לומר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. שלא תהא תפילין נושא (וטליתן) [וטליתך] עוטף והולך ועובר עבירות (יד). אמר רבי ינאי תפילין צריכין נוף נקי (טו): מפני מה לא החזיקו בהם בני ישראל. מפני הרמאים (יז). עובדא הוה בחדא גברא דהוה טעין ממוניה בערבות (יז). באפי רומשא על בי כנשתו (יח). אשכח גברא מצלי ותפילים על רישיא (יט). אמר ליה לית לי מפקיד הדין ממונא אלא גבי הדין דהוא עטר מצוות (סלוסי' דגרייא) [דבריה] (כ). נשא ואפקדיה לגביה (כא). כא לאפוקי שבתא כפר ביה. אמר ליה לא לך הימנית אלא להדא שמא קדישא דהוא על רישך (כב). נתעטף טליתו ועמד ונתפלל באותו מקום. אמר לפניו רבונו של עולם לא הימנית אלא לשמך קדישא (דהיה) [דהוה] על (ריסין) [רישיה] (כג). מקום צלי נח ודמך ליה (כד). איתגלי אליהו זכור לטוב על ההוא גברא. אמר (זול) [זיל] אמור לאיתתא דההוא גברא סימן דהוה לך (עמה) [עמיה] (כה) אכלין בלילי פסחא חטיר ובלילי צומא רבה מן ההוא מינא (כו) (יגולי) [הבי לי] מקמת פלן (כז). נסתה ויהבה ליה (כח). כיון דאתא שרי חביט עלה (כט). אמרה ליה מה את (מביט) [חביט] עלי סמנא דהוה ביני לביניך יהב לי ויהבת ליה (ל). אמר הואיל (ונתפרקמו) [ונתפרסמנו] נחזור (לאקוריגו) [לסוארינו] (לא). מכאן אמרו אל תאמין בגר עד עשרים ושתים דורות (לב):

מאיר מגן דוד עין

ומפרש לה ר' חלקיה בשם ר' שמעון זה שהוא גדול בתורה שלא בפילקו ומבזה גדולים ממנו. כלו' דמשום ילדות שיש בו הוא מעיז פניו כנגדם. ואמרו בקוטה שם ובע"א ייט ע"ב (עיי' ברש"י שם ובתוספות קוטה) שהוא עד מ' שנין שיגיע לימי ביכה. ולשון הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"ה ה"ד אלו התלמידים הקטנים שלא הלבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני ע"ה ובין אנשי עירם וקופלין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל הם המלבישים המחלוקת והם המחרבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחללים כרם ה' לצאות עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים. ורלוויים הדברים לפי שאמרם. יד) כלו' שמלת ש ס עניבו פיתן. והוא כרדף עם מלת י ד ומלת ז כ ר. וכל שעשוי לזכרון נקרא ש ס. וע"כ התפילין והציצית הם שמותיו של הקב"ה שהם עשויים לזכרון. א מ " א ש ילדו בזה חז"ל לעומק פשטות המקראות. שאילו הי' דברות הם מורכבים מג' וז'. וכשתדקדק בכל מציני העשר. תמצא שהם אם ג' וז' אז ז' וג'. וכאן הם ג' וז'. הג' הראשונים הם יסוד ועליהם נבנו הז'. וכלו' אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך אלהים אחרים אלא יהא שמי נקרא עליך. אבל לא תשא את שמי לשוא. כי אמנם יתחייבו לך מזה שנעבה לוויים יקודש השבת וכו'. כז) כלו' נקי בלא חטא. וכ"ה בירושלמי דברכות פ"ב ה"ג. ובבבלי שבת מ"ט ע"א וק"ל ע"א פירשוהו לענין אחר עיי"ש. כח) דמלות תפילין היתה מרופה בידם כדאמרינן בשבת ק"ל ע"א. ועיי' בתוספות שבת מ"ט ד"ה כאליעזר. ובירושלמי שם הגי' מ"מ לא החזיקו בהם מפני הרמאים. יז) כלו' בערבי שבתות ואולי ל"ל ב ע ר ו ב א ד ש ב ת א. יח) כנגד הערב ככנס לבית הכנסת. יט) מלא שם איש שמתפלל ותפילין בראשו. כ) בד"פ איתא דהוא עטר מלות מ ל ו ת י ה דבריי'. וב' נוסחאות הם. פי' אמר לעצמו אין אני מפקיד הממון הזה אלא גבי פלוני שהוא מעוטר במלות בורא. כא) לקח והפקיד אצלו. והז"א הגיה כ ם ת י ה ורמז על העלוך ערך כ ם ת י ה ואו"ל. ואולי ל"ל כ ם ב. כב) וכשבא למולאי שבת בפר בו הנפקד ואו"ל המפקיד לא לך האמנתי אלא לשם הקדוש שעל ראשך. ובירושלמי שם גרים לה הכי. עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה א"ל לא לך הימנית אלא לאילין דבריתך הימנית. ותו לא. כג) כלו' על ראשו של זה. כד) במקום התפלה כח ויתן לו. ובד"פ איתא כ ס. והז"א הגיה מנו לגוי כס ודמך ליה. כה) לך ואמור לאשתו פיתן שהיה לך עם בעלה. כו) שהם אוכלים מצה בליל פסח ובשר חזיר ביום הכפורים. ו מ י כ א הוא כיבוי לבשר חזיר כמו ד ב ר א מ ר. כז) וכן הגיה הז"א. פי' תני לי פקדון זה עיי' בערוך ערך מ ק מ ת א. כח) לקחתה ונתנה לו. כט) כיון שבא בעלה התחיל להכותה. ל) א"ל למה אתה מכה אותי הפיתן שביני לביניך נתן לי ואח"כ החזרתיו לו. לא) הז"א הגיה נחזור ל ק ו ר י כ ו עפ"י לשון הרגיל בתלמוד שאם יחזיר לקורו עיי' ערוך ערך קר. לב) דההוא גברא גר הוה. וכתב הז"א ענין מספר כ"ב

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

י' ינאי הוה לובשן אחר חוליו שלשה ימים. (כלומר) [לומר] שהחולי ממרק. [מה טעם] הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי (תהלים ק"ג ג') לג): ר' יוחנן בן זכאי לא הוו תפילין זייעין מיניה לא בקייטא לא בסיתוא. כך נהג רבי אליעזר תלמידו אחריו לד). רבי יוחנן בסיתוא חזיק רישין ולביש תרויהון וקייטה לביש דעדרעיה לה). ואינו אסור משום ערוה לו). אמר רבי חייא בר אבא אפיקריתים הוה לביש מכפגים לז). כד נחית מיסחי (וכיון) [כיון] שהיה מגיע אצל האולייר היה (מולין) [חולצן] לח). אמר רבי יצחק עד יעקר תורמוסא לבשן לט). כיון דהוה סליק מיסחי הוי יהבין ליה. וכיון דהוי מעניי מן (לחיתן) [למיתן] ליה הוה אמר הדא מילתא מ). שני ארונות היו עם ישראל במדבר. [אחד] ארונו של חי העולמים ואחד ארונו של יוסף. והיו אומות

מאיר מגן דוד עין

דורות לא ידעתי. ורמז על הילקוט רות רמז תר"ח (העתיק בשם מדרש רות ולפניכו ליתא) ח"ר חייא אל תאמין בגר עד כ"ד דורות שהוא תופס שאורו אבל בשעה שהגר מקבל עליו עולו של הקב"ה באהבה ובירלאה וכו'. גם רמז על הפדר"א פכ"ט אין מאמינים בגוים עד שבעה דורות שלא ישובו המים למולאיהם עיי"ש (ובפדר"א שבדפס עם הרד"ל השמיטו שם ממחת המליק מאמר אלוך). ואני מלאתי בדר"ק ירמיה מ"א שבתב ורז"ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרים היה וכו' ואמרו אל תאמן בגר עד כ"ד דורות וכו' ובדר"ק דהי"א ב' מוכח שם אותן הדורות ושם הביא מאמר אחר אל תאמן בעבד עד עשרה דורות עיי"ש. ובגי' רש"י שם ט"ז דורות וכ"ה בירושלמי דקוף הוריות עיי"ש. ורש"י רמז שם על ירושלמי יבמות ש ע ט ר ה נויה היתה. ולא מלאתי שם אבל היא בפ"ב דסנהדרין ה"ג ובקוף רות רבה. אבל הא דכ"ד דורות ליתא התם. וכל זה ליתא בירושלמי דברכות שם. לג) כ"ה בירושלמי שם ובמדרש תהלים שם הקולא וגו' ר' ינאי היה לובש תפילין בתר ביתיה (פי' חוליו) תלתא יומין דאמר מר תפילין לריכין נוף נקי כאלישע בעל כנפים וכו' וכיון שאדם עומד מחוליו גופו נקי ואחר שלשה ימים היה מ כ י ח לוחן ר' יוחנן היה לובש תפילין בכל יום ויום כדי שיאמר הקולא וגו' (ואח"כ מתחיל מאמר אחר ה מ ש ב י ע ב ט ו ב ע ד י י ך ר"י פתר קריא וכו'). ובלי קפק שהמאמר שם מעובש וגם בתוקפו בו דברים עפ"י הבבלי דשבת עיי"ש. ועיי' בילקוט שם. ושם ליתא ואחר ג' ימים הוא מ ע ב י ר לותם. לד) בירושלמי שם (ומזה המאמר צא השיבוש במדרש תהלים ובילקוט דלעיל). לה) כלפי מה שאמר מריב"ז שהיה מניחן תמיד ולא משש לא מפני הקור ולא מפני החום אמר כאן דר"י בחורף שהיה מהדק את ראשו היה מניח גמי את התפילין. אבל בקיץ לא היה מניח אלא של יד אבל של ראש לא מפני החום. כן פירשו הרשב"א בתשובה הביאו המעריך ערך חזק. וכבו הגוסחאות בזה המאמר עיי' בז"א. והמדרכי בה' תפילין הביאה משם ה י ל מ ד כ ו פ' אבי פי מלך שמור. ונראה דאיירי לענין הנחתן כל היום. אבל לק"ש ותפלה היה מניחן תדיר. לו) כלו' דבשם שלא היה מהדק ראשו בקיץ מפני החום כמו כן לא היה מוגר אזורו והרי לבו רואה את הערוה והאיך היה מניח כל היום אפי' של יד. ועיי' במפרשי הירושלמי שם. לז) ומשני שהיה לובשן על גבי אפרקסותו. ובירושלמי שם אדרבא א פ י ק ר ס י ן היה לובש מבפנים ועיי' במעריך ערך חזק. לח) בד"פ איתא האן לי ריש והוא שיבוש ול"ל האוליירים. והם שמשי בית המרחץ עיי' בערוך ערך אלייריו. לט) פי' המוסף ערך תורמוסר כלו' בעל המרחץ. ובירושלמי הגי' עד י ע ק ב תורמוסרה ולפ"ז היה שם בעל המרחץ י ע ק ב. ולפי גירסתינו פי' עד שהיה התורמוס בעקר מעיניו. וכדאמרינן בירושלמי שם אבל אינו לובשן עד שילא מאותה רשות של כל אותה מרחץ ודא מסייע כיי דאמר ר' יצחק עד יעקב וכו'. שהתורמוס הוא מבחוץ והאוליירין מבפנים. מ) כלו' כשהיה עולה מן המרחץ היו נותנין לו את התפילין. וכשהיו מאחרים מלהביאם לו היה אומר דבר זה. ובירושלמי הגי' וכד הוה כפיק מתחי הוו יהבין ליה וכד הוה מייתין ליה הוה אמר הדא מילתא וכו'. והוא קטוע קצת. ופירשתי אלו המאמרים כמו שהם בגוסחאות כאן ובירושלמי שהם עדיים זה לזה על אמתת הגוסחא. והז"א וכן הרז"ו בשם פרי משה על הירושלמי פירשו המאמרים כדי לפרשן בדרך מרווח. ונפשי פולדת עלי בביולא בזה. וזהו שהגיהו. הז"א הגיה לבים דאדרעיה כד נחית מיתחי ביון שהגיע אצל האוליירין היה חולצן ואינו אסור משום ערוה אדרבא"א אפקרסון היה לבוש מבפנים א"ר יצחק עד יעקב תורמסרא וכו'. והפ"מ היה גורם הא ואינו אסור משום ערוה אחר המאמר כד הוה כפיק מיתחי עיי"ש.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

העולם שואלים להם לישראל. מה טיבם של ארונות הללו. וישראל אומרים זה ארון המת וזה ארון חי עולמים. ואומות העולם אומרים וכי היאך לארון המת להיות מהלך עם ארון חי עולמים. וישראל היו אומרים המת בארון [זה] קיים כל מה שכתוב ומונח בארון זה מא). ומה הוה ליה למימר הדא מלתא מב). (מלא) אמר רבי חנינא בגין למימר היא דאורייתא. [א"ל ר' מנא והכין לא הוה ליה מילי דאורייתא חורי] מימר. אלא קנטירים הויין מג). כלומר יוסף לא זכה למלוכה אלא על שקיים מצותיו של הקב"ה ואתון בעייה מבטלא מצוותיה מיני מד): כיצד מברך עליהם. רבי זריקא בשם רבי יעקב בר אידי כשהוא נותן של יד אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין [וכשהוא נותן על הראש אומר ברוך אקב"ו על מצות תפילין] וכשהוא חולץ אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו מה). ואתיא כמאן דאמר בחוקת תפלין הכתוב מדבר. בר ממאן דאמר בחוקת הפסח הכתוב מדבר לא ברה מו): רבי אבהו בשם רבי יוחנן הנותן תפילין בלילה עובר בעשה. מאי טעמא. דכתב ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות י"ג י') [ימים] ולא בלילות [ימימה] פרט לשבתות וימים טובים מז). והא רבי אבהו יתיב ומתני ברומשא והינון עליו. (מלדיק) [מצדדן] היה וכמין פקדון היו מח). ואית דאמרין לא אמר אלא נותן אבל אם היו עליו מבעוד יום מותר מט). ואית דאמר מצוותן עד שתסתלק רגל מן השוק נ). ואית דבעי נשמעינה מן הדא והיו לך לאות (שם שם כ') פרט לימים טובים ולשבתות שכולם אות נא). אמר רבי אבהו ולהכין כתב מימים י מ י מ ה. ואתייא [כהא] דאמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורה מסמכינן לה מן (היגיס לסליו) [אתרין סגין] נב): נשים מניין נג). ולמדתם אותם את ב נ י כ ם (דברים י"ל י"ט) ולא את בנותיכם. כל שהוא בתלמוד תורה חייב בתפילין נשים שאינן חייבות בתלמוד תורה אינן חייבות בתפילין. התיכון והרי מיכל בת כושי היתה לובשת תפילים ואשתו של יונה היתה מעולי הרגלים ולא מיחו בידן חכמים. ר' חזקיה בשם רבי אבהו אמר אשתו של יונה הושבה ומיכל בת כושי מיחו בידה חכמים נד):

[דבר אחר לא תשא וגו'] אמר רבי סימון אם בשבועות שוא הכתב מדבר והלא כבר נאמר לא תשבעו בשמי לשקר (ויקרא י"ט י"ב) ומה תלמוד לומר ל א ת ש א א ת ש ם ה' א ל ה י ך ל ש ו א. זו היא שבועת אמת שהיא של שוא נה). רבי חוניא ר' יעקב בר אבין בשם ר' שמואל בר נחמן עשרים וארבע (מלות) [בולאות]

מאיר מגן דוד עין

מא) ובירושלמי שם הוא בשינוי לשון קלת. ועיקרו במכילתא בפתיחתא דבשלח ובפוטה י"ג ע"ל. מב) כלו' למה היה לומר דבר זה. מג) בירושלמי ג' לה הכי. ולמה הוא אומר דא מילתא א"ר מכיל בגין מימר מילא דאוריא א"ל ר' מנא והכין לא ה"ל מילא דאוריא חורי למימר אלא דא אלא קיכתורין הוון לומר יוסף וכו'. והגיהו כן הז"א והרז"ו. מד) בירושלמי שם ג' יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י שמימר מצוותו של הקב"ה ו א כ ו ל א ז כ י נ ו ל כ ל ה כ ב ו ד ה ז ה א ל א ע " י ש ש מ ר נ ו מ צ ו ו ת י ו ש ל ה ק ב " ה ואתון בעון מבטלה מצוותא מינן. מה) כן הגיהו הז"א והרז"ו ועיי' בירושלמי שם. מו) אמקרא ושמרת את החוקה הזאת דמ' בא קלי. ועיי' במכילתא שם פי"ז ובמ"ע שם אות ל"ה. מז) בירושלמי שם הגי' ר"א בשם ר' א ל ע ז ר וכו'. מח) כן הגיה הז"א. ובד"מ איתא מלדי'. ובירושלמי הגי' פקדון היו בידו. פי' והא ר"א היה יושב וסוכה בלילה ותפילין עליו ומשני שהיה מזיח אותם מן הלד ולא היו עליו אלא לשומרן. מט) בירושלמי שם. נ) בירושלמי ליתא. נא) בירושלמי שם ואדרשה דימימה פרט לשבתות קלי ועיי' במכילתא שם ובמ"ע שם אות ל"ו. נב) בד"מ ליתא מן סוגים אחריו. וה"ג בירושלמי אית דבעי מימר כשמעיניה מן הדא והיו לך לאות וכי' שכולם א ו ת ו ל א כ ן כתוב מימים ימימה לית לך אלא כיי דמר ר"י כל מילתא דלא מחוור' מסמכין לה מן אחרין סגין. כלו' דבר שאינו ברור מצילין עליו הלבה לאיות. נג) שפעורות. נד) ג"ז בירושלמי שם. ועיי' במכילתא דבא שם ובמ"ע אות כ"ט וכ'. א מ " א ש מלאין הדברים שעיקר אלו הדברים בירושלמי שם ומהתם הועתקו לכאן. ונמצינו למידין דההוא עובדא דלעיל בירושלמי שלפנינו קטיעה היא. ויש לתקן הנוסחאות מהכא להתם ומהתם להכא. נה) דהיינו שבועה כהא דבר תמליון דלקמן ועיי' בתרגומים ובדש"י עה"ת ובמכילתא דיתרו שם.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

חרבו בדרום על שבועת אמת שהיא של שוא כו). חזקיה אמר אפילו אמר על הזית שהיא זית ועל התאינה שהיא תאינה הרי זו שבועת שוא כז). רבי חגי ורבי מנחם בשם רבי שמעון בן לקיש זה שהוא עובר בשוק וראה את הגשמים יורדים ואמר (כלי) [פלי] קרי אברוכסים הרי זו שבועת שוא כח). אמר רבי סימון אין מוסרים [את השבועה] למי שהוא רץ אחר שבועה. הדא דבר תלמיון מסייעא לרבנן. עובדא הוה בחד גבר דאפקיד [גבי] בר תלמיון מאה דינרין. אזל בעי להון כט). אמר ליה מה דאפקידתיה גבי מסרית בידך ס). א"ל אתא אשבעת עליך סא). מה עבד בר תלמיון נסיב חד קניא חקקו ויהב אילין דינרין בגוויה. שרי מיסתמיך עלוי סב). כיון דעל לכנישתא א"ל צור הדין קניא בידך ואנא מישתבע לך סג). אמר מרי דהדין טבא מה דאפקד בידי מסרית בידך סד). ההוא (מין כובדיס) [מן כובדיה] נסב אפקא לארעא. שרון דינרייא מתבדרים. שרי למלקט. אמר לקט לקט ומן דידך את מלקט סה):

מאיר מגן דוד עין

כו) בירושלמי דכדלים פ"ג ה"ב ר' חוניא ר"י בר מ נ ו ן וכו' כ"ד ב ו ל י י ו ת ה י ו ב י ה ו ד ה וכולן מרבו מטוס שבועת שוא שהוא על אמת דכתיב לשוא הכיתי את בניכם. ובשבועות פ"ג ה"י ר"ח ר"י בר נון וכו' כ"ד ב ו ל י י ו ת ה י ו ב ד ר ו ס וכו'. ועיי"ש במפרש. ובערוך ערך בל ויגל את מסך יהודה גלי בולאות ס"א גלי דוכסיא. ובגיטין ל"ו ע"א ב ו ל י אלו עשירים דכתיב ושבלתי את גאון עוזכם ותני ר' יוסף אילו בולאות שביהודה. והמעריך ערך בוליות פי' עיירות גדולות כעיר הממלכה. ובתוספתא פ' ויקרא מעשה בהר המלך שהיו שם אלפיים עיירות וכולם כמרבו על שבועת אמת והוא על שוא. ושם פ' מצות מעשה בהר המלך שהיו לו שני אלפים עיירות וכולם נמרבו על שבועת אמת (וזה המאמר הוא משובש). ובמדרש רבה מטות מעשה בילאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות וכו'. ונתערבו לו להמפרד עכין מעשה זו עם מה שמסומר בגיטין כ"ז מס' רבוא עיירות שהיו לו ליבאי המלך בהר המלך ובאיכה רבה פ"ב י' אלפים עיירות היו בהר המלך. כז) דהיינו שבועה על מגן. ובירושלמי שם גרים לה הכי חזקיה אמר אהן דמשתבע על תרין דאיכון תרין לוקה מטוס שבועת שוא. ובן העתיקה הרי"ף בהלכותיו בשבועות פפ"ג. כח) בירושלמי דכדלים ג' לה הכי ר' מ ג י י ב ש ם ר ש ב "ל ההין דאמא מיטרא נחית ואר כלי קולי בריקשון לוקה מטוס שבועת שוא. ובשבועות שם הגי' ר' מ כ מ ס ב ש ם ר "ל אהן דאמי מיטרא נחות ואמר קולי פלי בריכסון לוקה מטוס ש"ש. ופי' המוסיף ערך ברכסין ב ר י ק ס ו ן מעל פ ו ל י הרבה ק י ר י אדון לשון שבועה. והרי"ף בהלכותיו שם העתיק קילי פ י ר י ברכסון וכו'. ופי' הר"ן אדוני הפירות יהיו בזול. וקדל המאמרים בירושלמי שם הם חזקיה וכו' בשם ר"ל וכו' ר' חוניא וכו'. א מ א "ש הרלית עלין הדברים שלפניכו מועתקים מן הירושלמי אלא אית דאמרי לה הכי ואית דאמרי לה הכי. כט) מעשה בא' שהפקיד גבי בר תמליון מאה דנרין והלך ובקש אותם. ל) א"ל מה שהפקדת בידי בבר השבתי לך. לא) א"ל בא ואשביעך. לב) מה עשה לקח לו קנה ומקקו ונתן המעות בתוך הקנה והתחיל לשמוך על הקנה. לג) כיון שבא לבי"הכנ א"ל קח זה הקנה בידך ואשבע לך. לד) ואמר בלשון שבועה האדון של הבוב הזה כלו' של הבית הבוב הזה מה שהופקד בידי בבר מסרתי לך. לה) זה לפי שהיה הקנה כבד בידו לקחו והדקו לארץ והתחילו הדנרים להתפזר והתחיל ללקטן וא"ל לקוט לקוט ואלך אתה מלקט. ועובדא זו מסייעא לרבנן דשבועה כזו אינה ככללת בכלל לא תשבעו בשמי לשקר דאלי דקא משתבע לאו שיקרא קא משתבע ואעפ"כ שבועת שוא היא. וזהו שבועת אמת שהיא על שוא. ועיי' בבבלי כדלים כ"ה ע"א דשם קיפרו מעובדא כזו שאירע בפני רבא וקרו לה התם קיבא ד ר ב א. (ועיי' מעילה י"ז ע"ב מה שקיפרו שם מגן תמליון. ונראה שזה השם הוא טופל על כל מי שמתלונן). ובויקרא רבה פ"ו גרים להא עובדא הכי. עובדא הוה דאפקיד חד גברא גבי בר תמליון וכו' ואמרי מימך עליה א"ל לור הדין קניא בידך ואנא משתבע לך כיון דמני לבי כנישתא אמר מריה דהדין ב י ת א טבא מה דמסרת בידי מסרתי בידך ההוא מן ד ב י ד י ה כ ס ת י ה ל ק ב י ה ו א ק ש י ה ל ע ר ע א שריין הלין דנרין וכו'. כלו' אחר שהיה הקנה בידו לקח אותו והכהו לארץ. ובילקוט זבריה ל' תקע"א העתיק מהלכה מן כ ב ד י ה נסתיה ו א פ ש י ה לעלעא שריין הלין דנרין מ ת ג ד ל י ן וכו'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

י' הדברות פ' תנינותא

[כתיב] שבועת ה' תהיה בין שניהם (שמות כ"ב י'). (לח) [אם] המשביע משביע לשקר סופה לצאת עליו סו). אמר ר' סימון מפני מה משביעים את האדם ונותנים לפניו נודות מנופחות ותוקעים בשופרות. לומר אתמול היו מלאים גידין ועצמות ועכשיו הם ריקות מכולם כך כל מי שנשבע על השקר לחבירו סופו לצאת ריקם מכל נכסיו סז). ר' יוסי אומר על השקר. רבי יונה אומר אפילו על האמת סח). ר' חגי הוה יתיב דרש על הדא דר' יונה. עובדא הוה (נ') סט) בחדא איתתא דאזלת מליש נבי חבירתא והוה קטיריה בסודרא תרין דינרין ע). שיתנהון ויהבה יתהון בסודרא. וגבלון בליישא עא). אחת פתא ואזלת עב). אמר לה בעלה יהיבי לי אילין דינרין. אזלת בעיא להו לחבירתא עג). אמרה (לא) [לה] עד) תיקבור ההיא איתתא ברה אי איתידעא להו. גרמו חובה וקברתיה עה). אמרה אילולי דחשידא בהון לא קברתיה. אזלת תבעה להון גבה. אמרה לה דילמא חמית אילין תרין דינריים עו). אמרה תיקבור ההיא איתתא ההוא ברה חורי (זה) אי איתידע בהון. גרמון חובה וקברתיה (ברתיה) עז).

מגן דוד

מאיר עין

סו) במכילתא מספרים פט"ז רכ"א בין שכיחס מגיד שבועה חלה על שכיחס. ובשבועות ל"ט ע"ב תני לה בשם ר"ש בן כרפון ועיי' ברש"י שם. ובירושלמי דשבועות פ"ו ה"ו בין שכיחס איכה זזה מבין שכיחן לעולם (אין) [אם] המשביע לשקר סוף נלאת עליו אם הנשבע נשבע לשקר סוף נלאת עליו מ"ט הולאתיה נאוס ה' לבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר וגו'. וכ"ה בויקרא רבה פ"ו ושם גרים אם המשביע משביע על שקר וכו'. ועיקרו בתוספתא דשבועות פ"ו ושם ג' בין שכיחס יולא מבין שכיחס אם הנשבע נשבע על שקר סוף שהשבועה חלה עליו ואם המשביע משביע על שקר סוף שהשבועה חלה עליו שב' ולכה בתוך בתו וכלתו בוא ורלה דברים שאין האש אוכלתן שבועת שקר אוכלתה. ואולי שהמאמר שלפנינו קצוב קלת. סז) בויקרא רבה פ"ו הגי' א"ר אבא מפני מה מעבירין את הארבע בס"ת ומבירין לפ כ ו נודות נפוחים לומר אתמול היה הגוד הזה מלא גידים ועלמות ועכשיו הוא ריק מכולן כך המעבר את מבירו לשקר סוף שילא ריקם מכל ממונו. ובן העתיקה בילקוט זכריה שם. סח) בויקרא רבה שם ג' לה אהא דר' אייבו דהמשביע את חבירו וכו' וגרים ר' אבי אמר על שקר. ובירושלמי דשבועות פ"ו שם גרים לה אהא דתוספתא דלעיל אות ס"ו בוא ורלה דברים שאין האש שורפן שבועת שוא מכלתן ר' יוסי אומר על שקר ר' יוסי אומר אף על האמת וכו'. ומהפך להו. סט) מלת נ' הוא בד"פ בסוף השיטה והוא מתוספת הסופרים. ע) מעשה באשה אחת שהלכה לנוש עיסתה אצל חברתה והיו לה שני דברין קשורין במטפחת. עא) התירתם מן הקישור ונתנה אותם על המטפחת ונילושו בתוך העיסה. פי' שיתכהון לפי הענין היא לשון פתיחה והתרה ודוגמתו מלת שית מקום פתוח עיין בערוך ערך שית. ובויקרא רבה שם גרים עובדא הוה בחדא איתתא דעלת למילש גבי מגירתא והוו ליירין בשופיה תלתא דכרי כסבתהון ויהבת יתהון ע"ב סודרא איגבלון בליישה וכו'. ובילקוט זכריה העתיקו וג' כסתון ויהבת יתהון לגב סודרא איתגבלון בלישא וכו' ובילקוט פ' משפטים בפ' שבועת ה' העתיקו ג"כ וכמו שהוא בויקרא רבה לפנינו אלא דג' כסבון. עב) רדתה הפת מהתנור והלכה. ובויקרא רבה שם ג' אפה פיתא ואזלה לה. ובילקוט זכריה אפת פיתא ואזלת לה. עג) א"ל בעלה תני לי אותן הדברין והלכה לבקש אותם מחברתה. ובויקרא רבה א"ל בעלה הב לי תלתא דברין אזלת בעיא להון גבי מגירתא א"ל דילמא חמית לי הלין תלת דברין הוויין להיא מגירתא תלתא בין וכו'. עד) וכ"ה בד"פ. עה) א"ל תקבור אותה האשה (כלו' על עלמה אמרה כן) את בנה אם נודע לה דבר מהדברין וגרמו מעלים וקברתו. ובויקרא רבה א"ל תקברנה ההיא איתתא ברה אי היא ידעה בהון גרמון חובין וקברתיה. עו) ואמרה אותה האשה שנאבדו לה הדברין אילולי שנחשדה לא אירע לה כך שתקבור את בנה והלכה פעם אחרת ותבעה אותה שמא רלית אותן הב' דברין. ובדבה גרים אמרה אילולי דהיא איתתא בהון לא הוה קברה ליה אזלה ואמרה לה דלמא חמית לי להלין דברים. ובילקוט העתיק בשינוי קלת. עז) הוא שיבוש מן מלת ו ק ב ר ת י ה. וגי' הד"פ אי איתתא ידע בהון. פי' תקבור אותה האשה את זה בנה האחר אם ידעה בהם. ובדבה שם אמרה היא אתתא תקבור בנה אחריכא אי היא ידעה בהון גרמון חוביא ומית ברא אחריכא זמן אומרן אמרה לה דלמא חמית לי הלין

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

אמר לה בעלה לית את אזלת מנחמא. נסב לה תרין עינוליה דפיתא ואזלת לנחמה. כיון דקציץ עינולא נפקין תרין אילין דינרי מיניה עמ). (מדמ) [הדא] דאנן אמרין בין זכאים כין חייבא לידי מומתא לא תיעול עט) (שמאמר) פ):

[כתיב] והוצאתיה נאם ה' אלהים ובאה אל הגנב אל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו את עציו ואת אבניו (זכריה ה' ד') פמ). א"ר שמואל בר נחמן מלאכי חבלה (מין) [יש] להם קפיצין. מה טעם משוט בארץ (ומתהלך נהס) [ומהתהלך בה] (מיוב מ' ז'). ברם הכא ו ל נ ה ב ת ו ך ב י ת ו פב): [וכלתו ואת עציו ואת אבניו] אמר ר' אבא בר כהנא דברים שאין האש שורפתן שבועת שוא

דיכרין לאמרה תקבול ההיא איתתא ברא חליתאה אי היא ידעה בהון ברמון חוצין וקברתיה. עמ) א"ל בעלה וכי לא תלך לכסח אותה. הלכה ולקחה עמה שני ככרות פת להברותה וכיון שמתכה את הפת כפלו הדכרין מתוכה. וברבה עם א"ל בעלה לית אנת אזיל למנחמה להדא מגירתיך נסבת תרין עגולין דפתא ואזלת מנחמת יתה כיון דקלון עגולה כפקון הלין תלת דיכרי מיכה. עט) בד"מ הגי' לידי מ ו מ א פי' שבועה. וברבה עם הדא דבריתא אמרין בין זכאי בין חייב לידי מומי לא תיעול. ובירושלמי גרים לכולא הכי מ ג י י דרש כהדא דר' יוסי (לפי מה שמהפך הגי' עיי' לעיל אות ס"מ) עובדא הוה בהדא איתא דאזלת מיערוך גב חבירתה והוה קטיר בשיטיה דקולסיתה תרין דכרין כפלו לה ואיעלבו גו עיגולא הפכת בעייא להו בו ביתא ולא אשכחתון חזרת לגבה א"ל הבי לי ב' דכרין דנפול לי בו ביתיך א"ל לא ידענא אי ידעה (תהו) [בהו] מיקבול ברה (כברתיה) [קברתיה] מי עלון מיקבריא אשתמע קלא אמרה אילולא דהות ידעה בהון לא קברתיה אמרה אין ידעה בהון (היא) [הא] איתא מיקבול ברא חורכה קברתיה עלון מכחמתא וקלון חד עיגל ואשכחון תרין דיכרייא עריכין גו עיגולא הדא מילתא אמרה בין זכיי בין חייב לשבועה לא תיעול. ועיין גיטין ל"ה ע"א מה שפיפר ר"י אמר רב מעין דוגמא למעשה זו. א מ " א ש בויקרא רבה כל אילו המאמרים מעורבבין ומשובשים. שבתחלה גרים הא דר' אייבו מ"מ מה משביעין וכו' (שהוא לפנינו בשם ר' שמעון) ושם הגי' כך ה מ ש ב י ע ל א ב י ר ו ל ש ק ר (וכמו שהעתקנו לעיל אות ס"ז). ועלה גרים רבי א ס א אמר על שקר ר' יוחנן אמר אפי' על אמת ר' י ח י א הוה יתיב ודרש על הדא דר' יוחנן איר שמעון אין מוסרין את השבועה ל מ י ש ה ו א מ ש ו ד ע ל ה ש ב ו ע ה ואין נותנין את השבועה למי שהוא רץ אמר השבועה הוה ע ו ב ד א ב ר ת מ ל י ו ן ו ס י י ע ל ר' א ס י עובדא הוה דאפקיד חד גברא וכו'. ובתר ההיא עובדא גרים שבועת ה'. שלמזנו עליו לעיל אות ס"ו. ובתר ההוא דרשא גרים ההיא עובדא דהך איתתא. ואין לדברים אילו שום סדר והמשך. ואולי יש להגיה ו ס י י ע ל ר' ש י מ ו ן. וכלו' דמעובדא דבר תמליון יש להוכיח שאין למסור השבועה למי שהוא רץ אחריה. אמנם בזה לא יועיל לנו בערבוב דבריהם על ר' אסי ור' יוחנן ועל כלחינו נודה שהמאמרים שם מעורבבים ומשובשים. ומלאין הדברים שהמאמרים בויקרא רבה הם מועתקים מהפסיקתא רבתי. אבל הירושלמי והפסיקתא לא הועתקו זה מזה: פ) מלת ש כ א מ ר הוסיפה איזה מעתיק וטעה שהמקרא והולאתיה וגו' הוא מאמר בפ"ע ובויקרא רבה שה ליתא למלת ש כ א מ ר. פא) במקרא כתוב ה ו ל א ת י ה כאוס ה' ל ב א ו ת וגו' ב י ת הנגב וגו' ו א ת עליו וגו'. פב) וכ"ה בויקרא רבה שם. ובירושלמי דשבועות שם גרים לה קודם לדר' יוחנן ור' אסי אדרשה דשבועת ה' כמו שהעתקתיו לעיל אות ס"ו ועלה מייתי קרא דוהולאתיה וגו' ובתר הכי מייתי הא דרשב"ל (והתם הוא קטוע קלת. וא"ל ברם הכא [ולנה בתוך ביתו] וכלתו וגו' בא ורואה וכו' עיי"ש). ובדרש ירושלמי דברכות גרסינן זה שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו תרין אמורין ר"ל ור"ש חד אמר כמלאכים וכו' ומאן דאמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה ר' חנינא בר אחדרי בשם ר' שמואל בר קטר המלאכים אין להם קפיצין ומה טעמא קרצת על חד מן קמייא קימיא. והוא ג"כ בב"ר פס"ה. שהמלאכים אינם יושבים ואינם מהלכים אלא הם מעופפים הם עומדים. ועיי' ברש"י דניאל שם. ועל כן אין להם פרקי הרגל לא קפץ העליון ולא קפץ התחתון. אבל במלאכי חבלה כתיב משוט בארץ ומתהלך בה א"כ הם מהלכים ועל כן יש להם קפיצים וכמו שהגהתי כן עיקר. ומפיק דאעפ"י שמלאכי חבלה הם עטים ומתהלכים ברם בשבועת שוא הם לנים בתוך הבית.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מכלה אותן. (דרכן) [דרכה] של אש מכלה עצים. שמא אבנים. ברם הכא מכלתו [ואת] עציו ואת אבניו פג):

תני כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מן המימר והנשבע והמקלל את חבירו בשם (תוספתא עוכות פ"ל). רבי יוחנן בשם רבי ינאי לית (ליקל) [כאן מימר] דבדיבורו עביד מעשה פד). ומניין שכל הנשבע על שקר לוקה. ר' יוחנן בשם ר' מאיר אמר כתיב כ י ל א י נ ק ה ה' הא בית דין של (מעלה) [מטה] מלקין ומנקים פה). [קילל את חבירו בשם מנין]. ר"ש בן לקיש בשם ר' יהושע כתיב אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת [וגו' ליראה את השם הנכבד והנורא הזה וגו'] והפלה ה' את מכותך ואת מכות זרעך (דברים כ"ח כ"ח וכ"ט) פו). הדא דרבי יוחנן צריכא לר"ש בן לקיש פז). והדא (היא) דרבי שמעון בן לקיש לא צריכא להיא דר' יוחנן פח). דתנא נשבע וקילל בלאו אחד פט) על דעתיה דר' יוחנן חייב שתים על דעתיה דר"ש אינו חייב אלא אחת ל):

מפני מה ישראל מתפללים ואינן נענים. ריב"ל בשם ר"ם בן יאיר מפני שאינם יודעים סוד שם המפורש. ואית ליה קרייא סגייה לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני הוא המדבר הנני (ישעיה כ"ב ו') וארשתיך וגו' [וידעת את ה'] (הושע ב' כ"ב) אשגביהו כי ידע שמי יקראני ואענהו וגו' (תהלים ל' י"ד וט"ו). לפי שבעולם הזה ישראל נשבעים ומשקרים אבל לעתיד לבא הן נשבעין ומקיימין שנאמר ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גוים בו יתהללו (ירמיה ד' ב') לא):

מאיר מגן דוד עין

פג) עיקרו בתוספתא שהעתקתיה לעיל לות ס"ו. ובירושלמי דשבועות גרים לה קמאה וכעין לשון התוספתא. בא ורלה דברים שלין האש שורפן שבועת שוא מכלתן. לאבל ברבה שם גרים לה כמו שהוא לפניכו. ולימלמרא בשם רלב"ב לפי שסיכה קבנון לשון המלמר. ל מ " ל ש בבר רמזתי שהדברים מרלין שדברי הרבה הם לקוחין מן הפסיקתא. פד) בירושלמי ספ"ג דשבועות גרים ר' ל ב ו ה ו ב ש ם ר' י ו ח נ ן לית כלן מימר מימר דיבור ומעשה. ובתמורה ג' ע"ב גרסינן ל"ל ר"י לתכא לא תיתני ומימר משום דבדיבורו עשה מעשה. ולפי גירסתנו לפשר דר"י לדידיה לא ס"ל. ועיי' במרלה הפכים על הירושלמי שם ועיי' לקמן. בד"פ ליתא רבי י נ י ו. פה) בירושלמי שם כשבע לשקר מכיין ר' יוחנן בשם ר' י נ ח י כי לא ינקה ה' מנקין הן הדיינין. ובבלי שבועות כ"ח ע"א גרסינן כשבע מבלן לר"י משום רשב"י לאמר קרא לא תשא וגו' ב"ד של מעלה אין מנקין לותו לבל ב"ד של מטה מלקין לותו ומנקין לותו. לבל בתמורה ג' ע"א גרים לה בשם לר"י משום ר"מ. וברלה דגי' זו עיקר. ובלשגירת ליסבא ליתבש ליזה מעתיק ובתב משום רשב"י לפי שר"י לאריכהו לשמועותיו של רשב"י. ובירושלמי כתבש המעתיק ושרבב השם ר' יבלי מדלעיל והתם ל"ל ר' לבוהו בשם ר"י בשם ר' יבלי. פו) בירושלמי שם גרים ק י ל ל א ת ח ב י ר ו ב ש ם מ כ י י ן ליש לקיש בשם ר' ה ו ש ע י ה לירלה לת השם וגו'. ובתמורה שם גרים המקלל לת חבירו בשם מבלן ל"ל לבעזר ל"ל לושעיה לאמר קרא לם לא תשמור ובתיב והפלה ה' וגו' הפלאה זו לינו יודע מהו וכו' עיי"ש. ובין ר"א ור"ל שיבוי קבנון לשון ליבא ביבייהו. פז) לר"י דמפיק לבשבע מן כי לא ינקה הוא לריך לדר"ל למקלל. פח) דליהו מהלי קרא גופיה יליף לבשבע. פט) בלו' בהתראה לחת. בד"פ ליתא ד ת כ י. ל) דלר"י ב' לאוין הן ולר"ש לינו אלא א'. ובירושלמי שם גרים לה הבי. כשבע לשקר על דעתיה דרים לקיש מכיין מיבה מכיון שבשבע לשקר לין זה ירא. קילל לת חבירו בשם על דעתיה דר"י מכיין מכיון שקילל לין זה ירא. מה מביהון כשבע לשקר וקילל לחבירו בשם ע"ד דר"י סייב שתים ע"ד דר"ל לינו חייב אלא לחת. ולפום גירסתנו מימרא מפורשת היא דפליגי ר"י ור"ל בדבר. בד"פ ליתא על ד ע מ י ך דר"י וכו' על דעתיך דר"ש וכו'. ל מ " ל ש הרלית שהירושלמי והפסיקתא לא הועתקו זה מזה אלא לית דתני הבי ולית דתני הבי. לא) בתקלא בחוב ו ב ו יתהללו. ובמדרש תהלים ל' גרים ל"ר יהושע בן לוי בשם ר"פ בן יאיר מ"מ מתפללין ישראל בעוה"ז ולינן בענין ע"י שלינן יודעין בשם המפורש אבל לע"ל הקב"ה מודיען כמו שבאמר לכן ידע עמי שמי בלותה שעה הם מתפללין ונענין שב' יקרלני ולענהו.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פכ"ג

פרשה תליתאה

זכור את יום השבת לקדשו ח)

גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם (תהלים קל"ט ט"ז). ר"ש בן לקיש בשם רבי אלעזר בן עזריה בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון גולם בראו. והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו. והיה הקדוש ברוך הוא מעביר לפניו דור ודור וצדיקיו [דור ודור ורשעיו] דור ודור ודורשיו (דור ודור ולפניו) דור ודור ומנהיגיו. ואמר לו גולם מה ראו עיניך ג). [מה] תלמוד לומר ועל ספרך כולם יכתבו ג) איזה זה ספרו של אדם הראשון זה ספר תולדות האדם (בראשית ה' א') ד): [ימים] יוצרו ולא אחד בהם ר"א ור' יהושע. ר"א אומר יום ביומו. יום של סיסרא יום של סנחריב יומו של גוג ה). ר"י אומר שלש מאות וששים וחמש ימים הם ימות החמה. ליחידו של עולם אחד מהם. ואיזו זה. ר' לוי ור' יצחק. רבי לוי אמר זה יום הכפורים הבזה יהיה צום אבחרהו יום ענות נפשו וגו' (ישעיה כ"מ ה'). רבי יצחק אמר זה יום השבת ו):

מאיר מגן דוד עין

ח) הוספתי המקרא שהשמיטוהו המעתיקים. ג) כלו' מי שאומר זה לא אומר זה דקרא קמספר מה דאמר קוב"ה לאדה"ר. ג) כלו' כיון דקוב"ה קאמר לה א"כ מאי ועל ס פ ר ך ומשני שזה ספרו של אדה"ר. ד) במקרא כתוב תולדת אדם. עיי' בסוף בדל עולם רבה. ובב"ר פכ"ד נרסינן ד"א זה ספר תולדת אדם כתיב גלמי וגו' ר' יהושע בר כחניה ור"י בר סימון בשם ר' אלעזר בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר מלא כל העולם כולו בראו ממזרח למערב מכין וכו'. והוא שם ג"כ בפ"ח ובפכ"א (ושם הגי' ר"י בר חכינא). ובמדרש תהלים קל"ט גרים לה בשם ר' יהודה בר נחמיה בשם ר' שמעון בשם ר' אלעזר. וכעין זה בחגיגה י"ב ע"א דא"ר אלעזר אדה"ר מן הארץ עד לרקיע וכו'. וכיולא בזה גרים שם בשם אר"י אמר רב אדה"ר מסוף העולם ועד סופו וכו' עיי"ש. והדר גרים בב"ר פכ"ד שם. ר' תנחומא בשם ר' בנייה ורבי ברכיה בשם ר' אלעזר אמר גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו הה"ד גלמי ראו עיניך. ובמדרש תהלים שם ג' לה בשם ר' תנחומא ב ש ם ר' ב ר כ י י ה בשם ר' אלעזר. וירמה דכולא משום ר' א ל ע ז ר ב ן ע ז ר י ה אמרו לה ושיבוי מגבון לשון איכא ביבייהו. ובויקרא רבה פי"ד הרכיבו ב' הלשונות ותני להו בשם א"ר ברכיה ור' חלבו ור' שמואל בר נחמן. ובבר השמיטו שם עיקר בעל המאמר שהוא ר' א ל ע ז ר. והדר ג' בב"ר שם אר"י בר סימון [א"ר אלעזר] עד שאדה"ר מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם הראה לו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור וקופליו דור דור ומנהיגיו שכ' גלמי ראו עיניך גולם [מה] שראו עיניך כבר הם כתובים על [ספרך זה] ספרו של אדה"ר הוי זה ספר תולדת אדם (כן צריך להגיה לדעתי דבלא הגהה זו לא יתפרשו הדברים כ"א בדוחק). ועיי' לקמן אות ו' מה שאעתיק מן הילקוט. ובאדר"נ פל"א הרחיב ר' יהושע בן קרחה זה הענין עיי"ש. ור' שמעון בן לקיש השתמש בזה הדרוש והרחיבו בקהדרין ל"מ ע"ב ובשמות רבה ובתנחומא פ' כי תשא בפ' בללאל עיי"ש ובעל מקדר מדרש תהלים קל"ט השמיט שם בעל המאמר והרחיבו עיי"ש. ה) כלו' כל מאורעות הימים יולדו בבר ולא אחד בהם שלא כולר. אלא כל יום הופיע ביומו ובזמנו וכדמפרש. ובילקוט תהלים שם לא גרים מלות י ו ם ב י ו מ ו. ו) במקרא כתוב עבות א ד ם נפשו. ור' יהושע דרש עפ"י הקרי. ולו קרי. ועיי' ברש"י שם. ובדרש תנא דבי אליהו דרש להו באריכות על שבת ויה"כ. ובילקוט תהלים שם העתיק בשם מדרש ועל ספרך כולם יכתבו הראה לו כל הדורות עד שיבוא המתים א"ל כל מה שראו עיניך כולם יכתבו ומהו ולא אחד בהם אמר הקב"ה ביום זה אני גואל את בני ממצרים וביום הזה אני קורע להם את הים ומפיל שונאים ביום הזה אני נותן התורה ולא נשתנה יום א' ולא (נתחלף) [נתחלף] הוי אמור ולא אחד בהם ר' יהושע אומר מהו (ולא) [ולו] אחד בהם מימים שברא הקב"ה נחל לו א' מהם יום"כ אז שבת. והוא מדרש מאומר עפ"י הפסיקתא.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

זכור את יום השבת וכאחת יכערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י' ח'). אומות העולם מונין חד בשבתא. תרי. תלתא. ארבעתא. חמישתא. ערובתא. לא מונין שבתא. אבל ישראל מונין את השבת כמה שנצטוו (כמה שקבלו) ז):

זכור את יום השבת לקדשו הכא כתב ז כ ו ר ולהלן ש מ ו ר ח). רבי יודן רבי אייבו בשם ר' שמעון בן לקיש למלך ששלח את בנו אצל החנוני ומסר לו איסר ונתן לו צלוחית. שיבר את הצלוחית ואיבד את האיסר. תלש באזנו ותלש בשערו. ונתן לו פעם שנייה ואמר לו הזהר שלא תאבד את אילו כשם שאיבדת את הראשונות. כך על ידי שאבדו ישראל ז כ ו ר במדבר (נא) נתן להם ש מ ו ר. לכך נאמר זכור ושמור ט). אמר ר' יודן ז כ ו ר נתן לאומות העולם ש מ ו ר נתן לישראל י). אמר [רבי] אייבו ז כ ו ר נתן ליורדי הים. שאינם יודעים אם באיסור הם מטלטלים ואם בהיתר הם מטלטלים. ש מ ו ר נתן ליושבי היבשה יא). אמר רבי שמלאי זוכריהו עד שלא יבא שומריהו משיבא. הא כיצד אם נזדמן (לו) [לך] חפץ טוב התקינו לשבת. כלי חדש התקינו לשבת. שמאי הזקן היה לוקח עצים מאחד בשבת לשבת. (גי) הלל הזקן הייתה בו מידה אחרת יתירה והיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים. אמר רבי אבהו אם נזדמן לך חפץ טוב אפילו מאחד בשבת (התניהו) [התקינהו] לשבת יג). אמר רבי תנחומא אכלין הוינן (מזגהי) [אהיני] בארבעתה ועל לקומן כותבן (ומזמרו) [ואמרין] יתפרשון לשבתא יג):

לקדשו במה אתה מקדשו. במאכל ובמשתה ובכסות נקייה יד). אמר רבי חנן מכאן צריך אדם שיהא [לו] שתי עטופים אחת לחול ואחת לשבת. (כך) [כר] דרשא בטבריא. אמרו כעטיפתינו בחול כך עטיפתינו בשבת. [אמר] להם צריכים אתם לשנות. מן הדא. ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך (רות ג' ג') ומה ערטלייא הות. אלא אמרה לה לבוש מאנך דשבתא טו):

ז) ב' נוסחאות הן. עיי' במכילתא שם ובמ"ב לות י"ט והז"ל מעצם המאמר ומגיה לו"ה ל ח מ ו כ י ן ש ב ת מ ל ב ל י ש ר א ל מונין חד בשבתא וכו'. ול"נ שהמאמר כפשוטו וכוון כלפי אלו שקבלו י' הדברות וקרסו את השבת ועשו להם יום לאמון ליום לידם. וזו האחת שבעבור ונקבלו בה. והוא יוכיח שהעץ הוא מוקר הבלים. וכלו' שאף הם מונין קדל השבוע עפ"י השבת שאנו עושין. שהם מונין היום שאחר השבת יום ראשון. כלו' חד בשבתא וכן כולם. ואעפ"כ אין עושין את השבת לשביעי להיות נחים בו כשם שנא בו הקב"ה. אלא הם נחים ביום א' אבל ישראל מונין את השבת ליום מנוחה כמו שקבלוו. ח) בפ' ואתחנן. ט) כן הגיהו הז"ל והרז"וו. ואנדו במדבר באכסים שילאו לנקוב ובשבילת הלוחות. י) כלפי אלו שקבלו עליהם י' הדברות אמר שהם זוכרים את השבת אבל אינם שומרים אותה. יא) הז"ל העתיק מהמ"ג עשין כ"ט שכתב וז"ל ושמעתי כי יש במדרש זכור ביום ושמור ביבשה והאריך בפירושו עיי"ש ופירשו הז"ל עפ"י הא דשבת ק"ט ע"ב היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת וכו' עיי"ש גם רמז על הא דר"ה כ"א ע"א אמר להו ר"נ לבניהו נחותי ימי וכו' לבידהו דמגלי להו עלמא וכו' עיי"ש (ועיי' באריכות הז"ל ובמה שהביא מבעל פרשת דרכים שבת על חול. ול"נ דחול הוא ר"ת מ ו ל ה ל א ר ץ דעיקר השבת הוא עפ"י ירושלים עבול הארץ וכמו שכתב הוא שם וכבר האריך הכוזרי בדבר עיי"ש). יב) כל"ל. ובד"פ איתא א"ר ש ל מ א י. ועיי' במכילתא יתרו שם ובמה שרמזתי במ"ב שם אות י"ז. ועיי' בילה ע"ז ע"א. ואמר הכא דהיה לוקח עצים עפ"י מה דשבתי רבנן לדליבי במעשה דג' עתירי ירושלים באגדתא דחורבן בביעין. יג) כנ"ל להגיה. ו א ה י נ י הם תמרים אלא כתבשלו בל לורכן עיי' בעלוך ערך א ה ן. וכוחבת היא תמרה יפה. והיו אוכלים פני תמרים בד' בשבתא. והבילו לפניהם תמרים יפים ומילקו ידם מהם ואמרו שיהיו לשבת. יד) עיי' במכילתא בא פ"ט ובנסמן במ"ב שם אות ב'. טו) בלות רבה פ"ה ומת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתא מכאן א"ר מ נ י נ א צריך אדם להיות לו ג' עטופים אחד לחול ואחד לשבת ו כ ך ד ר ש ה ר' ש מ ל א י ב ל ב ו ר א ב כ ו ן מ ב ר י א אמרו כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבתא אמר להון לריבין א נ ו לשנות. ובירושלמי דפאה פ"א ה"א א"ר מ נ י נ א צריך אדם שיהא לו וכו' מ"ט ורחלת וגו' וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי ש ב ת ה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתיך רבי יודן רבי אייבו בשם רבי שמעון בן לקיש בנוהג שבעולם מלך בשר ודם כשהן (כילופים) [פלמיטום] (ח) אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששה (יום) [ימים]. אבל הקב"ה אינו כן. אלא כך אמר הקב"ה לישראל בניי עשו עמכם ששה ימים ועשו עמי יום אחד:

[ויום השביעי שבת לה' אלהיך] אמר רבי יודן זו שעה שמוסיפים מחול על הקודש, שבו נגמרה מלאכתו של עולם (ז): אמר ר' חנינא פעם אחת משכני רבי ישמעאל אצל פונדקי אחד. ואמר לי כאן התפלל אבא של לילי שבת בערב שבת. אמר רבי אחא רבי יוחנן פליג (ח). ולא הוה צריך למתפלגה. שכן מוסיפים מחול על הקודש. (ועד דסלקין) [ועוד דסלקין] מערב שבת לציפורי ואמרו כבר התפלל רבי חנינא בן דוסא בעירו (ט). (והיו) [והידא] אמרה הדא (י). דבי מפקד לאטוריה לאבדן מכריז קמי ציבורא. כל דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קיים (יא). דבי רבי ינאי אמרים עלה על מיטתו אין מטריחים עליו עד שירד (יב). אמר רבי זעירא אנא כד לית אנא מצלי רומשא אני מתחביל (יג). אמרין ליה לית לך אלא מן הדא דרבי הוה מפקד (כתב) (יד):

מאיר מגן דוד עין

כ ד דרשה ר' שמלאי בלינורא בכון וכו' אמר לון אעפ"כ לריכין א ת ס לעכות מן הדא ורחלת וגו' וערטילא הוות אלא אמרה לה וכו'. וילאה שבמדרש רות שם הועתק מהירושלמי ונסדר על סדר המקרא. וילאה דר' מ כ ן הוא ר' מ כ י כ א. ובד"ע איתא ר' מ כ י ן. ובשלמות פ' בראשית גרסינן מ כ י א א"ר יו מ כ ן לריך האדם שיהא לו ג' עטיפות וכו'. וכבר העיר בעל תוספות ראש שהוא שיבוש ול"ל א"ר מניכא. והז"א רמז על הגה"מ ה' שבת פ"ל אות ג' שכתב ובירושלמי גרסינן א"ר יו מ כ ן אוי לנו על עטיפה בשבת כעטיפת החול. ומקור הירושלמי הזה כעלם ממני ואפשר שכוון אל הירושלמי שהזכרתי ונשתנשו דבריו. ועיי' במרדכי פ' ואלו קטרים. ובשבת בבלי קי"ג ע"א גרסינן וכבדתו וגו' שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. ושם ע"ב ורחלת וגו' א"ר א ל ע ז ר אלו בגדים של שבת. וע"ע לקמן דר"מ אמר לריך להתעטף. ועכ"פ מהירושלמי ורות רבה ומוכח שהמאמר שלפנינו הוא קטוע. א מ א"ש עפ"י דרכנו כראה הדבר קרוב שבעל השאילתות העתיק מהפסיקתא שלפנינו וכתב מ כ י א דקבל דבריתא הוא ול' מניכא דבריתא קאמר לה. טז) בד"פ איתא כ י ל ס ו פ י ם והז"א העתיק פילוסופוס ובדחק. ול"ל כמו שהנהתי. וענינו אנשי מלחמה עיי' בערך ערך פ ל מ ט ו ס. וכלו' שהקב"ה אף שעשה אותם לממלכת כהנים והם לבאות ה' לא העבידם אלא יום א'. יז) מלות ל ה' א ל ה י ך דרש וכדלקמן. ולפעתיה אזיל דדרש בב"ר פפ"ע ויהי ערב ויהי בקר יום השני א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על קודש ובה נגמרה מלאכת העולם ע"כ כתיב ה ש ש י. כלו' לפי שלא נשלם כל היום. והז"א הגיה הבא ויהי ערב וגו' עפ"י הב"ר וא"כ. יח) וק"ל שאסור לעשות כן להקדים תפלת ליל שבת בע"ש. יט) אף שהיה מבעוד יום. כ) ואית דאמרי הכי. כא) דרבי לוה לאבדן אטוריה שיכריז שיתפללו של לילה מבעוד יום. כב) אין לריך להעלותו עד שירד ויתפלל אלא כיון שלא התפלל אל יתפלל דתפלת ערבית רשות. כג) אני אם איני מתפלל של ערב אני ניזוק. כד) אמרו לו כבר אתה יכול להתפלל מבעוד יום כהא דרבי מפקד וכו'. ומלת כ ת ב הוא כמלת וכו'. כלו' שכבר הוא כתוב לעיל. ובירושלמי דברכות פ"ד ה"א גרסינן לה הכי ר' מפקד לאבדן אטוריה אכריז קומי ציבורא מאן דמצלי לצלי דרמשא עד יומא קאים ר' חייא בר ווה מפקד וכו' א"ר מניכא משכני ר' ישמעאל ב י ר ב י י ו ס י אצל פונדק וכו' א"ר א מ י ר' יוחנן פליג ולא הוה לריך מפלגה על הדא שכן מוסיפין וכו' ו ע ו ד ד ס ל ק י ן מ ו מ ר י י א מן ערב לציפורן ואמרין כבר ש ב ת רמב"ד בפירו ויידה אמרה דא דאל"מ משכני ר"י בי ר"י אצל פונדק ה' א"ל כאן נתפלל אבא של מ ו צ א י ש ב ת בשבת ואפי' אף עלה לא הוה לריך מיפלגה דרבי מפקד לאבדן אטוריה וכו' ר' חייא בר ווה מפקד וכו' דבית ר' ינאי אמרין עלה אדם על מיטתו אין מטריחין אותו לירד א"ר זעירא כ ל מ א ן ד ה ו י כ א ע ב ד כ ן ה ו י כ א מ פ מ ד ב ל י ל ה ל י ת ל ך אלא בהדא דרבי מפקד וכו'. וכעין זו הוא ג"כ בירושלמי דתענית פ"ד ה"א. ובב"ר פ"י על ויכל אלהים ביום השביעי גרים לה הכי. אר"ח משכני ר"י ב"ר יוסי וכו' ר' י ר מ י ה וכ' א מ א אמרי ר' יוחנן מ ק ש י כאן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שבת לה' אלהיך רבי תנחומא ואמרי לה רבי אליעזר בשם רבי מאיר שבות כאלהיך. מה אלהיך שבת ממאמר אף אתה שבות מן המאמר כס). אמר רבי חייא בר אבא אימיה דרבי שמעון בן יוחי כד הוה משתעיא מותר מיליא בשבתא. הוה אמר. אמא שבתא. ושתקה כז). אמר רבי חנינה מדוחק התירו שאילת שלום בשבת כז). אמר רבי אייבו שבות מן המחשבה כס). אמר רבי ברכיא מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בתוך כרמו בשבת לידע מה צריך. וראה שם פירצה אחת וחשב עליה לגודרה במוצאי שבת. אמר הואיל וחשבתי עליה בשבת איני גודרה עולמית. מה פרע לו הקדוש ברוך הוא. אילן אחד של נצפה שגדל בתוכה וגדרה והיה מתפרנס ממנו כל ימיו כט):

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך [וגו'] וגרך אשר בשעריך. פילוסופוס שאל את רבי אם חביבה המילה למה לא ניתנה לאדם הראשון. אמר ליה אם כן מפני מה אותו האיש מגלח את פאת הראש ומניח פאת הזקן. אמר ליה מפני שגדל עמו בשטות. אמר ליה אם כן יסמא אותו האיש את עיניו ויקטע ידיו וישבר את רגליו שגדלו עמו בשטות. אמר ליה ולאילן מיליא אתינן. אמר ליה להוציאך חלק אי אפשר. אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריך תיקון. החרדל צריך למתק. התורמוס צריך למתק. החיטין צריכים ליטחן. אפילו אדם צריך תיקון ל). עקיעלם הגר

מאיר מגן דוד עין

התפלל לבא של שבת בע"ש לחמהה ולא לריך מקמי דהא מחריא היו סלקין מן ערב לנפורין והוו לחרין כבר שבת וכו' ו ל י ב ע י ת מ ק מ י א ע ל ה ד א ק ס י א דאל"מ מסכני וכו' של לחר שבת בשבת א"ר א מ א לף עכ דא לא הוי לריך למקמיא דהא רבי הוה יתיב ודריש והוה לחר ל א ב א י ו ד ן לחוריה לכריז קומי דלבולא ילכון ד מ ו ל א עד יומא קלים. וילאה ס מ ר ב הוא שם מקום בגליל. ולולי הוא ערבאה וערבייה שבגמרא. ועיי' בבבלי ברכות כ"ז ע"ב שסיפו שם כל לותו הסיפור ממה שהוא בכל אלו המקומות. א מ " א ס הרחית שאין אלו סדברים מועתקים זה מזה. אלא הם שמועות מלוקות מר חבי לה הכי ומר חבי לה הכי. והבבליים נחלקו בדבר זה יותר עיי' בדרכות שם. כה) שהעולם כברא בחחר. ובירושלמי דשבת פע"ו ה"ג גרים לה הכי. א"ר א ב ו ה ו שבת לה' שבות כה' מה הקב"ה וכו'. ועיי' שבת ק"כ ע"א. כו) בירושלמי שם אר"ח בר בא רשב"י כד הוה חמי לאימיה מסתכיא סגין הוה אמר לה אימא שובתא היא. ובתכומא בראשית הגי' א"ל י ו מ א שבתא היא ושתקה. ואולי הוא ט"ס. כז) בירושלמי ובתכומא שם. ולפי שהוא דבור חול. ובבבלי שבת י"ב ע"ב הוליאו את הדברים לענין אחר עיי"ש. כח) במכילתא דיתרו שבות כאילו מלאכתך עשויה ד"א שבות ממשבת עבודה וכו'. ועיי' במ"ע שם אות כ"ג. כט) ההוא מעשה קייבתא להא דר' אייבו. ובירושלמי שם גרים שילא לטייל ב כ ר מ ו ב ש ב ת ורלה שם פילה וכו' מה פ ע ל לו הקב"ה זימן לו קוכה אחת של כלפה ובלא לתוכה וגדלתו ממכה היה ניזון וממכה היה מתפרנס כל ימיו. ובויקרא רבה פל"ד עשות מפלך ביום קדשי מכאן אסור לאדם לנאת בתוך שדהו לידע מה היא לריכה בשבת מעשה במקיד א' שילא לתוך כרמו ל י ד ע מ ה ה י א ל ר י כ ה וכו' וחיסב עליה לגודרה ב ש ב ת אמר איני גודרה על שמשבתי עליה בשבת מה עשה הקב"ה זימן אילן של כלפה ועמד וגדרה והיה מתפרנס וכו'. ובבבלי שבת ק"כ ע"ב ת"ר מעשה בחסיד א' שנפרלה לו פרץ ב ת ו ך ש ד ה ו ומלך עליה לגודרה וכזכר ששבת הוא (בכו' ואסור לחשוב בדבר) וכמכב לותו חסיד ולא גדרה (לבולס) ונעשה לו נס ועלתה בו כלף וממכה היתה מרכסתו ופרכסת לכשי ביתו. א מ " א ש קדר המאמרים בירושלמי הא דר' אבוהו שבות מתאמר וכו' מעשה בחסיד וכו' א"ל סביכא וכו' אלסב"א אימיה דרשב"י. והקדר שלפניכו הוא מתוקן יותר. ואולי שהירושלמי מסובש וקטוע. ור' אבוהו דהתם הוא ר' אייבו דהכא. ועכ"פ לא הועתקו זה מזה. ל) בב"ר פי"ג גרים פילוסופוס שאל את רבי ה ו ש ע י א א"ל אם חביבה וכו' מה שנברא בששת ימי בראשית לריכין ע ש י י ה וכו'. ולמון רש"י בפירוש על המדרש שם הה"ד אשר ברא אלהים לעשות ברא ועשה אכ"כ אלא לעשות לומר שהכל לריך תיקון. ופי' למה לא כתבה וכו' שיהא האדם כברא בעבע בלא ערלה. ומתשובת בעל המאמר אתה למד שהערלה הוא פגם הגוף בעבע כלפורן גדולה שלריכה תקון וכפקולת העוקץ בתאנה. וכן דעת ר' לוי ור' יודן בב"ר פמ"ו שהערלה בעלמה היא מום והוקבע המלת

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שאל את ר' אליעזר. אמר לו הואיל והביבה היא מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות. אמר לו קודם עשרת הדברות ניתנה דכתב ושמרתם את בריתי (שמות י"ט ה') זו ברית שבת וברית מילה לא). מטרונית שאלה את רבי יוסי בר רבי חלפתא. אמרה לו אם הביבה מילה לפני הקדוש ברוך הוא מפני מה לא ניתנה בעשרת הדברות. אמר לה כבר ניתנה וגרך אשר בשעריך זה הגר שהוא משמר את השבת בברית כישראל לב):

כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכי ששת ימים נבראו והלא כבר נאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (תהלים ל"ג ו'). אלא להיפרע מן הרשעים שהם מאבדים את העולם שנברא לששת ימים וליתן שכר טוב לצדיקים שהם מקיימים את העולם שנברא לששת ימים לג):

ואת הים ואת כל אשר בם לפי שיש לו בריות בים כשם שיש לו בריות ביבשה ואומר [זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות עם גדולות וגו'] לויתן זה יצרת לשחק בו (שם ק"ד כ"ה וכ"ו) לד):

וינח ביום השביעי וכי יש עמל ויגיע [לפניו] והלא כבר נאמר לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ' כ"ח) וכתב ו י נ ח. אדם שכתב בו כי אדם לעמל יולד (איוב ה' ז') על אחת כמה וכמה יהא צריך להיות נוח בשביעי לה):

מגן דוד

מאיר עין

אותו המוס לאות ברית. ועיי' בב"ר פמ"ו שדרשו שם שאברהם אמר לפני הקב"ה אם מביבה המילה מ"מ לא ניתנה לאדה"ר וכו'. ועכין השאלה שם הוא שתהא בכלל השבע מצות בני"ש. ונקיט לה הכא משום הא דלקמן. לא) ע ק י ע ל ק כ"ה בד"פ. במכילתא דיתרו מס' דבחדש פ"ב ושמרתם את בריתי ר' אליעזר אומר זה ברית שבת ורע"א זה ברית מילה וע"ז. ואולי ל"ל זה ברית שבת וברית מילה ועיי' במ"ע לאוין י"מ וי"ט ובמהדורא בתרא שם. ובאגדת בראשית פי"ז גרים ד"א אם לא בריתי שאל א ג ר י פ ס המלך את ר' אליעזר הגדול א"ל אם מביבה מילה לפני הקב"ה למה לא כתובה במ"ת עם י' הדברות הרי הזהיר על ע"ז ועל שבועת השם ועל כיבוד אב"וא ועל הרוצח ועל נואף ועל גניבה ועל עדות שקר ועל חימוד על כל אילו הזהיר אבל על המילה לא הזהיר א"ל ר"א אתה אומרת לי שאתה יודע לקרות את התורה והרי אין אתה יודע א"ל טול והסתכל שעד שלא נתן הקב"ה את התורה נתן להם את המילה ומכין שנאמר בחדש השלישי וגו' ושמרתם את בריתי זו ברית מילה. וכן שנה ר' אליעזר ושמרתם את בריתי זו ברית מילה ור"ע אומר זו שבת. וגי' הפוכה היא ממה שהיא לפנינו במכילתא ולפי מה שאמרתי להגיה כיאה. ומאמר זה דאגריפס הוא ג"כ בתנחומא פ' לך לך בקילור עיי"ש. לב) הזיא הגיה שהוא שומר את ה ב ר י ת כישראל וא"כ. אלא הכוונה כמ"ש בדברים רבה פ"א בד"ה ראה החלתי אר"י בר חניא גוי שעשה את השבת עד שלא קיבל עליו את המילה מייב מיתה וכו'. אראב"א אר"י בנוהג שבעולם מלך ומערוכה וכו' כך השבת הזו וכו' לפיכך כל גוי שבא ומכניס עצמו בניהם עד שלא קיבל עליו לימול מייב מיתה וכו'. ובמכילתא דיתרו שם דרשו ו ג ר ך זה גר לדק וכו' עיי"ש ובמ"ע לאוין כ"ט. א מ " א ש מראין הדברים שעיקר אלו הפיפורים הם כאן. ומכאן הועתקו גם אל הב"ר וגם אל האגדת בראשית והתנחומא. לג) דוגמת מאמר זה שכינו בפ"ה דאבות במשנה דעשרה מאמרות. ובב"ר פ"י גרסינן מ ל א כ ת ו לא כן אר"ב בשם ר"ש לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו ואת אמר מכל מלאכתו אחמהה אלא להפרע מן הרשעים שהן מאבדים את העולם שנברא כולו בעמל וביגיעה וליתן שכר וכו'. לימדו אותנו חז"ל שכל אילו הלשונות בפיפור הבריאה לא לגמד על הבריאה עצמה באו אלא לגמד את הבריות גודל ענין תיקון העולם. כי היא פנה שהכל תלוי בה שהשם ברא את העולם וכיון שבראו מפץ בקיומו. וקיומו ותיקונו הוא תכלית האדם. ובזה הוא נעשה שותף במעשה בראשית. וקילקלו ומורבנו של עולם היא רעת ורשעת האדם שאין למעלה הימנה. וענין זה הדגר רחב מאד ומז"ל רמזוהו לנו בתלות מעטות ברוך שבחר בהם ובמשנתם. לד) עיי' ירושלמי שבת ריש פ' שמונה שרצים. ובמכילתא דיתרו פ"ז מגיד שהיה שקול כנגד כל מעשה בראשית עיי' במ"ע שם לאות ל' ובמהדורא בתרא שם. וכן העתיקה הז"א. לה) במכילתא שם וכי יש לפניו יגיעה וכו' ולא ייגע ואומר נותן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

על כן ברך ה׳ את יום השבת (נקדפו) [ויקדשהו] שאין לו בן זוג. חד בשבא ותרי, ושלישי ורביעי. וחמישי וששי. שבת אין לו זוג לו): ד״א יום טוב ויום הכפורים נדחה. שבת אינו נדחה לז). אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא לכולן יש זוג ולי אין זוג. אמר לה הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגך. וכיון שעמדו על הר סיני. אמר להם הוי זכורים לאותו דבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בת זוגך. שנאמר זכור את יום השבת לקדשו לח): תני דבי רבי ישמעאל ברכו במן וקדשו במן. [ברכו במן] שבכל יום עומר אחד ובשבת שני עומרים. וקדשו במן לא הבאיש ורמה לא הייתה בו (שמות ט״ז י״ד) לט). תני רבי בשם רבי נתן קדשו בברכה. מכאן אמרו מקדשו על הכוס בכניסתו. ורבי אמר קדשו בעטיפה מ). אמר רבי חנינא צריך להתעטף מא). ר׳ אבהו אמר צריך לערב מב). אבין בר חסדיי אמר צריך לשלשל מג). (רבי אליעזר ורבי זעירא ורבי) [רבי] ירמיה ורבי זעירא הוי מהלכין תרוויהון. איסתלקת גולתיה דרבי ירמיה. ושלשה רבי זעירא. הדא אמרה צריך לשלשל מד). [רבי אלעזר] בנו של רבי ירמיה אמר קדשו בנר. ובי היה המעשה. פעם א׳ הדלקתי את הנר בלילי שבת והיה דולק עד מוצאי שבת. ובמוצאי שבת מצאתי אותו מלא

מאיר מגן דוד עין

ליעף כח ולומר בדבר ה׳ שמים נעשו ומת״ל ויכח אלא כביכול הכתיב על עלמו שבלא את עולמו בששה ימים וכמ בשביעי והרי דברים ק״ו וכו׳. ועיי׳ בלש״י עה״ת. לז) כ״ל דמלת ויקדשהו דרש וס״ל דכל לשון קדושה עניכו פרישה והבדלה. וכמו שפירשו בת״כ קדושים תהיו. ותשחמש הלשון בשרש קדש בין שהיא הפרשה והבדלה לשבח ובין שהוא לגנאי (וכן המעבב הרי לא מקודשת לי פביכה הרי לא מופרשת ומובדלת לי). והשבת היא בבדלת משאר הימים שאין ליום זה בן זוג. ובב״ר פי״א גרסינן אמקלא ויברך אלהים וגו׳ ד״א למה ברכו (ובקלת מפרשים כראה שהיתה גירסתם ב מ ה ברכו) ר׳ ברכיה ורבי דוסתאי ולשב״כ ר״ב ור״ד אומרים שאין לו בן זוג אד בשבתא וכו׳ ר׳ שמואל בר נחמן אמר שאינו כדאה וכו׳. הכא דרש עניין קדושתו והנהו אמוראי הוציאו שמתוך כך הולרך לברכה. לז) בב״ר שם קאמר לה רשב״נ. וכלו׳ שאין שבת בראשית תלוי בב״ד. אבל שאר המועדים תלוים בב״ד לקבותן משום ירקיא ומתיא עיי׳ בפ״ק דר״ה. וזו היא הבדלת שבת וקדושתו משאר הימים המקודשים. ולדעת רשב״נ הולרך מתוך כך לברכה. לח) בב״ר שם גרים מ כ י ר ש ב ״ י אמרה שבת וכו׳. והנוסחא כאן מעורבבת ואין צידי להכריע שאם שבת היא בלשון נקבה היה נ״ל על כנ״י בן זוג ואם שבת הוא בלשון זכר כלו׳ היום א״כ נ״ל אל כנ״י בת זוג. ועיי׳ בתוספת כתובות ה׳ ע״א בד״ה שמא יטמוט בן עוף. מ מ ״ א ש עיי׳ בחבוא למכילתא סוף פ״י. וכראה שכל אילו המאמרים כאן ממכילתא דרשב״י הועתקו וע״כ גרים להו בתמא. לט) במכילתא שם תני לה בתם ר״א ברכו בזמן וקדשו בזמן. ובב״ר פי״א אמקלא ויברך אלהים גרים. ברכו בזמן שבכל יומא השבת היה יורד עומר ו ב ע ״ ש ב׳ עומרים וקדשו בזמן שלא ירד בו כל עיקר. ועיי׳ במכילתא מס׳ ד׳ דבשלח פ״ב במ״ע אות ע׳ וט״ז ופ״ד אות ט״ז ופ״ה אות ה׳ שדעת ר׳ יהושע שבשבת עלמו היה להם לחם כפול. והנהו מדרשים פליגי אליבא דר״י. מ) במכילתא שם גרסינן ר׳ ע ק י ב א אומר ברכו בזמן וקדשו בברכה. ושם אמקלא ויברך אלהים גרים בתם ל ק ד ש ו בברכה מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו וכו׳. ובב״ר שם גרים רבי נתן אומר ברכו בזמן וקדשו בברכה. והא דעטיפה גרים התם בתם ו ב ר כ ו ב ע ט י פ ה אחר שהביאו עוד מאמר מר׳ יאסי שהוא במכילתא שם עיי״ש. מא) עיי׳ לעיל אות ע״ו. ובבבלי שבת קי״ט ע״א רבי מכיכא מיעטף וקאי אמכיא דמעלי שבתא וכו׳. ובב״ר שם ליתא להא וגרים שם רב הוכא אמר לריך להחליף. והוא עפ״י הבבבלי דשבת קי״ג ע״א דגרסינן שם אר״ה אם יש לו להחליף יחליף ואם אין לו להחליף ישלשל בבגדיו. מב) בב״ר שם הגי׳ ר׳ מ י י א ב ש ם ר׳ י ו ח נ ן אומר לריך לערב. ואולי ר׳ אבוהו כמי משמיה דר״י אמרה. ופירשו המפורשים לערב בגד אחד עם בגדיו לכבוד שבת. והז״א הביא מה שמלא בגליון כת״י מהב״ח שיעטף כדרך אנשי ערב. מג) בב״ר שם אבין בר מ ק ד א י וכו׳. ופרש״י בשבת קי״ג ע״א ישלשל בבגדיו כלפי מטה שילאו אדוכים והוא מדת עשירים שיושבים בביתם ואינם לריכין לצאת בגדיהם מן האלץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא. מד) וכן הגיה הז״א וכן ליתא בב״ר שם. ושם ג׳ ו ש י ל ש ל ה ר״ז וכו׳.

פי׳ הסתלקה-בגדו למעלה ומילאלה ר״ז ועיי׳ לקמן.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שמן ולא הסר כלום מ"ז). רבי שמעון בן יהודה איש כפר ענים אמר משם ר' שמעון קדשו במאורות וברכו (מלוי) [במאור] פניו של אדם ואשתו מ"ו). מלמד שלא ניטל זיו אדם ממנו עד מוצאי שבת. ובמוצאי שבת שינה [פניו. דכתיב] עוז פניו ישונה (קהלת ח' ל') מ"ז) משנה פניו ותשלחהו (איוב י"ד כ') מ"ה). ואתייא כרבנן ולא אתייא כרבי יוסי. דרבי יוסי אמר אדם הראשון לא לן בכבודו. מאי טעמא. אדם ביקר בל ילין (תהלים מ"ט י"ג). רבנן אמרין לן בכבודו (ענוד) מ"ט) במוצאי שבת ניטל כבודו ממנו וטרדו מגן עדן שנאמר ויגרש את האדם (בראשית ג' כ"ד) כ): אמר רבי יהודה בי רבי סימון אותו אורה שנברא ביום הראשון היה אדם צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו. וכיון שראה הקב"ה מעשה דור אנוש מעשה דור המבול מעשה דור הפלגה עמד וגנזו. והתקינו לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ואור צדיקים כאור נוגה (משלי ד' י"ח) כ"ח). רבי לוי בשם בר נזירה שלשים ושש שעות שימשה אותה אורה. ואילו הן

מאיר מגן דוד עין

מה) בב"ר שם הגי' ר' אלעזר אומר ברכו בגד וכו'. וכ"ל שהוא ר"א בן ר' ירמיה עיי' בקה"ד ערך ר"א בן ירמיה. וכשתרגם כאן זה השם למעלה ומתוך כך בא השבוש לעיל. וכל הנהו תנאי סברי דברכו בגון אלא בקדשו פליגי. מו) במכילתא שם ר"ש בן יהודה איש כפר ע כ ו אומר משום רבי שמעון ברכו ב מ ן וקדשו באמור פניו של אד"הר. ובענין שם הכפר רבו המוסחאות עד למאוד עיי' בקה"ד ערך ר"ש בן יהודה. מז) במקלא כתוב י ש כ א. ומידלש על אד"הר לעיל פי"ד ובקהלת רבה שם. וכאשר הגהתיו כן הגיה הרז"ו. מח) ומידלש על אד"הר בב"ר ריש פט"ז ופכ"א. מט) נוסחא אחרת היתה כאן ל ן כ ב ו ד ו ע מ ז ונשתבשה. ונתערבו המוסחאות. נ) בב"ר שם גרים לכולא הכי. ברכו באור פניו של אדם קדשו באור פניו של אדם לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת ברכו במאורות ר"ש בר"י אא כפר עכו אומר משום ר' שמעון אעפ"י שנתקללו המאורות מע"ש אבל לא לקו עד מו"ש אתיא כרבנן ולא אתיא כדר' מ מ י דא"ר אמי אדה"ר לא לן בכבודו עמו מ"ט ואדם ביקר וגו' ורבנן אמרי לן בכבודו עמו ובמו"ש ניטל ממנו זיו וטרדו מג"ע הה"ד משנה פניו ותשלחהו כיון שקבע החמה בגילי שבת ביקש הקב"ה לגנוז את האורה ומלך בגוד לשבת הה"ד וינרך אלהים וגו' ברכו באורה וכו'. ובפי"ב שם חשיב וי"ו דברים שבטלו מאד"ר ומנה בהן זיו ומאורות. וקאמר עלה זיו מנין שר' משנה פניו וגו' מאורות ר"ש בר"י אא כפר עכו אומר משם ר' מ א י ר אעפ"י שנתקללו המאורות מע"ש וכו' ולא אתיא כ ר' י ו ס י דא"ר יוסי אדה"ר לא לן בכבודו עמו וכו' ורבנן אמרי במו"ש ניטל זיו ממנו וטרדו מג"ע הה"ד וינרש וגו' וכתיב משנה פניו וגו'. והדר גרים הא דריב"ש אותה האורה וכו' כמו שהוא לפניכו. והנה עיקר כל אילו הדברים הם במכילתא שהעתקתיה לעיל. ואיכא בה תרי נוסחאות. חד נוסחא במאור פניו של א ד ם הראשון וחד נוסחא גרים שתם במאור פניו של א ד ם. ולפי מה שהוא לפניכו (דל"ג ב ר כ ו ב מ ן כמ"ש במכילתא) מאורות ומאור פניו של אדם חשיב ר"ש לברכה וקדושה. ובזה חולק ר"ש בר"י אא"ק שם דאמר משום רשב"י ברכו במאורות. ומאור פניו היינו זיו. ומאורות היינו כבודו. ולמדנו מדבריו ששתיהן ניטלו ממנו במו"ש. וזה שכלמוד מדבריו אמרו בב"ר פי"ב משמו אע"ג דלאו בפירוש אמרו. ומלות ר' מ א י ר ע"ש ול"ל ר"ש. ושאר כולא שם הוא עפ"י הפסיקתא שלפניכו. אבל בב"ר פי"א תפסו הנוסחא במאור פניו של א ד ם שתם. וע"כ פירשוהו שמאירים פני שומרי שבת. והביאו ג"כ את ר"ש עפ"י מה שכלמוד מדבריו. והרחיבו שם הדברים בענין האורה ששמשה בז' ימי בראשית (אמנם במדרשים מאוחרים בתנחומא שם ובמדבר רבה פי"ב בקרבן נחשון פירשו הדברים בענין לקויי מנה ובבנה עיי"ש). ומלות ר' א מ י הם ע"ש ונשתבשו ממלות ר' א ס י. דאיכא נוסחי בפי"ב דברכי הבא שנשתבש להו ממלות ר' י ו ס י בב"ל. ועכ"פ עיקר הדברים הם כמו שהוא לפניכו. נא) במקלא כתוב ו א ר ח לדיקים ועיי' בראב"ע שם. ודעת ריב"ש שנשתנה אדם באותה האורה וכיון שחטא בלה הקב"ה הדורות שעתידין ללאת ממנו וגנזה. וכ"ה בב"ר פי"א אלא שהרחיבו שם הדברים. ובפי"ב הרחיבו הדברים יותר עיי"ש. ונכפלו הדברים בבמדבר רבה פי"ג ובפתיחתא דאסתר רבה. אולם בפתיחתא דרות רבה ב' נזה המאמר שתם. והוא ב"כ בתנחומא פ' שמיני. ובמגילה י"ב ע"א תני לה בשם ר' אלעזר ואמרו שם דפליגי בה תנאי. דר' יעקב בבילא ליה הכי ומכ"א הן הן מאורות שנברא ביום א' ולא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

שתים עשרה של ערב שבת ושתים עשרה של לילי שבת ושתים עשרה של שבת. וכיון שחטא אדם הראשון בקש הקב"ה לגונזה והלק כבוד לשבת. ומה טעמיהו. (דף) [ויברך] אלהים את יום השביעי (בראשית ב' ג') במה ברכו באורה. כיון ששקעה החמה בלילי שבת. המתינה אותה אורה משמשת. התחילו (כו) הכל מקלסים להקדוש ברוך הוא. הדא היא דכתב [תחת] כל [השמים] ישרהו (איוב ל"ז ג'). מפני מה. ואורו על כנפות הארץ (שם). כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החשך משמש ובא. ונתיירא אדם הראשון. אמר אוי לי שמא נחש בא לנשכינו. שמא אותו שכתב בו הוא ישופך ראש (בראשית ג' ט"ו) בא לנשכיני ואומר אך הושך ישופני (תהלים קל"ט י'). מה עשה לו הקדוש ברוך הוא. אמר רבי לוי זימן לו שני רעפים. והקישן זה לזה ויצתה האור מהן. וכירך עליו בורא מאורי האש. הדא דכתב ולילה אור בעדני (שם) כג). ואתיא כשמואל. דאמר שמואל מפני מה מברכים על הנר במוצאי שבת בורא מאורי האש מפני שהיא תחילת ברייתה. רב הונא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן אף במוצאי יום הכפורים מברכים עליו. מפני ששבתה כל אותו היום כג):

כחלו עד יום ד'. וקחמא משמע משמשה כל ז' ימי בראשית עד שחטא אדם. אבל בב"ר פ"ג ובאליהו זוטא פכ"א אמרו שלא משמשה אלא עד יום ד' וכן אמרו לעיל פ"ה ועיי' לקמן פמ"ו. ובמדרש תהלים כ"ז גרסינן ריב"ם אמר הבדילו את האור לעצמו משל למלך וכו' כך כשברא הקב"ה את עולמו אמר אין כל בריה יכולה להשתמש בה אלא אני וכה"א וכהורא עמיה שריה א"ר אבין נטלו הקב"ה וכתעטף בו בטלית והבריק את העולם מזיו הד"ד עוטה אור כשלמה ורבנן אמרו הבדילו לעצמו ליתן לצדיקים לע"ל משל למלך וכו'. וכן בב"ר פ"ג דרשו וירא ויבדל ריב"ם אמר הבדילו לו רבנן אמרי הבדילו לצדיקים לע"ל. והוא ג"כ בירושלמי דברכות פ"ח ה"ז. ובראה שדעת ריב"ם כמו שפירשו ר' אבין דתרי אורה כינהו. דאורה הראשונה שעליה אמר יהי אור הבדילה הקב"ה לו לעצמו שאין כל בריה יכולה להשתמש בה אלא הבריק את העולם מזיו אותה האורה שכתעטף בה. וזה הזיו הוא דקאי ליה אורה שנברא ביום ראשון. שכשחמשה כל ז' ימי בראשית והיה אדם לומה בה וכו' ובחטאו נגנזה. ורבנן קבלי דאורה הראשונה היא שנגנזה לצדיקים לע"ל. כג) בב"ר פי"ב ג' לה ר"ל בשם רבי בזילא וכו' מה עשה לו הקב"ה זימן לו ב' רעפים וכו'. ובפי"א ג' ר"ל בשם ר' זעירא. ובקרבו שם המאמר. ובקרבו הא דכיון ששקעה החמה בלילי שבת וכו' עד ואורו על כנפות הארץ קודם מאמרו של ריב"ם. ואחר מאמרו של ר"ל בשם בר בזילא דל"ו שעות וכו' קדמו קיומו של המאמר מן כיון ששקעה החמה במו"ש התחיל החשך וכו' עיי"ש. ונם שם כתבו קחס זימן לו ב' רעפים וכו' ולא הזכירו את ר' לוי. ונעמש זה הקירוש שם כדי לבאר ענין המאורות דר' שמעון. שאותה האורה היא ששמשה כל ז' ימי בראשית. ובכפל עוד המאמר בב"ר פפ"ב כמו שהוא בפי"ב שם עיי"ש. וזה המאמר דפפ"ב הוא עפ"י הירושלמי דברכות פ"ח ה"ו. ושם הגי' ר' לוי בשם ר' ב ז י ר ה. ושם ג' אר"ל באותו השעה זימן לו וכו'. והוא שם בשינוי קצת עיי"ש. ובמדרש תהלים ל"ב הגי' ר' ל ו י ב ר כ ז ר א. והוא ע"ש ול"ל ב ש ם ר' כזרא. וכל הענין שם בקצת אחר והוא שנשתלח לו ע מ ו ד א ש להאיר לו ולשמרו מכל דבר רע ועליו בירך בורא מאורי האש עיי"ש. וכעין זה הוא בפדר"א פ"כ שעל פיו קדמו המפרש במדרש תהלים עיי"ש. ואמרו שם שיש אומרים שזימן לו הקב"ה ב' א ב נ י ם א' של אופל וא' של צלמות שנאמר קץ שם לחושך אבן אופל וצלמות ונטל אדה"ר את ב' האבנים והקישן זו לזו וכו'. ובשיטת הי"א שכו בברייתא בפסחים כ"ד ע"א בשם ר' יוסי בר"ש נתן הקב"ה דעה באדה"ר מעין דוגמא של מעלה והביא ב' אבנים ועמכן זו בזו וכו' עיי"ש. ועכין ירחת אדה"ר מפני החשך שכו לה בברייתא בע"ז א' ע"א ובאדר"נ פ"א. אלא דהכהו ברייתות קבלי דלא כן כבודו עמו עיי"ש. ועיין בירושלמי דע"ז שם בענין קלבדם. ועי"ע לקמן פמ"ו. א מ ' א ש ע"פי דרכנו למדנו עומק פשוטן של המקראות דאיוב כ"ח. שמדבר בחכמת האדם ותחבולותיו שבילה המתכות ושם קץ לחושך מתוך שגילה האש ע"י אבן אופל וצלמות וכן הוא פועל ועושה לשכות תהלוכות הנהרות וכדומה ואעפי"כ לא ימצא המכמה העליונה לידע דרכי ה'. כג) בב"ר פי"א גרים ר"ה בשם רב ור"א בשם ר"י וכו' שבת האור כל אותו היום. ובפי"ב גרים אתיא בהוא ד ת כ י ד ב י ר' י ש מ ע א ל וכו' ר"ה ב ש ם ר' א י ב י בשם ר"י וכו'. ובפ' פ"ב ר' הונא בשם ר"י. ובירושלמי דברכות שם הגי' כמו שהוא לפנינו. ובמדרש

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

דבר אחר (קידוש) [ברכו] ביציאת. כל היום שיש בו חסרון כתב בו ברכה ואינו חסר. כחמישי נבראו בו עופות ודגים. ובני אדם צדין מהן ואוכלין אותן. לפיכך כתב בהן ברכה ואינן חסירים כלום. אבל בשביעי מה אית לך למימר. ב ר כ ו ביציאת כד): דבר אחר [ברכו] בטעמים כה): אמר ר' פנחס מעשה בחסיד אחד ברומי שהיה מכבד את ימים טובים ואת שבתות כו). חדא ערובא. ואית דאמרין ערובא צומא רבה הוי. סליק לשוקא מזבין כלום. ולא אשכח אלא חד נון כז). והוה טליא דאיפרכא קאים תמן. והוה דין מעלי ליה ודין מעלי ליה כח). זבני ההוא יהודאה ליטרתא דינר כט). בעונתן דאריסטון אמר איפרכא לטליא לית הכא נון ס). א"ל לא סליק יומא הדין לשוקא אלא חד נון וזבניה חד יהודאה ליטרתא דינר סא). אמר ליה ואת חכים ליה סב). אמר ליה אין סג). אמר ליה איזיל צווח ליה דטימן אית ליה והוה למלכא סד). אזל צווח ליה סה). אמר ליה חייטא אנא סו). אמר ליה ואית חייט דאכיל ליטרתא דינר סז). (דמרי') [דבריה] סח). אמר לי מרי יהיבנא לי רשות ואני נשתעייא קדמך סט). אמר ליה אישתעאי ע). אמר ליה אית לן יומא חד (והוה) [והוא] חביב עלינן סגיה מכל

מאיר מנן דוד עין

תהלים סס קיעעו לכולא וגרים. ולפיכך אמו מבדילין על האור במו"ש א"ר הוכא אף ביום"כ מבדילין. ובפסחים כ"ד א"ר יהודה אמר שמואל אין מברכין על הכר אלא במוצ"ש קודם ותחלת צרייתו הוא. ושם הביאו ברייתא דס"ל הכי. ואולי היא היא דתני דבי ר' ישמעאל אם לא כאמר שע"מ הוא בב"ר פ"ב. ואלינא דרבי יומנן פליגי התם אמוראי ור' בנימין בר יפת אמר משמו מברכין על האור בין במו"ש בין במוצאי יום"כ. כד) כגון' שיליאות לורך שבת הם רבים והקב"ה מברכו שאם הוסיף מוסיפין לו כדאמרינן רפ"ב דבילה. ובב"ר פי"א הגי' ברכו ביליאה ר' ל ו י ב ש ם ר' י ו ס י ב ן מ נ י נ א אמר כל יום שיש בו מקרון וכו' עופות ודגים ובב"א שוחטין עופות ואוכלים ולדים דגים ואוכלים כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום בששי כברא אדם ובהמה ובב"א שוחטין בהמה ואוכלין ובני אדם מתים כתיב בו ברכה ואינו חסר כלום בז' מה אית לך למימר ר' לוי בשם ר' ח נ א בר מניכא אמר מפני הילאה. וכל מגמון לשון זה הוא קשה ועכ"פ ברלה לפי"ז שהמאמר שלפנינו הוא קצוב. ולשון רש"י עה"ת בבריאת יום ה' לפי שמחסרים אותם ולדין מהם ואוכלין אומם הולרכו לברכה ואף החיות הולרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה וכו'. ובאמת שלא כאמרה ברכה ביום וי"ו אלא לאדם. ורלתי בכת"י לב"ר דל"ג בששי בברא אדם וכו' אלא גרים. דגים ואוכלים כתיב בו ברכה ואינו חסר בשביעי מה אית לך למימר וכו'. אמ"ר אש לולא דברי רש"י הייתי אומר שדעת זה הדורש שמחסרים העופות בגטילת ביליהם ודגים באכילה. וכל לשון הב"ר אינו מדויק שהרי לא הותרה אכילת בשר לאדה"ר עד אחר דור המבול כמו שהמקלאות מוכיחין. אבל מן הדגים ברלה שלא כמנהגו. ובפי"ז נבין סדר המקלאות וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו' אבל בגבי נח הוא אומר על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים. דבפ"י סדר תשמישתן ותועלתן לאדם קחשיב להו. כה) בב"ר שם ר' אלעזר בשם ר' יוסי אמר מפני איסטניסים ברכו בטעמים. ומייתי עלה עובדא דבבי ואנטוניכוס דלקמן. ובע"פ ברלה שהמאמר שלפנינו הוא קבוע. כו) מייתי הכהו עובדא ברלה שברכו ביליאות ובטעמים. ובב"ר שם ג' א"ר ח נ מ ו מ א עובדא הוה ברומי בערובת לומא רבה וכו'. כז) בערב שבת א'. ויש אומרים שהיה ערב יום"כ. הלך לשוק לקנות כלום ולא מלא אלא דג אחד. ובב"ר שם אמרו ואזל דיזדבן ליה חד כון. ובפי"ז ראיית התוס' בתוספות ה' ע"א ד"ה אלא מעתה עיי"ש. כח) והיה נערו של איפרכוס עומד עליו לקנותו והיה זה מעלה בדמיס וזה מעלה בדמיס. כט) ולקחו היהודי הזה ליטרא בדינר. ובב"ר שם אמרו הוה הדין מסיק ליה בטימי וכו' עד דמטיא לי"ב דנרין וכו'. ס) בשעת הסעודה אמר איפרכוס לנערו וכי לא היה כאלא דג. סא) א"ל לא הוצא אל השוק אלא דג אחד ולקחו יהודי א' ליטרא בדינר. סב) א"ל ואתה מכיר אותו. סג) והשיב לו כן. סד) א"ל לך וטען עליו שיש לו אולר מתון בביתו והוא למלך. ודוגמתו בעובדא דאלכסנדרוס בב"ר פל"ג. סה) הלך וטען עליו. סו) והשיב לו שאינו כן אלא שהוא חייט ומתפרנס ממלאכתו. סז) א"ל וכי יש חייט שאוכל ליטרא בדינר. סח) כביל להניה. וכלו' הנהיגו והביאו לפני האיפרכוס. סט) א"ל אדוני יתנו לי רשות ואני אספר לפניך. בד"פ איתא ר ש ו. ע) א"ל ספר.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יומי שתא עא). מכל חובים דאנו עבדין ביה ההוא יומא מישתרי ומשרן לן עב). בגין כך אנו מוקרים ליה סגי מכל יומי שתא עג). אמר ליה הואיל והבאת ראייה לדבריך הרי אתה פטור. מה פרע לו הקב"ה. זמן לו (מתוכו) [בתוכו] אבן אחת טובה של מרגלית. והיה מתפרנס הימנה כל ימיו עד): רבי ישמעאל בעא קומי רבי בני בכל בזכות מה חיים. אמר ליה בזכות תורה. בני ארץ ישראל בזכות מה הם חיים. אמר ליה בזכות תרומות ומעשרות. בני סוריא בזכות מה חיים אמר ליה בזכות שהם מכבדים את ימים טובים ושבתות עה): א"ר חייא בר אבא פעם אחת זימנני אדם אחד בלודקיא. (והביא) [והביאו] לפניו תמחוי של כסף וטבעותיו ומטותיו של כסף. ועשרים וארבע בני אדם סובלים בו. והיו [עליו] כל מיני מאכל שנבראו מששת ימי בראשית לאכילה. והיו שני תינוקות עומדים על גביו. אחד מימין ואחד משמאל. אחד מכריז ואומר לה' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד ו'). ואחד מכריז ואומר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות (חגי ב' ח'). וכל כך למה. שלא תגבה דעתו עליו. אמרתי לו בני מפני מה זכית לכל הכבוד הזה. אמר לי רבי אדם טבח הייתי. וכל בהמה שמינה שהייתי מוצא כל ימות השבת הייתי מפרישה לשבת. (ועד היכן הוא כבודה של שבת. רב אמר בשרא ושמואל אמר תרכבא) עז): טורנוסרפוס הרשע שאל את רבי עקיבא. אמר ליה מה היום מן יומין עח). אמר ליה ומה נכרא מן גברין. אמר ליה מה אמרתי לך ומה אמרת לי. אמר ליה אמרת לי מה נשתנה יומא דשבתות מן כל יומיא. ואמרית לך מה נשתנה טורנוסרופוס (הרשע) מן כל גברייא. אמר ליה המלך רוצה לכבדיני. אמר ליה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא רוצה שיהיו ישראל מכבדים את השבת. אמר ליה מנו ידע. אמר ליה נהר סמכטיון יוכיח. שכל ימות החול הוא מושך ובשבת אינו מושך עב). ולא עוד [אלא] שאוכלי המן מעידים עליו. שכל ימות החול

מאיר מגן דור עין

עא) יש לכו יום ח' שהוא מביב עליכו יותר מכל ימות השנה. עב) כל החובות שאנו עושים מותר ס לכו בזה היום ומוחלין לכו. בשבת קי"ט ע"א מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא. ובד"פ לפשר לקרות המלה ו מ ש כ ן לן כלו' דהוא הוא לכו למשכון על החוב. ובב"ר ג' אית לן חד יום דכל חובין דאיכן עבדין כל יומי שתא הוא מכפר עליכן וכד הוא אתא אית אמן לריכין ליקוריה יתיה. עג) משום הכי אנו מכבדים אותו יותר מכל ימות השנה. עד) ועיין שבת קי"ט ע"א דוגמת זה הסיפור מן יוסף מוקיר שבי. והנה הסיפור דר' תנחומא בב"ר הוא עפ"י הש לומרים ועיין בטא"ח פי' תר"ד. והובא זה הסיפור לראיה שבדרכו ביאלות. ובאמת לפי מוסקת הב"ר אין לו שום ענין עם שבת. ושם שינו באמת קדר הסיפורים והזכירו זה הסיפור בחל הא דר' ישמעאל בר"י וכו'. ואולי שהיו הסיפור משום עשה שבתך חול ואל תלעיג לבריות. עה) בב"ר שם ר"י בר"י בר' יוסי שיליה לרבי וכו' ואמרי מין לאלן וכו'. ובבלי שבת קי"ט הגי' בעא מיניה ר ב י מר"י בר' יוסי כשילים שבא"י במה הן זוכין וכו' עיי"ש. עו) סיפור זה הוא בלבה פי"א שם. ובבבלי שבת קי"ט ע"א. ושם גרים ד א מ ר לחב"א. והשינוים מנה שהוא לפנינו הם רבים עיי"ש. עז) כב"ל להגיה ופי' תוכבלא בהמה ועוף לגוין שלימות עיין בערוך ובמתולגמן ערך ת כ ב ר. ובד"פ איתא ת ו י כ מ י ד א וכתב הרז"ו לא מלאתי פירושו ולשון הזיא מין מאכל כשעשאו לכבוד שבת א"ר פפא כבא דהלבנא וא"כ. ועיין שבת קי"ח ע"ב דאליבא דרב אמר ר"פ הכי. ופי' עד היכן וכו' לאת גבול שאין להרבות עליו ובזה לא יקחנו דברי רב אהדדי. עיי' בשבת שם. וכלו' דעד שיעור זה לוו עלי ואני פורע בדאמרינן בדפ"ב דבילה. עח) בס סיפור זה לענין יציאות מייתי ליה. וכלו' מה יוס זה משאר ימים שאתם מרבים ביציאותיו ובמ"ש לקמן הקב"ה רולה שיהיו ישראל מכבדים את השבת. עט) נהר ידוע היה להם מפי השמועה שהוא שוטף כל ימות השבוע בערולה ובשבת הוא כח. שבכל יום שבת היתה מעייבו חוזרת לאחור בדרך עשומו של יס. והיו קורין אותו ע"ש שבת סמבטיון. וי"ג קבטיון וי"ג שבתיון ועיי' ברמב"ן פ' האזינו בפ' אמרתי אפאיהם ובב"ר פע"ג. ובב"ר פי"א אמרו שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא כח. כלו' שכל כך הוא שוטף עד שמושך אבנים בערולתו. ועיי' בלש"י סנהדרין ס"ה ע"ב. ולשון השאלתות בפ' בראשית א"ל ממאי גיליף א"ל מנהר סמבטיון שהוא רץ כל הימים ובשבת הוא עומד א"ל אף בנהר זה איכי מאמינך

www.daat.ac.il דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

היה יורד ובשבת לא היה יורד. הרא הא דכתב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה (שמות ט"ז כ"ה). א"ל את מובלי לרוח פ). אמר ליה בעלי אוב יוכיחו וכו' פל). עד (שלמון) [ששלמו] סדרים חזר אצלו פג) ואמר ליה. אם רוצה שיהיו ישראל מכבדים את השבת מפני מה הוא עושה מלאכה בשבת. אמר ליה ומה מלאכה עושה. אמר ליה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים. ומזיל טללים ומזריח חמה ומדשן פירות ועונה חיות. כל מה שעושה בחול עושה בשבת. אמר ליה יודע אני שאתה בקי בתורתן של עבריים. לשנים שהם דרים [בחצר] ואם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרים לטלטל. אבל אחד שהיה דר בהצר הוא מטלטל בכל החצר. כך לפי שכל העולם כולו הוא של הקדוש ברוך הוא ואין לאחר רשות עמו לפיכך הוא מטלטל בכל עולמות פג). ולא עוד אלא שמעלה מת בזכורים הרי הם מעידים עליו. שכל ימות השבת היה עולה כידם ובשבת לא היה עולה כידם פד). אי לא מהימנה לי. ייזל ההוא גברא יבדק באבוי שחיק טמיא. אזל בחד שבא בתרייא ואוקמה. בתלת בארבעיא בחמשיתא בערובא ואוקמה. בשבתות לא קם. בתר שבתא אוקמיה. אמר ליה את נטר שבתות. מן דמייתית איתעבדת יהודאי. אמר ליה בני כל מי שאינו משמר אצליכם כתיקנה כאן הוא משמרה על כרחו כתיקנה. אמר לו ומה מלאכה יש אצליכם. אמר לו שכל ימות השבת אנו נידונים ובשבת אנו נינוחים. ובמוצאי שבת עד שהסדרים שולמים. וכשהסדרים שולמים מלאך אחד יש ושמו דומה. שהוא ממונה על הנשמות. בא ונוטל נשמות של אותם האנשים (ומקלטן) [ומקלען] לארץ הדא היא דכתב ארץ עיפתה כמו אופל [צלמות] ולא סדרים ותופע כמו אופל (איוב י' כ"ב). מהו צ ל מ ו ת צא למות ששלמו סדרים. חזר אצלו פה) אמר לו. מפני מה היא עושה מלאכה. אמר לו בני אמשול לך משל למה הדבר דומה כזה שהוא מטלטל בחצר ארבע אמות פו). (לאור) [מה קאמר] ליה והא כתב ביום השביעי שבת וינפש (שמות ל"א י"ז) פז). ר' פנחס בשם ר' הושעיא אע"פ שכתוב בו שבת

שאיני יודע את מקומו. פ) כלו' את מוליכני לרוח לדברים של תוהו שאין אני מאמין בהם. ולשון השאלתות א"ל הכא ממן שלא היה יולד בימינו. ובב"ד פי"א הגי' א"ל לגבדא את נגיד לי. כלו' למשכני בדברים אתה בא. פא) קיטעו הסופר כאן לפי שהוא כתוב למעה אחר שהאריך ר"ע עוד הפעם בראיה זו. פב) כלו' קודם מו"ש חזר אצלו. פג) ענין תשובה זו היא. שאין איסור מלאכה בשבת מקום יגיעת הגוף. וראיה לדבר מבטול שבתותו אדם מבטל אפי' דברים בבדים וכשאינו נותן עירוב אסור לבטל אפי' דבר קל. אולם איסור מלאכה הוא להעיד שהעולם נברא בששה ימים. ומי שברא הוא אדונו. ואסור לו לאדם ליהנות ולעשות מלאכה ולשבות בזה העולם דבר. שהוא של גבוה והקדש עליו. אלא כפי מה שהורשה לו ובענין שהורשה לו. ואפילו להוציא דבר ממקום שהוא כח אסור אלא בענין שהורשה (וכמו שדרשו כי קדש הוא לכם מה קדש אסור באכילה אף מעשה שבת כמי אסור באכילה). וכיון שעיקר עניני של שבת הוא לעבדות שכל הנברואים ברשותו של הקב"ה הם. א"כ הקב"ה שאין רשות אחרת עמו הוא מותר לשלוט בכל העולם כולו כחפצו. פד) חזר אל תשובתו שבבר א"ל. כדי לומר לו שיבך ויבדוק באביו. פה) כלו' שחזר אצל אביו כדי שילמוד אם השובת ר"ע היא אמת והשיב לו אביו כמו שהשיבו ר"ע. והז"א שיבם ומחק והגיה בעמאמר זה וא"ל. ובבר בדד הוא עצמו לבדם כמו שפירשתי ולשון התכמומא אטעיתיה. והאמת שהמאמר בתכמומא בפ' בי מצא הובתך מהפסיקתא שלפנינו אלא שקיטע ושינה אותו המעבר עיי"ש (וגם כשתבש. ומן ולא עוד אלא כהר סמבטיון וכו' עד אם אתה מבטי ליה לדומקא כשתלבב לעצה ומקומו לעיל קודם ולא עוד אלא אוכלי המן עיי"ש. ופי' מבטי ליה לדומקא רולה אתה לדומקני ו"ג לדומקא לרחקני. ואולי שכשתבש מן מובלי לרוח דהכא או שאינה אותו המעבר). ובענין זה דלעות ולא קדרים העתיק הערוך ערך לעות ע"ש מדרש ילמדנו דבי תנא. ועיי"ש שבגנון לשונו מעבים עם בגנון הלשון שלפנינו ואינו מעבים עם בגנון הלשון שבתכמומא. ובילקוט איוב העתיקו מהפסיקתא שלפנינו אלא שאינה בלשונה קלה עיי"ש. פו) ליקנא קטיעה וכלו' אבל אפי' הוא גדול באנטוכיא אינו אלא כדי לעות ובר"ע האיב לו. פז) בנ"ל לסגיה ובד"פ איתא קאמר. ובתכמומא ג'

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מכל מלאכתו (בראשית ב' ג'). הוי אומר ממלאכת עולמו שבת. אבל לא שבת לא ממעשיהם של צדיקים ולא ממעשיהם של רשעים. אלא פועל עם אילו ואילו. ומראה לאילו [ולאילו] מעין דוגמה שלהם. ומניין שפורענותם של רשעים קרויה מלאכה. שנאמר פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו כי מלאכה היא לה' וגו' (ירמיה כ' כ"ה) פס). מניין שפעולתן של צדיקים קרויה מלאכה. שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאך פעלת לחוסים בך (תהלים ל"ח כ') פע): רבי עבד שירו לאנטנינוס ואייתי ליה תבשילים צוננים בשבתות ותבשילים רותחים בחולא. אמר ליה הלין צוננין הוי חביבים עלי מן הדין רתחייא. אמר ליה חד אינון חסירים. אמר ליה כלום קילירין דידי חסרים כלום. אמר ואין ליתן לי לתוכן ו י ב ר ך ו י ק ד ש ל):

[אמר] רבי יוחנן בשם רבי יוסי בי רבי חלפתא אברהם אבינו שאינו כתב בו שמירת שבת לפיכך ירש את הארץ במידה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה (בראשית י"ג י"ז). אבל יעקב אבינו שכתוב בו שמירת שבת. וקבע תחומים לשבת. שנאמר ויחן את פני העיר (שם ל"ג י"ח) נכנס בערב עם דמדומי חמה וקבע תחומים לשבת.

מאיר מגן דוד עין

ח"ל והא כתיב כי שבת מכל מלאכתו. פח) במקלא כתוב לת לולו וגו' לת כלי. פט) כלו' שלא שבת אלא מן עיקר הבריאה. ובתכומא דכי תשא ג' בשם ר' יהושע ומסיים בו הא למדת שהמתים יודעין את יום השבת. וזה הדרש הוא בב"ר פי"א ושם גרים מעין דוגמא טורין שלהן ובערוך ערך ד ג מ א העתיק דגמעין ועיקרו ד ג מ ע ר י ו ן כ"כ המופיע ופי' מימן ודמיון. ויקודו במכילתא דכי תשא ש ב ת ו י כ פ ש וממה שבת מן העבודה אי מן הדין ת"ל ו י כ פ ש מגיד שאין הדין בטל מלפניו לעולם וכו' עיי"ש. וע"כ הגי' שלפנינו והא כתיב ב י ו ם ה ש ב י ע י ש ב ת ו י כ פ ש עיקר. ולשון הב"ר שם ר"פ בשם ר"ה אמר א ע " ג ד א ת א מ ר כי בו שבת וגו' מלאכת עולמו וכו'. וע"ע לקמן פמ"א. וענין זה הסיפור הוא ג"כ שישראל מכבדים את השבת בילאות הרבה. א מ " א ש עובדא זו דעורבוסקופוס גרסינן לה בסנהדרין ס"ה ע"ב. ושם גרסינן א"ל הכי קאמינא לך מי י י מ ר ד ה א י ד כ א ש ב ת א"ל כהר ס מ ב ע י ו ן יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת א"ל ביזיתו ביישתו וקיללתו. וכ"ל שהמאמר שם קטוע קצת. וכ"ל שהלך ובדק בקברו של אביו וא"ל ר"ע ביזיתו וכו'. ולשון הגמרא שם ו א ק ה ל ה ז ו ש א ל ע ו ר כ ו ס ק ו פ ו ס וכו'. (וירלה שהיה להם ספר שחובר על ויכוחים. והיה כולל דרך משל ויכוחים בין ר"י בר מלפתא ומערוכה שמת. בין ר"י בן חנניא והקיסר או הפילוסופוס. בין ר' כהורלי ואליהו הנביא. וביולא בו. וכן בין בורוסקופוס ור"ע). ובא הויכוח הזה בענין שבת באגדות ובמדרשים בפנים שונים. ובגמרא שם הוא בקילור יותר. אמנם הזכירו שם לגבי אביו שקברו מעלה עשן וכו'. ובב"ר פי"א בבר הרחיבו זה הסיפור. ולפנינו הרחיבוהו עוד יותר אך לא בפ"י מה שמופר בגמרא אלא בפ"י מה שהוא מפופר שם ברבה. שבבר השמיטו שם ענין עליית עשן כדי לספר דאסקיה לאבוה ודבר עמו בענין שבת. ובעל השאלתות בפ' בראשית בבר הרביב אלו הסיפורים ועשאם לאחד והאריך בו ופירשו. והוא בבר כתתם בזה הסיפור כמו שהוא לפנינו. (אבל בעל מגדל הבראשית רבה היה לו טופס קבר ממה שהוא לפנינו. ואותו הטופס העתיק עיי"ש). ומגדל התכומא אפשר שהעתיק ממה שהוא לפנינו אלא שיכה קצת בקבוצו. ואפשר שהוא העתיק מהילמדנו שרמז עליו הערוך בערך ללמות. ל) סיפור זה הובא לרמיה לדרוש ברבו בטעמים. ובמרא להו להבך מדרשים דההוא ע ל כ ן ב ר ך וגו' לאו על כי ששת ימים עשה וגו' קאי. אלא אכולא קאי. כלו' ע ל כ ן. לפי שלוה לשמור את השבת ולקדשו במאכל ובמשתה ובכסות נקייה. ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. וזה הסיפור הוא ב"כ בב"ר פי"א. ושם גרים ליה בתר הדרוש ברבו במטעמים. ובמו שרמזתי לעיל אות כ"ה. וה"ג התם. רבינו עשה מעובה לאנטוניכוס בשבת הביא לפניו תבשילין של לוכן אכל מהם וערב לו עשה לו מעובה בחול הביא לפניו תבשילין רותחין א"ל אותן ערבו לו יותר מאילו א"ל תבלין אחד הן חסירין א"ל וכי יש קלרין של מלך חסר כלום א"ל שבת הן חסירין אית לך שבת. וכתב הערוך ערך ק ל ר פי' אולר בלשון יון. ובבבלי שבת קי"ט ע"א א"ל קיסר לר"י בן חנניה מ"מ תבשיל של שבת ריחו בודף א"ל תבלין א' יש לנו ושבת במו (יכוד המגילה הוא על מין תבלין ששמו שבת עיין בערוך ערך ש ב ת) שאנו מגילין לתוכו וריחו בודף א"ל הן לנו הימנו א"ל כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

לפיכך ירש את הארץ שלא במידה והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה (שם כ"ח י"ד) לא):

[ר' ברכיה בשם] ר' חייא (בי רבא) [בר אבא] לא ניתנה השבת אלא לתענוג לג). רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה. ולא פליגי. (מלן) [מה] דאמר רבי ברכיה בשם רבי חייא בר אבא לתענוג. אלו תלמידי חכמים שהם יגיעים בתורה כל ימות השבת ובשבת הם באים ומענגים. (מן) מה דאמר רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לתלמוד תורה. אילו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן כל ימות השבת ובשבת הם באים ומתעסקים בתורה לג): רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי כל שהוא מתענג בשבת שואל והקדוש ברוך הוא נותן לו משאלותיו. מאי טעמא. והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך (תהלים ל"ז ד') לד):

(כג — כד)

פרשה רביעיית א)

כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון
ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמות כ' י"ב) ג)

יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח ד'). אמר רבי מנחם שני דברים שמעו אומות העולם מפי הקב"ה ועמדו מכסאיהם וקלסוהו. בשעה שאמר ואת אשר חטא מן הקודש ישלם (ויקרא ה' ט"ז) (ולא עוד) אמרו בנימוסיות שלנו כתב כל דאכל צינורי מן קיסר יהב ביה (מכה) [סכה] דפדן ג). וזה מכריז ואומר אתאשר חטא מן הקודש ישלם. ולא עוד אלא שהחמיר בהדיוט יותר מבגבוה. בגבוה כתיב נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה (שם שם ט"ו) עשאו כשוגג. ובהדיוט כתב נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש (שם שם כ"א) עשאו כמזיד. עמדו מכסאיהם וקילסוהו ד). אבל בשעה שאמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ג') אמרו

מאיר מגן דוד עין

מעמד את השבת אינו מועיל לו. לא) ג"ז בב"ל פי"א ושם ג' נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום ירש את העולם וכו'. וכן לעיל ג' ירש את העולם במדה וכו'. ושם בפ' ע"ע ד"א ויתן את פני העיר נכנס בע"ש עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבע"י הדא אמרה שאימר יעקב את השבת קודם שביתן. ובבבלי שבת קי"ח ע"א אר"י משום ר' יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנ' אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך לא כאבותם שכתוב בו קוס התהלך וגו' אלא כיעקב וכו'. ועל המקרא הזה דישעיה הוא עיקר הדרוש. ומקרא ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו' ויתן את פני העיר. הוא מקרא מסורס ופי' ויתן וכבר מנה. שקנה שביתתו שם. ואח"כ ויבא שלם עיר שכם. ונקט להאי מדרשא הכא לענין ברכו ציליאות. אמ"א כשתשקיף על סדר המאמרים כאן ועל סידורם בב"ר והשינוים בסגנונם ובסידורם שם. תמצא שעיקר אלו המאמרים כאן הם. ומכאן הועתקו אל הב"ר. אלא שאינה באיזה סיפור כפי מה שמצאו באגדה אחרת וכפי כוונתו שכוון בהם בעל המסדר שם עיי"ש. לב) כ"ה בד"פ. לג) בירושלמי דשבת פע"ו ה"ג גרים לה בהיפך ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן לא כיתנו שבתות וי"ע אלא לאכילה ולשתיה ע"י שהפה זה מריח התירו לו לעסוק בהן בדברי תורה ר' ברכיה בשם ר' חייא בר בא לא ניתנו שבתות וי"ע אלא לעסוק בהן בד"ת אתני' מסייעה בין לדין בין לדין כילד הוא עושה וכו'. ולפי הירושלמי באמת פליגי. אמ"א מכאן ראיה גדולה שאילו המאמרים לא הועתקו זה מזה אלא אית דתני להו הכי ואית דתני להו הכי. לד) בשבת קי"ח ע"ב גרסינן לה בשם אר"י אמר ר"ב ומפרש לה המס עונג זה איני יודע מה הוא כשהוא אומר וקראת לשבת עונג הוי אומר זה עונג שבת.

(פ"כג — כד) א) בדפוסים פרשה זו מעורבת עם הקודמת לה. וכתב הרז"ו מן הדין היה לליין כאן פרשה בפ"ע אך שלא ערב לבי לחדש ולשנות כל כך. ואני מ"א הפרדתיה. לפי שבאמת היא פרשה בפ"ע. אבל לא מציתי אותה לפ' כ"ד משום בלבול בפרים שרמזו על הפסיקתות לפי סדר מניין. ב) הוספתי המקרא שלא נמצא אלא ע"י הסופרים. ג) כ"ה בד"פ. ד) בבמדבר

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

איזה מלך שרוצה שיהיה אחר מכחישו. והקב"ה אינו רוצה שיהא אחר מכחישו ה). בשעה שאמר לא יהיה לך (שם שם ג') אמרו איזה מלך רוצה שיהא לו שותף ו). בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תשא (שם שם ז') אמרו איזה מלך רוצה שיהו משביעים בשמו ומשקרים ז). בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא זכור את יום השבת לקדשו (שם שם ח') אמרו איזה מלך רוצה שלא יהיו מכבדים יום גינוסיא. והקדוש ברוך הוא רוצה שיהיו ישראל מכבדים את יום השבת ח). אבל בשעה שאמר כ ב ד אמרו בגימוסיות שלנו כל מי שהוא מכתיב עצמו שרגיון למלך הוא כופר באבותיו. וזה מכריז ואומר כ ב ד א ת א ב י ך ו א ת א מ ך. עמדו מכסאיהם וקילסו להקדוש ברוך הוא ט):

אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע (משלי ה' ו'). אמר רבי אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותיה של תורה ורואה איזו מצוה שכרה מרובה ועושה אותה. למה. נ ע ו מ ע ג ל ו ת י ה מטלטלים אינון שבילי דאורייתא: תני ר' חייא למלך שהיה לו פרדס והכנים בו פועלים. ולא גילה להם שכר נטיעותיו של פרדס (היו) [שלא יהיו] רואים איזה נטיעה שכרה מרובה ונוטעים אותה. ונמצאת מלאכת הפרדס מקצתו בטילה ומקצתו אינה בטילה: אמר רבי אבא בר כהנא לא גילה הקדוש ברוך הוא לישראל שכר מצותיה של תורה. שאלו גילה להם היו ישראל רואין איזו מצוה שכרה מרובה ועושים אותה. ונמצא תורה מקצתה בטילה ומקצתה קיימת. א"ר אחאי בשם רבי אבא בר כהנא טילטל שכר (עשה) מצות [עשה] בעולם הזה. כדי שיהיו ישראל עושים אותה משלם י): תני רבי שמעון בן יוחי שתי מצות שבתורה גילה הקב"ה מתן שכרן. (ואילו הן) קלה שבקלות והמורה שבחמורות. [ואילו הן. קלה שבקלות] שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב ז'). וחמורה שבחמורות כבד את אביך וגו' למען יאריכון ימיך וגו' (שמות כ' י"ב) יא): אמר ר' אבא בר כהנא ומה אם דבר שהוא (פלולה) [פריעת] בעל חוב כך. (מדבר) [דבר] שהוא הפסד וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה יב):

מאיר מגן דוד עין

רבה פ"ח העתיקו זה המאמר ומלקוהו והלחיצוהו כפי הענין שם. והתם הגי' ל"ל פ ל ח ם וכו'. ושם גרים ס כ ן דפדן וכו'. ופי' ל כ ו ל ח הוא מזלג קטן כעין מחט עיי' בערוך ערך ל כ ל. ו ס כ ה ל פ ד ן הוא יתד המחריסה עיי' בערוך ערך פדן. ה) לשון הרבה שם אמרו מלכי או"ה זה כמוכו אומר איזה מלך רוצה שיהא אחר מכחישו. ו) וברבה מפיים וכן הקב"ה. ז) ברבה שם כשבעים בו ומשקרים וכן הקב"ה. ח) ברבה שם איזה מלך רוצה שלא יהיו הבריות מכבדים את יום השבת. וכי שהוא שבוש שנקטע המאמר. ואולי שבכוונה עיכה אותו בעל המדר. ויום ג י נ ו ס י א הוא יום הולדת. ט) ברבה שם שמכתיב עלמו מ י ג ר ו ן למלך וכו'. והביאו בעל המוסיף וכתב בלשון רומי קקרון איש מלחמה הנשבע לעשות כפי ציוי השרה. ואולי ל"ל ב ל ג י ו ן של מלך. ומילרש-האי קרא דתהלים להחזרת התורה לאומות בספרי ברכה פי' שמ"ג. ועיי' ברש"י שם. ובבבלי קידושין ל"א דרשה עולא רבה אפיתחא דבי כסילה הכי. ושם פירשו רש"י בדרך אחר עיי"ש. י) איכא דאמרי לה הבי משמיה ואיכא דאמרי לה הכי. וב' שיטות הן. שיטה א' בדי שלא יכיר מקלתה בעילה. ושיטה ב' שלא יעשנה ע"מ לקבל פרס. ובדברים רבה פ"ו העתיקו שיטה ב' והלחיצו אותה ואת משל הפרדס ולא גרסי לה ע"ש ר' חייא. ובמדרש תהלים ע' גרים לשיטה א' בשם ר' חייא ושיטה ב' בשם ר' א מ א ב ש ם ר ב י. וירלה שהוא ע"ש. ובתנחומא עקב העתיקה כמו שהיא לפניכו. אלא שהשמיט לישנא ב' דראב"כ. ובד' חייא גרים התם ולא גילה להם המלך שכר נטיעות הכרם שאילו גילה להם שכר נטיעותיו הן רואין וכו'. ובתנחומא תלומה בפ' ועשו לי מקדש דרש ר' יהודה בר שלום להאי קרא לענין אין מוקדם ומאוחר בתורה עיי"ש. ובירושלמי דפאה פ"א ה"א וקידושין פ"א ה"ז מייתי להא דר' א מ א בשם ראב"כ וגרים בה כדי שיהא עושין אומן ב א מ ו נ ה. יא) כ"ה בתנחומא פ' עקב. ושם מפיים הרי הן שוין במתן שכרן בעוה"ז. ועיין ברבה פ' כי תצא שהרכיבוהו עם הדרוש דאורח חיים וגו' והשמיטו שם הדורש. ובירושלמי דפאה ובקידושין שם א"ר א מ י ב ר כ ה כ א השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות מצוה קלה שבקלות זה שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כבו"א ובשמיהן כתיב והאריכת ימיס. ועיי' סוף חולין. יב) בתנחומא שם גרים

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

רבי אבא בר כהנא בשם ר"ש בן יוחי כשם שמתן שכרן מרובה כך עונשן מרובה. הדא הא דכתיב עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר (משלי ל' י"ז). דין נקיר ודין אכיל. אלא אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי ויקר אותה ואל יהנה ממנה. ויבא נשר שהוא רחמן ויאכל ממנה יג):

מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים (שם ד' כ"ג). אמר ר' יצחק כל מה שאמרתי לך בתורה שמור. שאין אתה יודע באיזו מצוה אתה נוטל חיים יד). אמר רבי יצחק יש מצוה שמתן שכרה בצדה. ויש מצוה שמתן שכרה לעתיד לבוא. ומה שכרה של זו אריכות ימים טו):

[כבד את אביך ואת אמך] להלן הקדים מ ו ר א אם לאב טז) וכאן כ כ י ב ו ד הקדים אב לאם. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי באהל מועד שאין אומות העולם שומעים הקדים (מד לאם) [אם לאב] פרט לגוי שאין לו אב יז): אזוהי מורא. לא ישב במקומו ולא עמד ולא סותר את דבריו יח). איזה כיבוד מאכל ומשקה מרביץ מרחיץ סך ומגעיל ומכנים ומוציא יט). דמאן. הונא בר חייא אמר משל זקן ורבנין אמרין משלו כ). לא כן אמרין רבי אבהו בשם ר' יוחנן יכול אפילו אמר השלך את הארנקי לים ישמע להם כא). הדא אמרה בהיא דאית ליה חורי. בעושי נחת רוח של אביו כב): אחד האיש ואחד האשה. אלא שהאיש ספקה בידו והאשה אין ספקה בידה לעשות.

מאיר מגן דוד עין

דבר שהוא פ ר י ע ת ב ע ל מ ו ב כתיב בו אריכות ימים ד ב ר שהוא הפקד ממון והסרון כפשוט עאכו"כ. ובירושלמי שם ג' א"ר א ב ו ן וכו' שהוא פריעת המוב וכו' דבר שיש בו מסרון כיס ומיכון כפשוט לא כל שכן. וגרים תו התם עלה. א"ר לוי והוא דרצה מיכה (ינקידושין והיא ד ר ב כ י ן גדול וכו' והוא ע"ש) גדול הוא דבר שהיא כפריעת חוב מדבר שאינו כפריעת חוב. ובתנחומא שם איתא לה ג"כ וה"ג לה. ר"ל אומר גדולה מזאת אמרו גדול דבר שהיא פריעת חוב מדבר שהוא חסרון כיס וחסרון כפשוט. והוא לשון מגומגם. ועכ"פ היה זה המאמר בפסיקתא שלפניהו אלא שנקטע. יג) בתנחומא שם ראב"כ בשם ר ב י וכו'. וכראה שהוא ע"ש. ושם הרחיבו את זה המאמר עיי"ש. ובירושלמי שם גרים לה הכי. מ כ י ראב"י כשם שמתן שכרן ש ו ה כך פורענותן ש ו ה מה טעם עין תלעג וגו' ע י ן ש ה ל ע י ג ה ע ל כ י ב ו ד א ב ו א ם ו ב י ז ת ע ל ל א ת ק מ ה א ם ע ל ה ב כ י ס יקרוה עורבי נחל יבא עורב שהוא אכזרי ויקרנה וכו'. ואיכא דאמרי לה הכי ואיכא דאמרי לה הכי. יד) בירושלמי שם ר' א מ א ב ש ם ר' יצחק כתיב משל משמר וגו' מכל מה שאמרו לך בתורה השמר שאין אתה יודע מאי זה מהן יולא לך חיים. טו) בילקוט משלי העתיקו. ושם מסיים ויש מצוה שמתן שכרה לע"ל ו י ש ל ש ע ב ר. ואולי שהוא שבוש. ובתנחומא פ' תצא דרוש אריך על זה המקרא. והעתיקו בילקוט משלי שם. וכראה שיקוד כל הדרוש שם הוא על מדרשו של ר' יצחק שלפניהו עיי"ש. טז) בפ' קדשים. יז) שאין זרעו מיוחס אחריו ומ"ל דאיהו יורש את אביו מה"ת. ועיי' יבמות ס"ב ע"א וקידושין י"ז ע"ב. וחייב הוא במורא'ת האם ולא האב. אבל בכיבוד הוא חייב שהוא פריעת חוב. וכלו' שלכך הקדים לענין מורא אם לאב לפי שזה לא כאמר אלא לישראל השמיענו הכתוב שהוא מקיש לך את האב לאם. ועיין במכילתא דיתרו ובקידושין ל"א ע"א שדרשוהו שם בענין אחר. יח) בת"כ פ' קדושים לא יסב במקומו ו ל א מ ד ב ר ב מ ק ו מ ו ולא פותר את דבריו. וכ"ה בירושלמי שם. ובבבלי קידושין ל"א ע"ב ג' ולא עומד במקומו. ושם גרים עוד. ו ל א מ כ ר י ע ו. יט) בת"כ שם מאכיל ומשקה מלבש ומכסה מכניס ומוציא. וכ"ה בבבלי קידושין. ובירושלמי דתיאה ל"ג מ כ ס ה וג' מ כ נ י ל. ובקדושין גרים לתרוייהו מ כ ס ה ו מ כ נ י ל. כ) בירושלמי שם מן דמאן חוכא בר חייא אמר משל זקן ו א י ת ד ב ע י מ י מ ר משלו. ובבבלי שם איבעיא להו משל מי ר' יהודה אמר משל בן ר' כתן בר אושעיא אמר משל אב. כא) כלו' לא כן אמרין בבי מדרשא דר"א בשם ר"י אמר יכול וכו'. וא"כ עכ כרחך משל בן. דאל"כ מהו להו לספוקי בהשלך ארנקי. ולא סיים הכא היכא איפשטא להו בעיין. אלא משני מאי דמקשו. ובירושלמי שם ג' לה הכי. לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יו ס י ב ן ח כ י נ א מ כ י י ן אפי' אמר לו א ב י ו השלך את הארנקי לים שישמע ל ו. וילאה דנוקתתו עדיפא. כב) פי' דאית ליה לאביו ארנקי אחר להחזיר לו. ובזליקת ארנקי זו עושה נחת רוח על אביו. ובירושלמי שם ג' בהיא דאית ליה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

מפני שהיא ברשות אחרים. נתארמלה או נתגרשה כמי שספיקה בידה לעשות כג): ר' ינאי ר' יונתן היו מטיילים באנטרי כד). אתא חד סב נשק ריגלוי דרבי יונתן א"ל רבי ינאי מה טיבו שלים לך מן יומי כה). אמר ליה חד זמן אתא קבל על בריה דיזוניה ליה כו) ואמרית ליה צור (ककिसमי') [כנישתא] עליו ובזיתיה כז). [אמר לו ולמה לא כפותיניה] כח). אמר ליה וכופין כט). אמר ליה (ולדין לת זן) [ואדין את לזו] ל). חזר ביה ר' יונתן וקבעה שמועה מן שמיה לא). עד דלא חזר ביה (כהומ' רגה) [כהונא] בר חייא. מן דחזר ביה כרבנן לב). אתא ר' יעקב בר אחא ר' שמואל בר נחמן וקבעה שמועה משמיה דר' יונתן כופין את הבן לזון את האב לג):

תני ר' שמעון בן יוחי (שהשו') [השוה] הקב"ה כבודן לכבודו ומוראן למוראו קללתן לקללתו. כבודן לכבודו כ ב ד א ת א ב י ך וגו' ונאמר כבד ה' מהונך (משלי ג' ח'). מוראן למוראו איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י"ט ג') את ה' אלהיך תירא (דברים ו' י"ג). קללתן לקללתו ומקלל אביו ואמו (שמות כ"א י"ז) ונאמר איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו (ויקרא כ"ד ט"ו). אבל בהכאה אי אפשר לומר כלפי מעלה. וכן בדין מפני ששלשתן שותפים בו לד). ר' יהודא בר דודתי בעא קומי ר' חייא בר אבא הדא דאמר רבי שמעון בן יוחי. גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפן הקב"ה יותר מכבודו. שבכבודו של הקב"ה כתיב כבד ה' מהונך (משלי ג' ח') כיצד מכבדו מהונו. מפריש לקט שכחה ופאה מעשר ראשון ומעשר שני והלה. עושה שופר סוכה לולב. מאכיל רעיבים משקה צמיאים מלביש ערומים. אם יש לך הון [אתה] חייב בכולן. ואם אין לך הון אי אתה חייב באחד מהם. אבל כשאתה בא אצל כיבוד אב ואם מה כתיב כ ב ד א ת א ב י ך ו א ת א מ ך וגו' אפילו אתה מסכב על הפתחים לה):

ר' חנינא חבריהון דרבנן יש מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם. ויש טוחנו ברחיים ויורש גן עדן לו). חד בר נש הוה קאים טחין בציפורין. חד זמן אייתין

מאיר מגן דוד עין

חורין ובעושה הכחת לומו של לחיו. ובבלי קידושין ל"ב ע"א ת"ש שאלו לת ר' אליעזר עד היכן כא"וא א"ל כדי שיטול אלנקי ויזרקנו ליס בפניו ואינו מכלימו ואי אמרת משל אב מאי כפקא ליה מיניה ומשני בלאוי ליורשו וכו'. כג) וכ"ה בירושלמי שם. ושם הגי' שהאיש ס פ י ק ה בידו וכו' מפני שיש רשות אחרים עליה וכו' כתגרשה כמו שהיא ספיקה בידה היא. ועיקרו בת"כ קדושים א"כ ל"כ איש אלא שהאיש ספיקה בידו והאשה אין ספיקה בידה מפני שיש רשות אחרים עליה. ועיין במכילתא דיתרו. כד) שם מקום. ובד"פ אפשר לקרות המלה ב א כ ע כ י. כה) כלו' לר' יונתן אמר כן. ונקט האי לישנא דיותר מה שהבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב. ובירושלמי שם ג' ר' יונתן ור' יאשי הוו י ת י ב י ן אחא חד ב ר כ ע ונשק וכו'. כו) בירו' שם קבל לי על בריה דיזוניה. פי' ק ב ל עובדן. כז) כן הגיה הז"א ופי' אמוף עליו אנשים ותבזהו בפניהם. וכ"ה בירושלמי שם. ויש נוסחאות בירושלמי ל ע ק ב י כ י ש ת א ע ל ו י ובזיתיה. כח) כ"ה בירושלמי שם. וכן הגיהו הז"א והרז"ו. ור' יאשי שאל למה לא כפה אותו בב"ד ויזיתיה. כט) בתוספתא. ל) כ"ה בירושלמי. וכן הגיהו הז"א והרז"ו. ובד"פ ולא דין את לזן. ובל"ס שהיה כתוב ולאדין את לזו. וכלו' וכי עדיין לריכא לך הלכה זו ולא שנית אותה. לא) פי' הז"א משמיה דר' יאשי. לב) כלו' מעיקרא היה סבר כהונא בר חייא משל זקן ומשחזר בו ס"ל כרבנן משלו. והז"א הגיה כהיא דר' הונא וכו'. ובירושלמי ליתא לזה. לג) ובירושלמי שם גרים אתא ר"י בר אחא רשב"ל בשם ר' יונתן שכופין וכו'. ובבלי כתובות מ"ט ע"ב בפרו עובדא בעין זו מר' ח כ י כ א ור' יונתן דהוו קיימא אתא ההוא גברא גמון ומשקיה לר"י אכרעיה א"ל ר"ח מאי האי א"ל כותב נכסיו לבניו הוא ועשיתיכו לזניה וכו' עיי"ש. ואם לא נימא דבבבל פיפרו אותו המעשה בעכין אמר אלא דבאמת תרי עובדי הוו. ל"ל דעובדא דהתם קודם שחזר בו אירע. לד) בירושלמי שם גרים להאי ברייתא קמא. ובמכילתא דיתרו גרים לה בשם ר ב י. ובת"כ פ' קדושים תני לה קמא. ובבבלי קדושין ע"ב גרים לה בשם ת"ר. ועיי' מ"ש במבוא למכילתא פ"י אות ל"ד. לה) כלו' וא"כ דברי רשב"י סותרים להדדי. דבברייתא דלעיל מקיש להו והכא קאמר שהעדיפן. ובירושלמי נוסחאות שונות במאמר זה. ובבר המלכתי במבוא למכילתא שם. ושם בתנחי שאולי ש ד ו ל ת י הוא שם בתו של רשב"י עיי"ש. לו) בירושלמי שם גרים לה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

זימנה על טחונים (גרס ירושלמי עיפות לנוח) לז). אמר טליא לסבא. אבא טחון תחותי. אי מטת מבזיא טב לי אנא ולא את לח). אי מטת (הילמי) [מילקי] אנא טב ולא את לט). ואית דאמרין דאסתיר בעירא קודמוי וחד סבא בגפיה מ). נמצא טוחנו (לרמייס) [ברחיים] ויורש גן עדן. חד בר נש הוה יליף למיכל לאבוי תרנגולי פטומים. חד זמן אמר סבא לטליא ברי הלין מן אית לך מא). א״ל סבא אכול ואריש. דכלביה אכלי ומדשין. נמצא מאכיל את אבא פטומות ויורש גיהנם מב): באמו של ר׳ טרפון היה מעשה. שיצאת לטייל בחצירו. וכנסה קורדייקון שלה מג). מה עשה רבי טרפון. נתן רבי טרפון ידיו תחת כפות רגליה. והייתה מהלכת עליהם עד שהייתה מגעת למיטתה. פעם אחת חלה רבי טרפון ונכנסו רבותינו לבקרו. אמרה להם התפללו על רבי טרפון בני שהוא נוהג בי בכבוד. אמרו לה מהו לך. תגיית להון עובדא. אמרו לה אפילו עשה כן. אפילו אלף אלפי פעמים כן. עדיין לחצי כיבוד לא הגיע מד): אמו של רבי ישמעאל קבלה לפני רבותינו על רבי ישמעאל. אמרה להם גערו בו ברבי ישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד. נתכרכמו פניהם של רבותינו. אמרו איפשר שרבי ישמעאל איננו נוהג בכבוד אבותיו. אמרו לה אעפ״כ מה עשה. אמרה להו (כך) [כד] הוא אתי מבית וועדא ומשזיג ריגלוי ואנא בעיא מישתי מימיהו ולא שבק לי. אמרו הואיל והוא רצונה הוא כבודה מה). ואמר רבי ינאי יאות אילין טחונין אמרין. כל אינש ואינש זכותיה (נמוכפיה ק״ל זכותיה גן קפומי׳) [בחיפתיה] מו). אימיה דר׳ טרפון אמרת להון כדון. ואגיבו יתה. אפילו הוא עשה אלף אלפי פעמים לך (כו׳) [כן] אפילו חצי כיבוד לא הגיע. ואמו של רבי ישמעאל אמרת לון כדון. ואגיבו יתה כדון: רבי זעירא הוה מצלי מצטער סגין. אמר הלואי הוה לי אבוי ואמו נוטר יתהון תוך גן עדן. (כך) [כד] שמע להנהו מילייא. אמר מודיינו לך רחמנא דלית אבוי ואמו.

מאיר מגן דוד

פתמא והתם גליס כ ו ד כ ו דרמייס. ובבבלי קידושין כ״ח ע״א תני לבימי בריה דרב לבהו יש מאכיל לאביו פטיומי ועורדו מן העולם ויש מעמיבו ברמייס ומבילו לחיי העוה״ב. לז) מעשה לירע שהיה לש לחד עוחן בעיר לפורי פעם לחת בלו בעלי ז י מ י ן. כלו׳ בעלי מס ועוכש על העוחנים עיי׳ בערוך ערוך ז מ י ו ן. ולולי ל״ל לייתין ז י מ י ו כ י. והז״ל פי׳ בא הזמנה על האנשים העוחנים. ובירושלמי דפאה ג׳ מד בל כש הוה ליטמין בריחיא לחת למית (פי׳ לסיפה) לטחוניא וכו׳. ובירושלמי דקידושין הגי׳ לחא מלוחא לטחונייא. ובחוספות קידושין ל״א ע״ח העתיקוהו וגרסי. ולחא ל י ו ו י לטוחנין. ופירשו שם פי׳ מלות המלך בשביל לבדו לעבדת המלך. ומה שהקבלתי הוא מגליון והוא משובש ול״ל לחת למית. לח) לחר הנער לל הזקן. טחון לחה תחתי. ולכי ללך. ולס יגיע בזיון. יותר טוב כי יגיעני. ולא יגיע לותך. לט) פי׳ לס יבלו להלקות. וכן הגיה הז״ל. וכ״ה בירושלמי שם. והרז״ו פי׳ ה י ל מ י מכות. מ) וי״ל שהקטיר לת בהמותיו שהיו טוחנות מלפני בעלי זימין וקשר לת הזקן בעלמו לגלגל הרמייס. והז״ל הגיה ד ל ק ח י ר בעירא קדמוי ו ל ח י ד קבא ב ג ו ו י ה. ופי׳ שהעמיד בהמות קביב לבדיו ונעל בפניו שלא ירגישו בו ולא״כ. מא) בכי. לותן פעומות מכיין לך. מב) בירושלמי שם קבא לכול ולדיש וכו׳. פי׳ ושתוק שהבלבים לוכלים ושותקים. ובחוקפת קידושין שם גרסי בירושלמי. שהיה מאכיל לבדיו פטיומי וכו׳ קבא מלי ליפכת לך עד דטחון ולכול. כלו׳ לעוש ולכול כעין כלבים דמדשין ולוכלים. מג) פי׳ ק ו ר ד י י ק ו ן מגעלים. ולפי שכבקה לותן היתה הולכת יחף בחלילו של ר׳ טרפון. ובירושלמי דפאה ג׳ לחו של ר״ע ידדה לטייל ל ת ו ך ח צ ר ה בשבת והלך ר״ע וכו׳ שתי ידיו תחת פ ר ס ו ת י ה וכו׳ והוא קטוע. ובקידושין שם ג׳ לתוך חצרה בשבת ו כ פ ס ק ק ו ר ד י י ק ו ן שלה והלך ר״ע וכו׳. מד) בירושלמי שם בשיטי קלת. ובבבלי קידושין ל״א ע״ב פירו. ר״ע הוה ליה ההיא לימא דכל לימת דהות בעי׳ למיסק לפוליא גחין וסליק לה וכו׳ ל ח ל ו ק א מ ש ת ב ח בי מדרשא לחרי ליה עדיין לא הגעת לחלי כיבוד כלוס דרקה לרבקי בפניך ליס ולא הכלמתה. ובתו׳ שם מייתי מן הירושלמי וגרסי. שלבדה פוזמקי דידה בחצרה ויצלת ממטתה לבקשן. מה) בירושלמי שם ג׳ לבא בעיא משזגה ריגלוי ומשתי מהן ולא שביק לי. ועיי׳ בחוספת קידושין ל״א ע״ב בד״ה ר״ע שהביאו זה הסיפור בלופן לחר. מו) בגיה יד שלו. עיי׳ בערוך ערך ח ב ת כ״ל. והז״ל והרז״ו הגיהו בחוספיה ופי׳

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פסיקתא י׳ הדברות פ׳ רביעייתא רבתי (כג—כד)

כר׳ טרפון לא הוינא יכיל עביד. ואין כרבי ישמעאל לא הוינא יכיל עביד מז): א״ר אבון פטור אני מכיבוד אב ואם. אמרו כיון שנתעברה בו אמו מת אביו וכיון שילדתו מתה אמו מח):

רבי אבוהו בשם רבי יוחנן שאלו את ר׳ אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם. אמר להם אני ואתם נשאל לדמא בן נתינא. דמא בן נתינא ראש פטרכולי היה מט). פעם אחת נכנסה אמו והיתה מפרטתו לפני כולי שלו. ולא אמר לה [אלא] דייך (לאמר) [אמי]. ולא עוד אלא שנשר קורדייקין שלה מידה. והושיט ידו ונתנו לה. כדי שלא (ינטער) [תצטער] נ). א״ר חזקיה גוי אשקלוני היה. וראש פטרכולי היה. והאבן שישב עליו אביו. לא ישב עליו מימיו. וכשמת (עסס) [עשאה] יראה נא). פ״א אבדה ישפה של בנימין. (לאמר) [אמרין מאן] אית ליה מרגלא (נב) [מבא] דכוותיה. (לחליו) [אמרין] לדמא בן נתינא. אזלון פסקון טימיה במאה דינרין. סלק בעא (למיתון) [למיתון] להון ואשכח אבוי ואמוי דמכין. ואית דאמרין רגלוי דאבוי הוו על תיביתו. ואית (דאמרית) [דאמרין] פתיחא דתיבותא (כוף) [הוה גו] אצבעי דאבוהא. נחת להון. אמר להון לא יכילנא מיתנה יתה לכון. אמרין דילמא הוא בעי (פריטות) [פריטין] יתר. עלון ליה עד אלפא דינרין. כיון דאיתער אבוה ואימיה. סליק אחית יתה להון. בעא למיתן ליה (כפניק) [כפסיקא] בתרייתא. אמר מה אנא מזכן לכון איקריה דאבוי ואמוי (בפריטות) [בפריטין]. איני נהנה משכר כיבוד אבותי כלום נב). מה פרע לו הקב״ה. אמר רבי יוסי בר אבין אותו הלילה ילדה פרתו פרה אדומה. ושקלו לו ישראל משקלה זהב ונטלהו נג).

מאיר — מגן דוד — עין

בחפציו. ובירושלמי ג׳ ה״ל מ כ ה וכו׳ זכותיה גו ק ו פ י ת י ה. והיא גי׳ הס״א ברמז בעל הגליון אלא שנשתבשה. מז) פי׳ נוער לקון לנוטריקון לה פליו. כלו׳ שכל כאו״א היה שמור לי לתוך ג״ע. ובירושלמי שם ג׳ ל׳ זעירא הוה מלטער ואמר הלואי הוה לי אבא ואימא ד א י ק ר י כ ה ו ן ד כ י י ר ת ג״ע כד שמע אילין מ ר ת י ן א ו ל פ כ י י א אמר צריך למנכא דלית לי (נא) אבא ואימא לא כל״ע הוה יכילנא עביד ולא כל״י הוינא מקבלה עלי. מח) ג״ז בירושלמי שם בשינוי סגנון לשון קלת. ובנבלי קידושין ל״א ע״א אמרו כן מל׳ יוחנן וכן מאני. מט) וכ״ה בירו׳ דפאה. ובקידושין זה המאמר קטיעה ריסא עיי״ש. ושם ג׳ פ ט ר כ ו ל י. ובעל הערוך ערך פטר ג׳ אף בפאה פטרכולי. ופי׳ המוסיף ראש אבות העלה והרמ״ל הביא יש מי שפי׳ ראש אנשי המיל המקלעים בלאכים. והרחיק את הפירוש הזה. אולם ממה שסופר מאבן שיסד עליו אביו ומשפה של בנימין נראה שאין להזכיר הפי׳ הזה. ובדברים רבה פ״א ג׳ א״ר אבוהו שאלו ת ל מ י ד י ו את ר״א ה ג ד ו ל אי זהו כבו״א א״ל לאו ורבו מה עשה דמה בן כתיכה באשקלון והיתה אמו וכו׳. נ) פי׳ מ פ ר ט ת ו מתחקת ומלעגת עליו עיי׳ בערוך ערך פ ר ט ובמוסיף שם. ובירו׳ גרים פעם אחת אמו מ פ ר ט ת ו בפני כל כולי ש ל ו ו כ פ ל קורדיקון שלה מידה והושיט לה שלא תצטער. (ועיי׳ ויק״ר פי״א). ובנבלי קידושין ל״א ע״א כי אתא דימי אמר פ״א היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ונתנו ונפחה לו על ראשו וירקה לו לפניו ולא הכלימה. וכתבו בתוספות יש במדרש שהיתה מנורפת מדעתה. והוא בדברים רבה שם. והתם ג׳ והיתה אמו חסרת דעת והיתה מפרפרתו בין מביריו ולא היה אומר ל ה א ל א ד י י ך א מ י. ובעמ״ז הגהתי. נא) בירושלמי שם וכיון שמת אביו עשה אותה ירקה שלו. נב) בד״ס אית׳ א מ ר י׳ אית ליה מרגלא ע ב א וכו׳ פתיח׳ דתיבות׳ הוה ג ן ל ב ע י ה דאבוה כמת להון לא יכלי מיתנא וכו׳ ת ר י ע י׳ וכו׳ בפריעי׳. ובירושלמי שם ג׳ אמרו מאן דאית ליה בנא דכוותה אמרו אית בנימין בן בתיכא אזלון לבבה ופסקו מניה במאה דינר סליק בעי מייתי להו ואשכח אבוה דמיך ואית דאמרין מבתחא דתיבותא הוה יתיב בו אצבעתיה דאבוי ואית דאמרין ריגליה דאבוה הוות פשיטא על תיבותא כמית לבבון אמר כון לא יכולית מיתותיה לכון אמרין דילמא דו בעי פריעין עובן אסקוניה לאתיה אסקוניה לאלף כיון דאיתעיר אבוה מן שיכתיה סלק ואיתיתיה לון בעו מייתון ליה כפסיקו ליה אמרייא ולא קביל עלוי אמר מה אנא מזבן לכון איקר דאבהתי בפריעין איני נהנה מכבוד אבותי כלום. הבחקתי כולא לפי שהסגנון ברור יותר ועל פיו הגהתי. וכ״ה בקידושין שם בשינוי קלת. ושם גרים כ ד פ ק ו ל ה ל א מ ר י י א. נג) בירושלמי שם אל״י בי ל ב י ב ו ן וכו׳. ולותן הפיסוקים נמתנו בסגנונם בנבל. וגרים שם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ר' שבתי הוה קרי עליה משפט ורב צדקה לא יענה (איוב לז כ"ג) אין הקב"ה משהה שכר עושי מצות בגוים בעולם הזה כד). ההיד ומשלם לשנאיו אל פניו וגו' (דברים ז' י') כה).

בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני (תהלים ע"ג כ"ד). א"ר יהודה בן בתירא בעצתך תנחיני בעצת תורה תנחיני. ואחר כבוד תקחני בעצת כבוד גדול שכיבד עשו הוריו שאתה עתיד לעלותינו כו). ר' נחוניא בשם רבי תנחום בר יודן מי איחר כבודו של יעקב בעולם הזה. ככיד גדול שכיבד עשו את אביו כז). [אמר רבן שמעון בן גמליאל] אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים צואים. וכשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים. כדי שאצא לשוק מכוסם. אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות. דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות (בראשית כ"ז ט"ו) ואין חמודות אלא בגדי מלכות. אמר כדיי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות כח).

מאיר מגן דוד עין

בקידושין ל"ח ע"א בעי מיניה מרב עולא עד היכן כאו"א מ"ל לאו ולאו מה עשה בכרי מ' באשקלון ודמא בן נתינה שמו פ"א בקשו חכמים פרקמטיא בפ' רבוא שכר והיה מפתח מונח תחת מרגלותיו של אביו ולא ליערו. וגרים עוד שם אל"י אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כאו"א מ"ל לאו ולאו מה עשה בכרי מ' לאביו באשקלון ודמה בן נתינה שמו ביקשו ממנו חכמים אבנים לאמוד בפ' רבוא שכר ול' כהבא מתבי בפ' ריבוא והיה מפתח מונח תחת מרגלותיו של אביו ולא ליערו לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו א"ל יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אותם נותנין אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפקדתי בשביל כבוד אבא. ועי"ש בדברים רבה שם. ובלי ספק שהמגמון שם הוא מאוחר. אמ"א שם הבתקתי כולא לפי שמאילו הסיפורים וכיולא בהם יתלאה לעיניהו איך נשתנו השמועות וההלכות בגלגולן מא"י לבבל. ובעמוד על סוף דבריהם שאין תורה כתורת א"י ולא מכמה בחכמת א"י (ב"ר פע"ז). עוד רואה אני להעיר. שמראין הדברים שהיה לקונאי בא"י ספר השאילות לר' אליעזר (ואולי היה שמו פדר"א) שממנו הובאו הרבה מאמרים בבגמרא שאלו את ר' אליעזר. ונשאר לנו פליט ממנו בסוף תנא דבי אליה זוטא. והיה אותו הספר דוגמת הספר שהוזכר לקמן פמ"ו ואף בשאילות שבשאילים לפני רבינו הקדוש בתבכך וכו'. כד) בירושלמי שם. והתם לא מייתי קרא ומשלם וגו'. כה) וכן תרגמו אונקלוס ויונתן שם. כו) כלו' שאתה תמיכי בעצת התורה ובאותה עצה אני נכנע לפני אדוני. לפי שכבד עשו את הוריו. וכשיפסק זכותו אז תקחני ותרם אותי עליו. וכעין זה תרגם המתרגם במלכתך תדבקני ובתר דשליס איקרא דאמרתא עלי לאיתאה תסבני. ואולי ל"ל עלוי. ויקבים התרגום עם הדרוש. ופי' לעלותיכו מלשון מעלין בדמים שכן פי' חז"ל כל לשון לקימה נגי אדם מלשון עלוי. עיי' צ"ל פע"ז ופ"מ. כז) שמלת ואמר בגגיה ומפקת עיי' רש"י שם. וצילקוט תהלים שם ל' הובא בשם ר' כמוכיא מי אימר וכו'. כח) כ"ה בילקוט תהלים שם. וכ"ה בב"ל פס"ה עיי"ש. וכ"ה בדברים רבה פ"א. ושם הרמיבו הענין. אמ"ש רואה אני כאן מקום לרמוז על פנה אחת והיא גדולה בעיני והוא. שבפ' זו הרבה מאמרים שהם בירושלמי בפאה בקידושין. ומקצתם בבבלי קידושין. אלא שהם שם בבגמרא אחר ובמידור אחר ממה שהם לפנינו. שעיקר אילו המאמרים. ודוגמתם כיולא בהם. הם ממדרשים שהיו להם מסודרים על המקראות. ומשם לקחום מפדרי הגמרא. שבל מדרש ומדרש. בין שיהיה מדרש הלכה ובין שיהיה מדרש הגדה. וכל התלוי בהם ממשלות וסיפורים. כשנאמרו בביה"מ על המקרא כאמרו. ולא על המשנה. אלא שמפדרי התלמוד קדרוש בתלמוד כדי לעשותו עיקר. וכמו שבבל הילקוט אסף כל מה שמצא מן המדרשים בספרו. כן היתה מגמת מפדרי התלמוד לאסוף כל מה שמצאו וקראו בספרים שבחצו קודם להם לחיבור מ'. ואותו החיבור יהיה עיקר. שהוא בלול במשנה ותלמוד הלכות ואגדות. ועכ"פ כשנצא לדון איה מקום עיקרו של המאמר. אם בתלמוד או במקום אחר שנמצאהו שם. אליבו לדון שבתלמודים הוא מאוחר. עד שנמצא ראיה בהפך. לוקם מאמרי הלכה המלוים במשנה עיקרם בתלמודים. עד שנמצא ראיה להפך.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פכ"ד

דיבורא שתיתאי

לא תרצח (שמות כ' י"ג) לא תתרצח. לא תעשה הדם (לוכך) [רוצח] עליך ח). מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים. עמד אחד מהם והרג את אחיו. מה עשתה נטלה דמו ונתנה בצלוחית. כל זמן שהיה הדם תוסס ידעה שהוא חי. וכיון שנח ידעה שהוא מת ט). אמר רבי אבא בר כהנא שני שערים יש לשאול. אחד פנימי ואחד חיצוני. כל מי שהיה נהרג בלא רשות נ) בא ומשלים את שנותיו בחיצון. הדא הוא דכתב אני אמרתי בדמי (מיי) [ימי אלכה בשערי שאול פקדתי יתר שנותי] וגו' (ישעיה ל"ח י'). אמר הקדוש ברוך הוא מי הורגו ועושקיני ועושה אותי כאכזרי (לא תרלח) ד).

לא תנאף (שמות שם) לא תהנה האף ממך ה): לא תנאף לא תגרום לאף שיבא לעולם ו): לא תנאף א"ר שמעון בן לקיש (שכל) [כל] מי שהוא נואף בגופו נקרא נואף ז). מצינו שאפילו הנואף בעיניו נקרא נואף. מאי טעמא. ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשוריני עין [וסתר פנים ישים] (איוב כ"ד ט"ו). עין הנואף הזה יושב ומשמר מתי נשף בא מתי ערב [בא] בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה (משלי ז' ט'). והוא אינו יודע. שמי שהוא יושב בסתרו של עולם יושב וצר בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו ח). הוא שאיוב אמר הטוב לך כי תעשוק (איוב י' ג') זה זן ומפרנס. ואתה יושב וצר בלקטרים שלו בדמות אחר [אם] היא הולכת

מאיר מגן דוד עין

פ"כד ח) כן הגיה הרז"ו. והז"ל הגיה ל ו ר מ ול"כ. והעיקר שלא תהא כרלא ע"י לוחו שעפכת דמו וכדמעקיק. ודכיש ל ל ת ר ל מ לא תחרלא לפי שהת"יו דנש ורפה. וע"כ היל כאילו הן צ' ת"ווין. הל' דגושה והב' רפה. וכן הת"יו דתכלף ודתגנוב דגש ורפה. ומזה הטעם הרגמו יוכתן שלא יהיה שותף עם רולחים וגנבים. וכלו' שלא יתרלה כרולח וכו' כפי משמעות בכין התפעל. ב) בדברים רבה פ"ב סיפרו זה בשיבוי קלת עיי"ש. ג) לאפוקי הנהרג ברשות בית דין. ד) בד"מ יש לקרות המלה ו ע ו ס ק י כ י. ויפה העיר הז"ל על הא דמגיגה ה' ע"ל ויש נספה בלא מספר דאמר מלאך המות לר' ביבי החס דרעייא להו אכא עד דמלו להו לדרא והדר משלימנא ליה לדומה. ולפ"ז אפשר דנוסחת ו ע ו ס ק כ י עיקר. וכדאמר החס דאותן שנים הם מוחכין ומתופפין לטורנא מרבנן דמעביל במיליה. ה) פי' הז"ל והרז"ו שהמלאך המשחית נהנה כשאדם חוטא ול"כ. אלא כמו שכתוב בספר חרדים במלות התלויות בחוטם שלא תהנה האף בנשמים שעליה דפירשו רז"ל לא תכלף לא תהנה ל ח ף היינו החוטם. וכן פסק הל"מ בהל' איסורי ביאה כ"א אלא שכושאי כליו לא קרבו לגלות את מקורו. ופי' מ מ ך שלך ואולי ל"ל האף מ מ כ ה. ו) וכעין זה דרשו בספרי מסעי פי' קס"א עיי"ש במ"ע אות י"ב. ודרשו תכלף הן אף ובדגש ורפה תמן אף. ואולי גם בשיטה א' דרשו לא תתן לאף וילדק לשון מ מ ך. ז) בגדה י"ג ע"ב תדר"י לא תכלף לא תהא בך כיאוף בין ביד בין ברגל. ודלא כפי' התוספת שם עיי"ש. ח) בויקרא רבה פכ"ג נסדר זה הדרוש על כמעשה ארץ מצרים וגו' והתם גרים. אריל ש ל א ת א מ ר [מי] שהוא [כואף] בגופו נקרא כואף [אלא אפי'] כואף בעיניו נקרא כואף שב' ועין כואף וגו' ו ה כ ו א ף הזה יושב ומשמר אימתי כשף בא אימתי ערב ב א שב' בנשף בערב וגו' והוא אינו יודע שיושב בסתרו של עולם ז ה ה ק ב "ה לר כל ק ע ו ר י ן שלו וכו'. ובמדרש מאומר במדבר רבה ריש פ"ע ובתנחומא פ' כשא בד"ה ולקח הכהן הרמיצו את העצין ולא הזכירו שם הדורש עיי"ש. ומלת ב ל ק ע י ר י ן הבילה הערוך ערך ק ע ר וג' בכל קעורין והביא לה דוגמאות מן הילמדנו עיי"ש. ועניכה לורה ותבנית. ובערך ק כ כ י ת ר העתיק מן ויקרא רבה פ' אמור פ' סביב רשעים יתהלכון. קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון א"ל לא ולוד את אילו בקנכימירין של אבותיהן הה"ד ויתילדו על משפחותם וגו'. וכתב המוסיף א"ב בנוסחאות הדברים אלו חסרים ע"כ. ובל"ק שהמדרש שלפנינו שם קטוע. והיה זה המאמר בשיטה דגן כעול שם. וכמו שהוא לפנינו בשהש"ר פ"ד. אלא שלפנינו כתוב לא ולור אותן בכל קעורים של אבותן

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ומקלקלת עם אחר. אלא כי תמאס יגיע כפיך (שם) מאחר שיגעת בו מ' יום אתה חוזר ומקלקל. אלא ועצת רשעים הופעת (שם) (נך) [כך] הוא בכבודך להיות עומד בין נואף לנואפת ט). אמר ליה הקדוש ברוך הוא ראוי אתה לפיו י). אלא יהו אומרים כשם שאמרת העיני בשר לך ואם כראות אנוש תראה (שם שם ל'). אלא הריני צר בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו יא). אמר רבי לוי לתלמידו של יוצר שגנב (יליס) [ביצת יוצרים]. ועמד רבו על גניבתו. מה עשה עמד ועשה כלי ונתנה לפניו. כל כך למה. כדי להודיעו שעמד על גניבתו. כך אמר הקדוש ברוך הוא הריני צר בלקטירים שלו בדמותו בשביל לפרסמו יב). רבי יהודא בר סימון אמר (ל' בן לוי) [בשם ר' לוי בן] פרטא צור ילדך תשי (דברים ל"ב י"ח) התשתם כחו של יוצר. לצייר שהוא יושב וצר בלקטירים של שלטון. עם כשהוא יושב וצר באו ואמרו לו נתחלף השלטון. מיד רפו ידיו. אמר של מי נצור של ראשון או של שני. כך כל הארבעים יום עסק הקדוש ברוך הוא בצורת הוולד. לסוף ארבעים יום הולכת ומקלקלת עם אחר. כביכול רפו ידיו של מקום. אמר של מי נצור של ראשון או של שני. הוי צ ו ר י ל ד ך ת ש י התשתם כחו של צייר יג). ת ש י היו"ד זעיר דלית בתורה דכוותיה יד). אמר ר' יצחק מצינו בכל העכירות הגונב נהנה והנגנב מפסיד. הגוזל נהנה והנגזל מפסיד. ברם הכא שניהם נהנים. ומי [מפסיד] ג' מפסיד. כביכול הקב"ה מפסיד שהוא מאבד סממניו טו): ר' מיאשה [בר] בריה דרבי יהושע בן לוי הרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה להקביל פני השכינה. מאי טעמיה. ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ו). מה כתיב בתריה. והוא מרומם ישכון מצודות סלעים משגבו [וגו'] מלך ביופיו תחזינה עיניך וגו' (שם שם ט"ז וי"ז) טז).

לא תגנוב ר"א שאל את רבי חנינא. ואית דאמרי ר"ח שאל את (ר"ע) [רבי אלעזר]. ואיפשר כן רבא שאל לתלמידיה. לא בעא אלא מבדקתיה מכאן יז). אמר

מאיר מגן דוד עין

וכו'. והנה אם כדון את המלות. מלת קנכיטירין ומלות כל קטורין. בתמורת האותיות המורגלות לכך. ירמה שעיקר המלה כ ל ק ט י ר י ן. ואעפ"כ לא שניתי המלה שאין להבריע בביולא בדברים אילו. וכמו שכתבתי ע"ז הענין בהקדמה אל המבילתא לד י"א וע"ע לעיל פכ"ו אות ק"מ. ט) כל"ל להגיה. ובויקרא רבה שם זה זן ומפרנס והוא לר כל קטורין שלו בדמות אחר אלא כי תמאס וגו' מאחר שאתה יגע בו כל אלבעים יום אתה חוזר ומקלקל אלא ועל עצת וגו' כך הוא כבודך לעמוד ופו'. וכדלקמן שאפילו היא מעוברת מבעלה לורת הולד משתנה לדמותו של נואף והז"א הגיה ואתה יושב ולר בלקטירין שלו א ח " כ ה י א הולכת ומקלקלת עם אחר ו א ת ל ר ב ל ק ט י ר י ן ב ד מ ו ת האחר אלא כי תמאס וכו' כך הוא כבודך וכו' וא"ל. י) מלשון הוא יהיה לך לפה (שמות ד') כלו' ראוי אתה להיות מלץ לנואף. יא) כלו' אם אין אני עושה כן יאמרו העיני בשר וגו' כשם שאמרת אתה. שיחשבו שאין אני יודע מה שהנואף עושה בסתר. ובויקרא רבה שם הגי' א"ל הקב"ה ראוי אתה ל פ י י ס אלא יהי א ו מ ר כאשר אמרת העיני וגו' אלא אמר הקב"ה הריני לר כל קטורין שלו בדמות א ב י ו בשביל לפרסמו. וכ"ל שלשון משובשת היא. והז"א הגיה ראוי אתה ל פ י ו ס (ופי' ראוי הוא שתפייסני על שהטחת דברים) אלא ש ל א יהיו אומרים וכו' וא"כ. יב) וכ"ה ברבה שם. ושם ג' ו ע ש א ו כלי ו ת ל א ו ב פ כ י ו וכו'. יג) ברבה שם ריב"ם ב ש ם ר"ל בן פרטא כתיב לור וגו' התשתם וכו' מ ש ל לצייר שהיה יושב ולר א י ק ו כ י ן ש ל מ ל ך משהוא ג ו מ ר ה וכו' מי א ל ו ר וכו'. יד) ברבה שם יו"ד זעירא ולית בקלייה כוותה. ועיי' מה שדרשו בספרי שם. טו) כן הגיה הז"א דג' שומפין באדם. וברבה שם ג' ברם הכא שניהם נהנים מי מפסיד הקב"ה וכו'. ובבמדבר רבה פ"ט שם ובתנחומא כשא גרסי לור ילדך תשי א"ר יצחק הנואף הזה כביכול מלשל כח השכינה כילד העובר שהוא מתעבר מן האיש וכו' של מי לאור וכו' יו"ד של תשי זעירא תש ידי היולר א"ל א ב ו ה ו למה"ד לצייר שהיה לר איקונין של מלך וכו'. טז) ברבה שם ר' מנשיה (ובילקוט האזינו הענתיק ר' מ י י א ש ה) ב ר ברה דריב"ל אמר מ ל י נ ו שכל מי שרואה וכו' ועיי' ב"ב כ"ז ע"ב. א מ " א ש הדברים מרמין שעיקרן של המאמרים כאן. ומכאן הועתקו בויקרא רבה. והשתמשו בהם בבמדבר רבה ובתנחומא שם והלחינוס ושינו בקנונם. יז) כלו' לאיש דאמרי לא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(לה:) [ליה] מה הדין דכתיב שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות שוא ודבר כזב הרחק ממני [וגו'] פן אשבע וכחשתי ואמרתי וגו' פן אורש (לש ועוש' לב מתן לי הטריפני לחם חקי פן אויל) וגנבתי ותפשתי וגו' (משלי ל' ז' עד ט') יאמרו איזו קשה הראשונה או השניה יח). אמר לו שתיהם קשות. אמר לו איזו קשה מחברתה. אמר לו שנייה. אמר לו ולמה. אמר לו מצינו שוויתר הקדוש ברוך הוא לישראל על ע"ז שנאמר ואתם בית ישראל איש גלוליו לכו עבדו וגו'. ומה כתיב אחריו. ואת שם קדשי לא תחללו עוד [במתנותיכם ובגלוליכם כי בהר קדשי וגו' שם יעבדני וגו'] (יחזקאל כ' ל"ט ומ') ואל יהי מקריב בשעת איסור הבמה יט): [א"ר יוסי בר חנינא אין הבמה ניתרת אלא בנביא מ"ש השמר לך פן תעלה עלתיך וגו' כי אם במקום אשר יבחר וגו' (דברים י"ב י"ג וי"ד). ואליהו מקריב בשעת איסור הבמה] אמר רבי שמלאי דיבורא אמר ליה דכתב וכדבריך עשיתי (מלכים ח' י"ח ל"ו) כ):

לא תענה אזר רבי שמואל בר נחמן מצינו שהכל ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו חוץ ממידת שקר שלא ברא ומידת (שקר) [שוא] שלא פעל. אלא הבריות ברו אותם מלבם שנ' (הוש הוגי) [הרו והגו] מלב דברי שקר (ישעיה כ"ט י"ג) כא).

לא תחמוד אמר רבי הונא מצינו שלא גלו ישראל מארצם עד שעברו על הפסוק וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו (מיכה ב' ב') כב): וכל העם רואים את הקולות (שמות כ' ט"ו) כג):

סליק עשרת דבריא.

מאיר מגן דוד עין

היתה השאילה חלא לנפותו. וכ"ה בויקרא רבה פכ"ב. יח) הלאשונה הוא וכחשתי ואמרתי מי ה'. והשניה היא וגנבתי ותפשתי שם אלהי. יט) שהיו ישראל בימי יחזקאל רולים לבנות להם במה בחו"ל ולהקריב עליה וא"ל שמוכב שיעבדו ע"ז ואל ימלנו שם שמים והא למדת שהשניה קשה מן הלאשונה. והועתק זה המאמר במדרש תהלים כ"ז אלא שהוא קצוב שם עיי"ש. וכן הועתק בויקרא רבה שם עיי"ש. כ) במקרא כתוב ובדבריך. ועיקר המאמר בירושלמי מגילה פ"א סוף הי"ג ושם הגי' א"ר שמלאי דבירא א"ל ובדברך עשיתי ובדיבורך עשיתי. והא דר' שמלאי הוא ג"כ בירושלמי תענית פ"ב ה"מ ושם ג' א"ר שמלאי דיבירא ובדברך עשיתי ובדיבורך עשיתי. והועתקו מאמר ריב"מ שהוספתיו ודר' שמלאי בויקרא רבה כ"ב ושם ג'. אר"ש הקב"ה א"ל שכא מר ובדברך עשיתי בדבורך עשיתי. ובמדרש תהלים שם המאמרים מסורסים ומשובשים עיי"ש. ושם הגי' א"ר שמואל בדיבורו עשה וכו' והרחיב שם הדברים עיי"ש. והוא ג"כ בקהלת רבה פ"ג במקרא ידעתי כי כל אשר יעשה וגו' ושם ג' א"ר שמלאי דבדיבורא. א"ל וכו'. וכאשר הגהתי כן עיקר דאגב קרא דיחזקאל מייתי לדר"י בר חניא (שקיבעו הסופר) והז"א והרז"ו עקמו את הדרך בפירושם. אמ"ש אף בזו הועתק בויקרא רבה מהפסיקתא שלפניהו ואיך אוכל יעבם. כא) בכ"ל להגיה. והז"א הגיה מוץ ממדת שקר שלא ברא ולא פעל. ובחוספותיו רמז על ילקוט המאירי בשם חכא דבי אליהו הכל ברא הקב"ה מוץ ממדת שקר ומדת עולה שנאמר הלוא תמיד פעלו וכו'. כב) במקרא כתוב ובתים. ועיין ביטין כ"ח ע"א שאר"י אמר רב שעל זה נחמתם בז"ד. כג) אלא לסיים בדבר רב הוסיפו כאן זה המקרא. אמ"ש כשתסקיף ותתכל בסגנון אלו הפרשיות על י' הדברות. בלשונם ובסידור ענינם. תמצא שהם נבדלין עד מאד מסגנון וסידור שאר הפסיקתות. וירמה שהיו מדרש מסודר לעצמו. והוא מדרש עשרת הדברות ואח"כ כללוהו בסדר הפסיקתא. ועיי' במה שרמזתי לעיל פכ"א אות ב'. והנה סכום הפרשיות עם פרשת מתן תורה (שהיא פתיחתא לזה המדרש) הם שש. ואולי שהוקבעו לששה שבתות שבין פסח לשבועות. כעין שקבעו פרקי אבות בקהלות. ונמצא עוד הגדה ש ל שבועות כינוה המדפיסים מדרש עשרת הדברות ונדפסה בביה"מ מ"א למוהר"א יעבלינענק לד ק"ב ולהלן. והוא ילקוט מאוחר מסיפורים והגדות על סדר עשרת הדברות.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

פכ"ה

עשר תעשר את כל תבואת

זרעך היצא השדה שנה שנה (דברים י"ד כ"ב) א)

ילמדנו רבינו מהו לטלטל קופה שיש בה מעשר בשבת. כך שנו רבותינו מטלטלים את הדמאי ואת התרומה טהורה (נטנת) [ומעשר ראשון שנטלה תרומתו]. ולא את הטבל ולא את התרומה טמאה ולא מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ב). ולמה אינו מטלטל את המעשר בשביל התרומה שבתוכן. והרי תרומה עצמה אתה מטלטל והמעשר שיש בו אחד מעשרה תרומה אין אתה מטלטלו. מפני שמעשר אסור באכילה עד שתעכור תרומתו ממנו אסור לטלטלו. אבל התרומה טהורה מפני שהכהנים אוכלי תרומה אוכלים אותה בשבת מטלטלים אותה בשבת ג). וצריך הוא האדם להיות מתקן פירותיו ולא מניחם (מנליס) [מבלים] בתוך ביתו בשביל הספק ד). שאחר מג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם עירבתם הדליקו את הנר (מנמ פ"ג) ה). הוי שכשם שאדם חייב על הדלקת הנר של שבת כך הוא צריך ליזהר על המעשרות ו). ולא המעשר בלבד אלא עוד הפירות מבולים אסורים לטלטל בשבת. היאך. הכנים הפירות מן השדה סתם ולא הפריש מהם תרומה ומעשרות אסור לינע בהם ולטלטלם בשבת עד שיפרוש מהם מעשרות. מעשר ראשון ומעשר שני ז). מ ע ש ר ר א ש ו ן זהו שנותן לכהנים וללוים ח). מ ע ש ר ש נ י זה שמפרישין אותה בשנה ראשונה ובשנית וברביעית ובחמישית. ופודין בכסף מה שהיה נאכל בירושלים ט). ובשלישית [ובשישית] לעניים י). ומניין מן

מאיר מגן דוד עין

פכ"ה א) גרסינן במשנה דמגילה ל' ע"ב בעלרת שבעה שבועות. ופירש"י דכל הנכור. ובגמרא שם בעלרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק לחרים לומרים בחדש השלישי ומפטירין במלכים והלידנא דליכא תרי יומי עבדינא כתרוייהו ולפכא. ופרש"י דליפכא דמתן תורה בעשי בסיון. וקביעות ההפטרה עכ"פ היתה בענין מתן תורה כן פרש"י שם עיי"ש. ובירושלמי שם גרים עלה דמתניתין לית תניי תני בחדש השלישי. ועיי"ש בתוספתא. ובמס' סופרים פי"ז ה"ו העתיק לשון המשנה. וילמה שכך היה מנהג המקום והזמן של בעל המקדל מס' סופרים. והנה לשון רש"י שכתב שבעה שבועות דכל הנכור לומר שמשם מתחילין. וכן המנהג אלא כשחל בשבת המנהג להתחיל עשר תעשר עיי' במג"א סי' תל"ד. אמנם מלשון המשנה לא איתברר מאיזה מקום מתחילין. ולפי קדר הפסיקתא כולה שהיה מנהגם להתחיל מן עשר תעשר. וכדי להזהיר את העם על המעשרות. שעיקרו של יום תוא יום בכורים לקבירת חטים. ואין מג שבועות תלוי בענין מתן תורה. אלא בדרי בתראי תלי ליה במתן תורה. ועיי' בשו"ת הריב"ש ס' ל"ו ופמחים ק"ט ע"ב. והנה קדר הפסיקתא רבתי היא עפ"י מנהג א"י שאין עושים אלא יום אחד. וס"ל דקורין שבעת שבועות ומתחילין עשר תעשר. ובפסיקתא שהוליאה מוהר"ש באבער כקדרו שם ב' פסיקתות פי' י"א עשר תעשר ופי' י"ב בחדש השלישי והוא עפ"י מנהג בבל שעושים ב' ימים. אלא דלא אפכי. וס"ל כר"י בשבת פ"ו ע"ב דמ"ת בז' הוה. ופי' זו דבחדש השלישי העתיקה הילקוט בפ' יתרו. ובמקלתה היא ממה שהוא לפניכו במדרש עשרת הדברות כמו שרמזתי ע"ז בפ' כ"א לעיל במקומות שונים. ב) כן הגיה הז"א. ומלת ב ש ב ת ליתא בד"פ. ושם איתא ב כ ה ואון לו שום ענין והגיהו ועיילי מלת ב ש ב ת. ול"נ שהיה כתוב וכו' ונשתבש. שעיקרו במשנה צריש מפנין בשבת קכ"ו ע"ב ונשנו שם עוד שאר דברים והשמיעם הכותב ורמז עליהם במלת וכו'. ועיי"ש דהא ו ל א א ת ה ת ר ו מ ה טמאה לא איתנייא במתני' שם. ועיי' ברש"י שם. ועיי' בירושלמי שם. ג) ומוגיא זו פליגי על מה שאמרו בבלי שם קכ"ח ע"א עיי"ש. ד) כן הגיה הז"א. ובד"פ איתא א ב ל י ס. ופי' שלא יבא לידי כפק אם לקח מן המתוקן או מן הטבל. ה) בד"פ ס ד ל ק ה וכו' ומיא ע"ש. ו) קודם שיכנס שבת. ז) כלו' ולא משום מעשר בלבד כדי שלא יבא לידי כפק. אלא אף משום איסור טלטול. ופי' הז"א מ ן ה ש ד ה ב ת ס אפילו לאכילת ערלי משום דשבת קובעת למעשרות. ח) לפי שהמעשר מן המעשר הוא לכהנים. א"נ דס"ל דיכול ליתנו לכהנים עיי' יבמות פ"ו ע"ב. ט) שב' מעשרות הם בבל שנה. י) כן הגיה הרז"וו. שבאילו הב' שנים מ"ש כדאה מפני מ"ע. ר"ה

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

התורה שחייב להפריש מן גורנו שני מעשרות מעשר ראשון ומעשר שני ממה שקראו בעניין עשר תעשר.

עשר תעשר כך פתח רבי תנחומא בי רבי זש"ה כבד ה' מהוניך [ומראשית כל תבואתך] (משלי ג' ט'). אמר הקדוש ברוך הוא לא אמרתי לך כבדני משלך אלא משלי. כבד ה' ממה שחננך מהוניך (ש). כן ביתי אתה. אם נתתי לך ויש [לי] בידך. תן לי משלי (יג). וכן הוא אומר מי הקדימני ואשלם (איוב מ"ל ג'). מי מל לשמי את [בנו] שלא אני הקדמתי ונתתי לו בן. מי עשה לי מזוזה ומעקה שלא אני הקדמתי ונתתי לו בית. מי מפריש בכורות וראשית הגז שלא אני הקדמתי ונתתי לו צאן. מי עשה טלית וציצית שלא הקדמתי ונתתי לו (מכמה) [מכסה]. מי אמר לי שירה עד שלא עשיתי לו נסים. שלא תאמר מרבה עלינו מצות הוא. אמר הקדוש ברוך הוא לא בקשתי משלכם אלא משלי בקשתי. אמרתי לך שתביא לי קרבן. שלא תאמר משלך בקשתי ראה מה כתבתי לך שור או כשב או עז (ויקרא כ"ב כ"ז). אימתי אתה מביאו קרבן משאתן לך כי יולד (שם). כך אמרתי לך עשר תעשר. שלא תאמר שמא משלך בקשתי ראה מה כתבתי לך עשר תעשר את כל תבואת זרעך. אימתי כשאתן לך ראשון היוצא השדה שנה שנה (ג). הוי אם כבדתם את הקדוש ברוך הוא במצוה שנתן לך. אין אתה מכבדו משלך אלא משלו. כבד את ה' מהונך ממה שחננך. נתן לך בן מול אותו. נתן לך בית עשה מזוזה ומעקה. נתן לך חצר עשה סוכה. נתן לך צאן הפרש בכורות וראשית הגז. נתן לך בהמה לא תחטא בהם אלא עשה מצות שלא תחרוש בשור וחמור ולא תרביע כלאים. נתן לך כסף וזהב עשה בהם מצות. עשר תעשר את כל מהו את כל אפילו ממונך: א"ר שמעון בן לקיש בשם ר' יהודה בן חנינא נימנו כאושא שיהא אדם מפריש חומש נכסיו, מה טעם כדי תרומות ומעשרות (ד): מעשה במונבז המלך שהיה מבזבז ממונו לעניים, שלחו לו אחיו ואמרו לו מה שכינסו אבותיך אתה מבזבז. אמר להם אבותי כינסו בעולם הזה ואני כינסתי במצות שמתן שכרם לעולם הזה וקרנם קיימת בעולם הבא. אבותי כינסו למטן ואני כינסתי למעלן ולך תהיה צדקה (דניאל כ"ד י"ג) חכם לב יקח מצות (משלי י' ח') ולוקח נפשות חכם (שם י"א ל') (ט): מעשה ברבי טרפון שנתן לרבי עקיבא מאה ושמונים קנטרים של זהב אמר לו קנה לנו אוסיא (ז). הלך ר' עקיבא עשה בהם מצות הרבה. אחר ימים בא אצל רבי טרפון. אמר לו מה עשית. יפה היא

י"ב ע"ב וקפרי לאה פי' ק"ע. יא) כלו' מהוכך היא כמו מחוכך דלא מתמנעי רבנן בין ה"א לחי"ת. יב) כן הביה הז"א. ובד"פ איתא ויש לך בידך. ופי' בן ביתי כמו והנה בן ביתי יורש אותי. יג) בפסיקתא דשור או כשב פתח ר' תנחומא דמי הקדמני ונו'. והועתק בדבה ובתנחומא דפ' אמור. ועשאוהו שיעה בבמדבר רבה פי"ד בד"ה ביום השביעי והוא מדרש מאוחר עיי"ש. ושם גרים א"ר חנינא בן לקיש ובקבנון המאחר כמלא איזה שיבויים באלו המקומות. ועיי' לעיל בפ"ד די' הדברות. יד) בירושלמי בתוכות פ"ד ה"ח ובריש פאה ה"א. ר"ש בן לקיש בשם ר"י בן חניכה כמו באושא ובו' מנכסיו למלות עד איכן ר' ירמיה ור' אבא בר כהנא (ובפאה ר' גמליאל בר אינוכיא ולאב"כ. ור' שהוא ט"ס שנתבבב ליה מדלמטה עיי"ש) א"ר כדי תרומה ותרומת מעשר (שהם ג' למאה) וחרכה אמר כבד את ה' מהוניך כמר אשיתם כל תבואתך. והתרומה וב' מעשרות הם כ' למאה. דלא חשיב לתרומה אלא א' למאה. לפי שהוא עולה במאה וא'. ופלוגתייהו הכי הוא. דא"א דעל שלא יפחות כמו וכמדרש שלפניכו. וא"א על שלא יוסיף. וזהו כסוגית הבבלי דערכין כ"ח ע"א וכתובות ל' ע"א שבאושא התקינו שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש עיי"ש. אמנם עיקר שיעורו שלא יפחות מג' למאה. אי כמי דר"ל כדי תרומה ותרומת מעשר נוסף על המעשר שהם י"ג למאה. טו) עיקרו בתוספתא דפאה פ"ד ושם הוא באריכות יותר. והתם גרים ג כ ז ו וכו' ואני ג כ ז ת י למעלה שב' אמת מארץ תלמת ולדק משמים נשקף וכו' ואני בחתי אולרות של כפשות שבאמר ולוקח כפשות חכם וכו' ואני בחתי לעלמי שב' ולך תהיה לדקה. וכ"ה באריכות בירושלמי ריש פאה. ושם השתמשו בב' הלשונות בלשון כ כ ס ו ובלשון בחזי עיי"ש. והוא ג"כ בבבלי ב"ב י"א ע"א. אבל עקרא דחכם לב יקח

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

האוסיה שקנית לנו. אמר לו הן ואין שבחה בעולם. והיכן היא האוני יז). אמר לו הרי היא ביד דוד פזר נתן לאביונים תהלתו עומדת לעד [קרנו תרום בכבוד] (תהלים קי"ב ט') וקרנו תרום בכבוד בעולם הזה וצדקתו עומדת לעד לעתיד לבא יח). הוי כבד את ה' מהונך ממה שחננך. [וימלאו אסמיך שבע וגו'] (משלי ג' י') כדי שימלאו אסמיך שבע לעתיד לבא: מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן מצוה מימיו. פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתים שלו. ונטל כספו וזהבו השליכו לים. נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו. מי גרם לו כל זאת על ידי שלא כיבד את ה' עד (מהונך) [שהונו] עליו יט): דבר אחר כבד את ה' מהונך שאם היית בעל נוי שלא תטעה אחר הזנות אלא כבד יוצרך וירא ממנו וקלסהו בנוי שנתן לך כבד ה' מהונך כ): דבר אחר בקולך. שאם היה קולך נאה והיית יושב בבית הכנסת עמוד וכבד ה' בקולך כא): חייא בן אחותו של רבי אליעזר הקפר היה קולו נאה. והיה אומר לו חייא בני עמוד וכבד את ה' ממה שחננך כב): נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים. והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו. פעם אחת לא עלה. והעידו עליו אותם העדים בני בליעל (לנד) [ונאבד] מן העולם. מי גרם לו. על שלא עלה לירושלים בראיה לכבד את ה' ממה שחננו. למה שכבר אמרה תורה לא יחמוד איש את ארצך (שמות ל"ד כ"ד) אימתי בעלותך לראות את פני ה' אלהיך (שם). ואילו עלה לא היה אובד נפשו בשביל חמדת כרמו כג): דבר אחר כבד את ה' מהונך אמר רבי אליעזר כבד את רופאיך עד שלא תצטרך לו כד). כבד את ה' מהונך אם נתן לך שדה הפרש את המעשר. ואם עשית כן וימלאו אסמיך שבע. אמר להם

מאיר מגן דוד עין

מלות ליתא בכל אלו המקומות. טז) כמלת שדה כן פי' המופיע בערוך ערך מ ס י ח. יז) פי' שטר בערוך ערך מ ן. יח) בויקרא רבה פוף פל"ד גרים ר"ע יהב לר"ע ש י ת מ ח ה קנטרים ד כ ס ף מ"ל מזיל זבין הדא אומיא דכהון לעין בחורייתא ומתפרנסין מנה. כסב יתהון לספרייא ולמתניתא ולאילין דלעין בחורייתא. לבתר יומין קם עמיה מ"ל זבנת לן להדיא אומיא דאמרית לך. מ"ל אין. מ"ל אית בך ממי לה לי. מ"ל אין. נפלתיה ומחלי ליה ספרייא וכו'. מ"ל אית בר כם יהב מגן אמוכי דידה הן היא (כלו' שהבין ר"ע מה עשה ר"ע ושאל לו דרך למוק היכן היא אמוכי דידה) מ"ל גבי דוד מלך ישראל וכו'. ועיי' בתס' כלה שפירו שם המעשה בשיכוי רב. מ מ " מ ש קנגון הלשון מוכיח שעיקר הסיפור הוא כמו שהוא בויקרא רבה. יט) כעין סיפור זה בפסיקתא והועתק בתנחומא פ' ראה בשינוש קלת והכי גרים התם. ד"מ כבד את ה' מהונך עביד בהונך עד דלא תעביד בלא הונך. מעשה באחד שהיה כונס יין ושמן ו ל א ה י ה מ ו ל י מ ע ש ר ו ת י ו כ ר א ו י מה עשה לו הקב"ה הכניס בו רוח תזזית ונטל את המקל והתחיל מסבר בחביות גער בו בן ביתו מה עשה לו נטל את המקל פלעו על ראשו מ"ל תמות מפייעא יתי את נער בי מ"ל תן לי המקל ואני מסבר אף הוא נתן לו את המקל והוה הוא מתבר מדא מדא והוא מתבר תרתי תרתי מי גרם לו ע"י שלא היה מוליא מעשרותיו כראוי וכו'. מ מ " מ ש קנגון הענין והלשון מוכיח שזהו היה עיקר הסיפור. כ) פתיחתא זו דכבד הוא ב"כ בפסיקתא והוא שם שיטה ג'. וקתמא בלא שם הדורש. ומתחלת בזו הדרש וה"ג התם. כבד וגו' שאם היית ראה אל תהי פרוץ בערוה שלא יאמרו הבריות איש פלוני ראה ואיזו גדול מן הערוה על שם כבד את ה' מהונך. כא) בד"פ ליתא ע"מ ב ק ו ל ך. והגיהו ד"מ בקולך. וכתב הז"מ שאפשר של"ל ד"מ כבד וגו' והמאמר מסורס ומשונש. ובפסיקתא הגי' ד"מ כבד את ה' מהונך שאם היה קולך ערב פרוש על שמע ועבור לפני התיבה. כב) בפסיקתא גרים חייא בר מ ד מ (כ"מ בר מבא) בר אחתיה ד ב ר ק פ ר מ היה קולו ערב והיה בר קפרא אומר לו בני פרוש על שמע ועבור לפני התיבה ע"ש כבד וגו'. והעתיקה כן בילקוט בפ' ראה. אולם בילקוט משלי שהעתיק ג"כ מן הפסיקתא השמיט זה המאמר וחוזר ומעתיקו מן הפסיקתא רבתי כמו שהוא לפנינו. וכן העתיקו במלכים מ' ל' רכ"מ עיי"ש. והמבס מהר"ש בבבר בהערותיו הביא בשם תשובת הגאונים שערי תשובה קע"מ כנוסחת הפסיקתא. כג) בילקוט משלי ומלכים שם וכן בילקוט כי תשא. ושם נמצא עליו מ ד ל ש. כד) כלו' עד שאתה בהונך וכדומיק לה. בתנחומא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

עשר תעשר

[טשה] הואיל והטוב תלוי (נך) במעשרות [הוו זהירים] להיות מפריש את המעשרות כדי שתבא טובה בעולם כה).

עשר תעשר מה כתב למעלה לא תבשל גדי בחלב אמו עשר תעשר. כך פתח רבי תנחומא והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורת חלפו חוק [הפרו ברית עולם] (ישעיה כ"ד ה'). מהו והארץ חנפה תחת יושביה לפי שהבריות מחניפים זה לזה. כיצד יוצא עמו לגורנו ותובע מחלקו. והוא מחניפו ואומר לו מארי [בא] ונכנס לבית ואני נותן לך. עמד עמו בעיר ואמר לו היום מארי בגורן כו). עד שנתבייש אותו כז) ושוב לא תבעו. אמר הקדוש ברוך הוא חייך כשם שהיית מחניף בפיך ואמרת לו היום מן הבית לשדה והוצאת אותו ריקם. כך אני עושה לך. אתה היום רואה החורף את שדך גדילה ובאה עד שנעשית שיבולים. ואתה הרי בידי. מה אני עושה לך הריני מבשל את הגדיות במעי אמותיהם ורוח קדים באה ושודפת. הוי והארץ חנפה תחת יושביה. מי גרם שיתבשלו הגדיות במעי אמותם. שלא הוצאתם את המעשרות. עשר תעשר את כל תבואת זרעך. למה. שלא תבשל גדי בחלב אמו כח): דבר אחר והארץ חנפה תחת יושביה [וגו'] כי עברו תורה אינו אומר כן אלא תורות מעשר ראשון ומעשר שני. חלפו חוק הפרו ברית [עולם]. מהו הפרו ברית עולם. אמר להם הקדוש ברוך הוא הפרתם את ברית אבותיכם אברהם יצחק ויעקב. משל אבותיכם היא שהפרישו מאליהם כט). אברהם הפריש מעשר ראשון ויתן לו מעשר מכל (בראשית י"ד כ') ל). יצחק הפריש תרומה גדולה ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים [ויברכהו ה'] (שם כ"ו י"ב). אמר רבי כל מקום שיש ברכה אין שיעור והוא אומר מאה שערים ויברכהו. אלא מכאן שהיה מודד כדי להפריש תרומה לא). ומעשר שני [הפריש יעקב]. מנין. אמר רב הונא אמר רבי אחא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם כ"ח כ"ב) לב). א"ר סימון בר' יודה בי ר' סימון בשם רבי יוסי בן רבי אילעאי אף אבותיכם לא ברכתי אותם אלא בזכות המעשרות. ואברהם זקן בא בימים וה' ברך

פ' מקץ בד"ה ואל שדי א"ר א ל ע ז ר כתוב ב ס פ ר ב ן פ י ר א לוקיל לאסיאך עד שלא תלטרך ליה. ובשמות רבה פכ"א היערוך שועך וגו' א"ר א ל ע ז ר ב ן פ ד ת כבד את רופאיך וכו'. והוא בירו' תענית פ"ג ה"ו עיי"ש. ועיי' בילקוט איוב ר' תתק"כ שהרכיב המאמר עם הגמרא הבבלית כדרכו. כה) וכן הגיהו הז"א והרז"וו. ובפסיקתא מפיים לה בענין אחר עיי"ש. כו) בד"פ ה י ו מארי וכו'. ונראה שהיא מלת ה י ו ס אלא שחסר קו הסימן. כז) כלו' אותו התובע אם כהן אם לוי. כח) בענין קיום זה הוא בפסיקתא. ובתנחומא דפ' ראה בשיטה עשר תעשר מה כתיב למעלה מן הענין לא תאכל כל נבלה וכו'. והוא שם בשם ר' י צ ח ק עיי"ש וה"ג התם. אמר הקדוש ברוך הוא אל תגרמו לי לבשל גדיים (בחלב אמותיהן) עד שהן בתעי אמותיהן (ב' נוסחאות הם) שאם אין אתם מוציאין מעשרותיכם כראוי רוח א' של קדים אני מוציא ו מ ש ד פ ת ן (ובפסי' בע"ש והוא ש ו ר פ ת ן) כד"א ודפה לפני קמה. כט) כלו' אלוה מעשר בצר היא מימי אבותיכם. ל) ומעשר ניתנה לף לכהן. ובבמדבר רבה פי"ב בשיטה מי עלה שמים וגו' לאברהם הפריש מעשר תחלה שנאמר ויתן לו מעשר מכל וכו'. ובפדר"א פכ"ז ר"י בן קרחה אומר לאברהם התחיל ראשון לעשר בעולם וכו'. לא) בב"ר פס"ד ובבמדבר רבה שם אמרו שמדדן מפני המעשרות. וכ"ה בדש"י עה"ת שם שאומר זה למעשרות היה. ועיי' בפדר"א ריש פל"ג. והכא דשוהו לענין תרומה. לפי שכתוב מ א ה ש ע ר י ס כמלאת למד שמדידתו למאות היתה והיא המדידה לתרומה. שעיקר חשבונה למאה. שהרי היא עולה בא' ומאה. לב) דמשמע ב' מעשרות ועיי' כתובות כ' ע"א. ובפסיקתא עשאו פתיחתא שמע בני מלות אביך וגו'. ובתנחומא ראה נקיט קרא לגור בני מלות אביך. ודרש עלה א"ר הוכא אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות א ב ר ה ם ה פ ר י ש ת ר ו מ ה ג ד ו ל ה הרמתי ידי וגו' וכו' יצחק הפרים מ ע ש ר ש כ י ויזרע יצחק וגו'. א"ר א ב א ב ר כ ה כ א והלא אין הברכה שורה וכו' ולמה מדדן בשביל לעשרן י ע ק ב ה פ ר י ש מ ע ש ר ר א ש ו ן הה"ד וכל אשר תתן וגו'. וכ"ה בתנחומא שם ובהעתקת הילקוט פ' לך לך. וראה שיצוע כפל בספרים וכ"ל בני יצחק מעשר ראשון ויעקב מעשר שני וזהו כמדד כתיבתן תרומה מעשר א' ומעשר ב'.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

את אברהם בכל (שם כ"ד ח). וכן ביצחק ואוכל מכל (שם כ"ז ל"ג). וכן ביעקב וכי יש לי כל (שם ל"ג י"א) לג). אמר להם משה הואיל ואבותיכם לא נתברכו ולא זכו להתגדל בעולם אלא בכח המעשרות הוי זהירים אף אתם להוציא את המעשרות עשר תעשר לד): דבר אחר לא תבשל גדי עשר תעשר. הראשון ודאי לאיסור בשר בחלב לה). השני למה. אלא כשבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה התחילו מלאכי השרת משליכים פירקם לפני הקב"ה לו) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו (תהלים ח' ה') ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (שם שם ב'). אמר רבי אחא אמרו לו המלאכים אישורך הוא שתתן הודך על השמים ותתן לנו תורתך. אמר להם הקדוש ברוך הוא אין תורתי נמצאת אצליכם לא תמצא בארץ החיים לז). משל למלך שהלך ללמד את בנו סילקראות. והיו אצבעותיו (מקטעים) [מקוטעות] ראה אותו רבו ואמר לו לך למד את בנך אומנות אחרת שכל אומנות הזו אינה מתבקשת אלא באצבעות ובאת ללמדו סיליקראות לח). כך אמר להם הקדוש ברוך הוא מה אתם (עומדים) [אומרים] אשר תנה הודך על השמים ואינה נמצאת אצליכם. למה. כתב בה אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') כופרים אתם במלכותי. לא אצלי אתם. ואין אתם רואים דמות כבודי ככל יום לט). וכן כתב בה אדם כי ימות באהל (במדבר י"ט י"ד) וכי מתים אתם. כתב בה את זה תאכלו (ויקרא י"א ט') ואת זה לא תאכלו (שם שם ל') מ) וכי אוכלים ושותים אתם שאתם מבקשים שאתן את תורתי לכם. מה עשה הקב"ה לא עשה אלא מסלק אותם ונתן תורה לישראל מא). והם כופרים בלא יהיה לך (שמות כ' ג') לסוף ארבעים יום. התחילו המלאכים אומרים לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע לא כך אמרנו לך לא תתן את התורה להם. לפיכך כשביקש הקדוש ברוך הוא לכתוב אותם להם שנית מב). לא היו המלאכים מניחים (לתת) [אותו] מג). אומר להם הקדוש ברוך הוא אתם הם שמקיימים את התורה. תינוק הגמול בישראל מקיימה יותר מכם. יוצא מבית הספר אם היה לו לאכול

לג) בב"ר פמ"ג ויתן לו מעשר מכל. ר' יהודה בר סימון אמר מכח אותה ברכה אכלו ג' יתידות גדולות בעולם אברהם יצחק ויעקב באברהם כתיב וכו' בזכות ויתן לו מעשר מכל. וגי' הד"פ אר"ס יודה בי ר' סימון וכו'. ונראה שעיקרו נ"ל אמר ר' יהודה בר סימון. וכן הגיה הז"א. גם מחק מלת יוסי והגיה ר' יהודה בן אילעאי. לד) בפסיקתא ובתנחומא שם כתלא ג"כ פתיחתא לתקרא והארץ מכפה. והיא שם ל ר' יצחק וה"ג לה לכולא אר"י אם סבור מחכפה לה והיא מחכפה לך מראה לך קמה ואינה מראה לך גדים וכו' למה כי עברו תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה אלפו חק אלפו חזקן של מעשרות הפרו ברית עולם הפרו בריתן של אבות לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר. אמ"א אם מראין הדברים שר' תנחומא לקח דרשותיו של ר' ילמק והרכיבן ע"פ סגנונו וע"כ לא הוזכרו ע"ש ר"י. לה) כלו' ודאי כמשמעו. לו) כ"ה בד"פ. ובד' שקלאו פורקס. והגיהו הז"א והרז"ו פתקין. ואולי שהשלכת פרק הוא מלילה למי שאומר פרקו שלמד לקיבר בו. אמנם במדרש תהלים פי' מ' איתא ר' יהודה בשם ר' איבו ור"י ב"ר סימון אמרו שכיהם מפסוק א' פיתקין היו וכו'. לז) מלילה עפ"י לשון המקרא דאיוב כ"מ ועיי' במדרש תהלים שם. לח) במדרש תהלים שם ר' כמוכיא בשם ר' יהודה משל לאדם שהיה לו בן והיה אותו הבן מסל אלצבע אחת והלך ללמדו אומנות וכל עיקרה של אומנות. והיתה שם אומנות אחת שצריך כל האלצעות אחר ימים בא אביו אצלו וכו' א"ל אומנות זו צריכה כל האלצעות בכך מסר אלצבע ואיבו יכול ללומדה וכו'. ובילקוט שם הבתיקו וגרס בו. והלך אביו ללמדו פירקי ואותו אומנות צריכה כל האלצעות וכו'. ופי' פירקי מלאכת הצייר בדקמה לו בתחכת עיי' בערוך ערך פרק. אי כמי אריגת בגדי משי בערוך שם. ואולי שפילקראות היא כמו פירקי בחילוף למ"ד בריי"ש. ועיקר המלה פילקיר והריש למשקל השם כמו חלוטר קדר פלטר ודומיהם. לט) בתמיה. מ) כלו' וכתיב בה אם זה לא תאכלו. ובקרא לא כתיב ואת. מא) כלו' לא הספיק הדבר עד שסילק אותם. וכן שימוש מלות לא עשה בכמה מקומות בספר זה. מב) אותם י' הדברות. והז"א והרז"ו הגיהו אותה לכ"ל. מג) כן הגיה הז"א והרז"ו. ובד"פ איתא אותם. ויש לפרשו על

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

בשר (בחלב) [וחלב]. איפשר לו לאכול חלב עד שירחץ ידיו מן הבשר מד). ואתם כשנשלחתם אצל אברהם הביא לפניכם בשר (בחלב) [וחלב] כאחת ואכלתם. שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו (בראשית י"ח ח'). וכיון שסלקם הקב"ה בתשובה (הזה לומר) [זו. אמר] הקב"ה למשה עד שהשעה פנויה כ ת ב ל ך א ת ה ד ב ר י ם ה א ל ה. לכך כתב לא תבשל גדי בחלב [אמו] ויאמר ה' למשה כתב לך (לך) [כי] על פי [וגו'] (שמות ל"ד כ"ו וכ"ז) שלא תבשל גדי מה): ר' עזריה פותח בה סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר (תהלים קי"ל ח') מו).

פכ"ו

ויהי בעת שסרחה הצאן ולא שמעה לדברי אדוניה שנאה רועי כבשיה ופרנסיה הטובים ורחקה מהם.

הצאן אילו בית ישראל שנמשלו כצאן ואתן צאן מרעיתי וגו' (יחזקאל ל"ד ל"א). ש נ א ה ר ו ע י כ ב ש י ה ומינתה עליהם רועים של שקר ואף היא תועה לבה מאחר בוראה ונסנה לבה אחר החטא. ירמיה הנביא היה מתנבא עליה ברוח הקודש ח).

מאיר מגן דוד עין

הדצרות. מד) הז"ל הגיה לאפשר לו לאכול ב ש ר עד שירחץ ידיו מן ה מ ל ב לפי שחלב אחר בשר לריך קיבוח הפה וקעורה אחרת. ועוד דבמלאכים כמי בשר אחר חלב היה. ואין לורך להגהה דבתיבוק לא הקפידו אלא לאכלו ונקבו הכא דרך חיבוכם. ובמדרש תהלים גרים והלא אתם בשילדתם אלא אדהם אכלתם בשר בחלב שנאמר ויקח חמאה וגו' ותיבוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר ובגדיהם הוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי וגו'. ועיין לעיל פ"כ ובמה שרמזתי שם. מה) כלו' כי על פי וגו' מוסב על לא תבשל וגו' דלעיל מיניה. ובד"פ ליתא ש ל א. אלא ל א תבשל. והכא לא תבשל וגו' השלישי הוא לענין מעשרות כדלעיל. ובלי ספק שהיה כבשל כאן המאמר דלעיל וקיבעוהו הסופר. ובפסיקתא במדרשו של רבי ילחק שהזכלתיו לעיל אות כ"ח גרים לה הכי. אל"י בג' מקומות כתיב לא תבשל וגו' אחד לענינו ואי' לענין תורה ואי' לענין מעשרות. לענינו מה כתיב ראשית בכורי וגו' לא תבשל וגו' מה כתיב בתריה הנה אנכי שולח מלאך וגו' (וכלו' שע"י מלוה זו המלאכים נכנעים לפניכם ובדאמרן) לענין תורה מה כתיב ראשית וגו' מה כתיב בתריה ויאמר וגו' כתב לך וגו' א"ל הקב"ה משה עד דמבדלך בדגלך בנוש כופה (כ"א כ ו ב ה וכ"א דרוש כזבא) אלא תבשל גדי כתב לך. לענין מעשרות וכו' כדלעיל אות כ"ח. ועיין בתרגום יונתן שתרגם לא תבשל דדברים לענינו. אמנם לא תבשל דמשמעים תרגם לענין בכורי התבואה דלא יתקף רוגזי ואיבשיל עיבוריכון דבגא וקשא מריהון בחדא. ולא תבשל דכי חשא לענין בכורי אילנות דלא יתקוף רוגזי בכון ואיבשון פירי אילניכון עם בוסרא בלבלוביהון ועלפיהון בחדא. מו) כלו' שעשה פחיתה בזה המקרא לדרוש סמוכין בקראי דלא תבשל. דבמקרא זה למדו לדרוש סמוכין עיי' יבמות ד' ע"א. א מ " א ש הכא בפסיקתא כמלא ג"כ פי' עשר תעשר וכמו שרמזתי ויש בה עשר שיעין וכולא הוא בסגנונה ובסידורה בחכמתא דפ' לאה.

פ"כו ח) כן הגהתי המשל הזה. ובד"פ ליתא לדברי אדוניה שנא' רועים וכו' שנאה רועים ומינתה עליו וכו' תועה לבם מאחר בורא וכפנה לבם וכו' מתכבא עליהם וכו'. והז"ל הגיה שנאה רועי כבשיה ורחקה וכו' שנאה כשיאיה ופרנסיה הטובים ומנתה עליהם רועים שקר ואף הם תעה לבם מאחרי הבורא וכפנה לבם וכו'. במקרא כתוב ואתן לאכי לאן וגו'. ולענין אלו הפסיקתות זו ודלהלן גרסינן במגילה ל"א ע"ב אמר רב הונא ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין מדשיבם ומועדיכם שנאה כפשי וגו' בת"ב נופיה מאי מפטירין וכו'. ולא אייבי אלא בר"ח. משום דבר"ח אחר מפטירין והיה מדי חדש. אבל בשבתות פשוטים שלפני ת"ב לא הזכירו. וכתבו התוספות שם ר"ח אב וכו' ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה שמעו דבר ה' ובשבת שלפני ת"ב חזון ישעיהו והטעם לפי שאנו נוהגין עפ"י הפסיקתא לומר ג' דפרענותא קודם ת"ב ואלו הן דברי ירמיהו שמעו דבר ה' חזון ישעיהו וכו' ופיתן דש"ח. והכא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו יצורים. הראשון הוא היה אדם הראשון הה"ד וייצר ה' אלהים את האדם וגו' (בראשית ב' ז'). השני הוא היה (ישעיה) [יעקב] דכתב ביה (לומר) [כה אמר ה'] בוראך יעקב ויוצרך ישראל וגו' (ישעיה מ"ג א'). השלישי [הוא היה ישעיה דכתיב ועתה אמר ה' יצרי מבטן (שם מ"ט ה'). הרביעי] ב) הוא היה ירמיה דכתב בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' (ירמיה א' ה'). אילו כתב בהם יצירה ג): יציאתו של ירמיה לעולם. זעיק זעקה גדולה ככחור ואמר ד) מעי מעי [אוחילה] ה). חוששני (קרבי) [קירות] לבי ו). איברי זעו עלי. שבר על שבר. אני ששברתי כל הארץ. ומניין שאמר ירמיה כן. דכתב [מעי] מעי אוחילה קירות לבי הומה לי לבי וגו' (שם ד' י"ט): פתח פיו והוכיח לאמו אמר לה אמי אמי לא עברתני כדרך הנשים ולא ילדתני כדרך היולדות. שמא היו דרכיך כדרכי כל הסוטות ז). ונתת עיניך באחר ח). שהסוטה אחר בעלה ט). למה אינך שותה מן המים המרים י). העזת פנייך. מנין שאמר ירמיה כן. [דכתיב] ומצח אשה זונה היה לך וגו' (שם ג' ג'). כיון ששמעה אמו דברים הללו. אמרה מה ראה זה לומר כי כך שלא בעונתו יא). פתח פיו אמר לה. לא עליך אמי אני אומר יב) [כך]. לא עליך אמי אני מתנבא. [אלא] לציון ולירושלים אני אומר יג) שהיא מקשטת את בנותיה ומלבשתן זהורית ומעטרת אותן בזהב. יבואי השודדים וישדדו אותם יאת שדוד מה תעשי [כי תלבשי שני כי תעדי עדי זהב] וגו' (שם ד' ל') יג): אמר לו הקב"ה בטרם אצרך בבטן עד שלא יצרתיך במעי אמך מניתך להיות מתנבא על עמי. ענה ירמיה ואמר לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם איני יכול להתנבאות עליהם. איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו יד). עמדו להם משה ואהרן לא בקשו לרגום אותם באבנים שנאמר ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים (במדבר י"ד י') טו). העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הדי מסלסל קווצותיו. שכן [שמו] איש בעל (קווצות והיו מלעיגים ומשחקים) [שער] (מלכים ב' א' ח') טז). העמדת להם אלישע והיו אומרים לו עלה קרח [עלה קרח] (שם ב' כ"ג). איני יכול לצאת על ידי ישראל. הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי (ירמיה א' ו'). אמר לו הקדוש ברוך הוא הלא לנער אני אוהב שנאמר כי נער ישראל ואהבהו (הושע י"א א') שלא טעם טעם חטא. וכשגאלתי את ישראל ממצרים קראתי אותן נער דכתב כי נער ישראל [וממצרים קראתי לבני] (שם). ובאהבת נער אני נזכר לכנסת ישראל. דכתב זכרתי לך חסד נעוריך (ירמיה ב' ב'). ואף אתה אל תאמר כי נער אנכי כי על כל אשר אשלחך [תלך וגו'] (שם א' ז') טול הכים הזה של חימה והשקה את הגוים. נטל ירמיה את הכוס [ואמר] למי אשקה תחילה. איזה מדינה תשתה. אמר לו את ירושלים ואת ערי

הפי' שלאחר זו היא שמעון. כמלאת למד שלותה הפי' היא דברי וכן בפסיקתא הפי' י"ג היא דברי ירמיה. וכתב הז"א כראה שחסר כאן התחלת הדרוש בפ' דברי ירמיהו וכראה מעצינו כי ממשל משל הוא למי שהיה לו עבד לאן וכו'. ולי כראה שאין הפי' חסרה כלום. ויסודה לדרוש על ירמיהו. והתחיל הדורש במשל ומליצה ויסוד המשל הוא במשל יחזקאל ל"ד. ב) כליל. וכן הגיהו הז"א והרז"ו שכן הוא בילקוט ירמיה א'. אלא שסם כתוב כה אמר ס' ובמקראה כתוב ובתיה. ג) ד' מלות אלה השמיטן בעל הילקוט. ד) בילקוט זעק זעקה. הז"א הגיה בעת יליאתו וכו' וא"כ. אלא כלו' יליאתו של ירמיה דהיינו התגלתו בעולם כך היה. ה) כ"ה בילקוט. ו) כ"כ להגיה עפ"י לשון המקראה דמייתי להלן. ובילקוט הגי' חוסם אני לבי קרבי זעו. ז) בילקוט כדרך הסוטות. ח) בילקוט שם ונתת את עיניך באיש אחר. ט) כלו' שכן דרך הסוטה שהיא שטה אחר בעלה. והז"א הגיה כדרך הסוטה אחר בעלה אבל בילקוט הגי' כמו שהוא לפנינו. י) בילקוט למה אינך וכו' המאררים. יא) פגנון המליצה קשה. ואולי ל"ל שלא בעונותי. יב) כ"ה בילקוט. יג) בילקוט ג' יבואו השובאים וישודדו בהם שנאמר ואת שדוד וגו'. יד) וכ"ה בילקוט ובספרים כתוב להרגם והוא שיבוש. טו) וס"ל דעל משה ואהרן כמי קאי ועיין רש"י שם. טז) בילקוט ג' מקלסל קווצותיו שמו איש בעל שער. ועפי"ז הגהתי. והז"א הגיה שכן כתיב איש בעל שער.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יהודה השקה תחילה שהם ראש לכל המלכיות יז). כיון ששמע ירמיה כך התחיל פותח פיו וארר את יומו. דכתב ארור יום אשר ילדתי וגו' (שם כ' י"ד) יח).

הוא היה אחד משנים שאירו וקיללו את יומן שנולדו בהם. איוב וירמיהו. איוב אמר יאבד יום אולד בו וגו' (לעיל ג' ג'). ירמיה אמר ארור היום אשר ילדתי בו וגו' (ירמיה שם): אמר ירמיה אומר לכם למה אני דומה. לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים. וקרבו את האשה אצלו ופרע ראשה (ופילקמה צטרס) [ופרסם את שערה] יט) נטל הכוס להשקותה. נסתכל בה שהיא אמו. התחיל צווח ואומר אוי לי אמי שהייתי משתדל מכבדך והריני מבזך. כך היה ירמיה אומר אוי לי עלייך אמי ציון. שהייתי סבור שאני מתנבא דברים טובים וניחומים והריני מתנבא עלייך דברי פורענות.

ירמיה היה אחד משלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור. ירמיהו [היה מתנבא בשווקים]. צפניה בתוך בתי כנסיות. וחולדה אצל הנשים כ). וירמיהו היה מתנבא ואומר אם תשובו ממעשיכם הרעים ותשמעון לדברי ירומם אתכם הקדוש ברוך הוא על כל מלכיות. ואם לא תשמעו לדברי הרי הוא מוסר את ביתו ביד השונאים והם עושים בו כרצון נפשם. ולא הטו את אזנם וילכו במועצות בשרירות לבם וגו' (שם ז' כ"ד): ובשעה שבא נבוכדנצר להגלות אותם גלות ראשונה גלות יכניה חזרו רחמיו של נבוכדנצר עליהם. ענה ואמר יש (להם מזרעם של יכניה) [לכם מזרעו של יאשיהו] ואמליכנו עליכם. ושם היה מתניה בן יאשיהו. זה מזרעו של (יכניה) [יאשיהו] כא). ענה נבוכדנצר ואמר לו מה שמך. חשב מתניה בלבו הריני מוציא את שמי צ ד ק י ה כדי שיצאו ממנו צדיקים. ולא היה יודע שבימיו הקדוש ברוך הוא מצדיק את הדין על בית המקדש ששרף באש כב). המליכו נבוכדנצר על ירושלם. אמר לו השבע לי שלא תמרוד עלי. אמר לו צדקיהו הריני נשבע בנשמתי. אמר לו נבוכדנצר איני משביעך אלא בתורה שניתנה על הר סיני. מה עשה נבוכדנצר. הביא ס"ת והניחו אצל ברכיו של צדקיהו והשביעו שאינו מורד עליו. ולא הספיק נבוכדנצר לילך אל ארצו עד שמרד עליו צדקיהו כג): הוי לא חזר צדקיהו ומרד על הקדוש ברוך הוא ושריו ועבדיו עמו. והיו מסרבים בדברי ירמיה כד) שכן כתב [ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי ה' אשר דבר ביד ירמיה הנביא] (ירמיה ל"ז ג'): וישלח המלך את יוכל בן שלמיה ואת צפניה בן מעשיה הכהן ירמיה דרוש נא בעדינו שרי הכשדים מקיפות אותנו כה). אותה שעה עלה חיל של מצרים לעזור את ישראל ושמעו הכשדים הצרים על ירושלים וברחו מלפניהם כו). ענה ירמיה ואמר להם כה אמר ה' אלהי ישראל כה תאמרון אל צדקיהו מלך יהודה השולח אתכם אלי וגו' (שם שם ז') כז). חיל המצרים שעלו לעזור (להם) [לכם] ישובו וילכו להם למצרים וישובו הכשדים וילכדו את העיר הזאת וישרפו אותה באש. כאמר לא תאמרו (למשפחותיהם) [למשפחותיכם] הלוך ילכו מעלינו. כי לא ילכו. אם (לא וגו') [הכיתם] את כל עם הכשדים הצרים אתכם כח)

מאיר **מגן דוד** עין

יז) יסוד אלו הדברים הם על פי ירמיה כ"ה ט"ז וגו'. יח) במקרא כתוב היום וכן היא לקמן. בילקוט המאמר קטוע קלת שקילר עיין שם. יט) כ"ה בילקוט והיא לשון מתירת קליעת השער ופרקם הוא מן פ ר ס שהוא כרלף עם פ ל ץ ועניינו שבירה ומתילה. ובד"פ איתא ז פ י ר מ ה ש ע ר ' (וע"י שהאותיות מעוטעטות קראוה ב ט ר' והשלימוהו למלת בטרס). כ) כ"ה בילקוט שם ובילקוט לפניה ומכאן ואילך ליתא בילקוט שם. כא) כ"ה בילקוט ירמיה ל"ז ועל פיו הנהתי. ועיי' בילקוט שם מתחיל המאמר וימלך מלך לדקיהו שה"ה בקום רשע תחבד תקום. והיא לפניו לקמן בפי' דוימלך אלא שבעל הילקוט מקלם המאמרים ומסדרם עפ"י דרכו. ועיי' לקמן שם. כב) בהוריות י"א ע"ב אמרו ויסב את שמו לדקיהו א"ל (נבוכדנצר) יה ילדיק עליך את הדין אם תמרוד בי וכו'. ולשון הירושלמי שם פ"ג והקלים פ"ו לדקיה שלידק עליו את הדין. והלשון קתום. כג) בילקוט שם. כד) כלו' וי וכי לא חזר לדקיהו ומרד ג"כ על הקב"ה וכמו שמסיים. כה) כ"ה בד"פ. ובספרים הגיהו ותפסו לשון המקרא דירמיה שם וא"כ. כו) כמפורש בירמיה ל"ז. כז) במקרא כתוב אל תאמר כ פ ש ו ת י כ ם וגו' פירשו משפחותיכם. כח) כ"ה בד"פ. והמאמר הזה הוא עפ"י לשון המקראות שם. ויש שכתוב שם אל תאמר כ פ ש ו ת י כ ם וגו' פירשו משפחותיכם.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ונשארו בהם אנשים וגו' כט) ממקומם הם עומדים ושודפים את ירושלים ל): ויהי בעלות חיל הכשדים מפני חיל פרעה (וגו') יצא ירמיה מירושלים לילך לענתות להלוק עם אחיו הכהנים לא). והוא היה יוצא בשער בנימין והיה שם אדם אחד ממונה על הנכנסים ועל היוצאים. הוא היה יראיה בן שלמיה בן חנניא בן עזור נביא השקר לב) (ומסהיה מלכה) [מי שהיה מתעה] לג) את יושבי ירושלים הנה כלי בית ה' מושבים מבבל (ירמיה כ"ז ט"ז) אל תיראו. כיון ששמע אותו ירמיה אמר לו אמן כן יתקיימו דבריך ויתבטלו שלי. אני משתכר ואתה מפסיד. אני כהן אוכל מבית המקדש ואתה גבעוני חוטב עצים ושואב מים למזבח לד). עד שאתה מתנבא על ביתו של הקדוש ברוך הוא התנבא על עצמך שהשנה אתה מת ונקבר בשנה שנייה לה). כשהיה עובר למות קרא לשלמיה בנו אמר לו הוי יודע שעמד ירמיה וקילל אותי ראה [האיך] תמצא לו עלילה לירמיהו ותפרע הימנו. היה שלמיה חוזר ומבקש ולא מצא. ואף הוא כשהיה עובר למות קרא לבנו יראיה ואמר לו [ראה] היאך תמצא עלילה לירמיהו ותפרע הימנו מה עשה לאבי. ראה אותו יוצא בשער בנימין הלך ואחז אותו ואמר לו אל הכשדים אתה יוצא להשלים להם לו). אמר לו ירמיה שקר אתה מדבר. ליטול חלקי עם הכהנים אני הולך. ואחזו והוציאו אצל השרים. אמר להם הרע לנו הרבה האיש הזה ומצאתיו יוצא אצל הכשדים להשלים עמהם. רגזו עליו השרים והכוהו ונתנוהו בבית האסורים בבית יונתן הסופר שהיה קרוב לאליהו הנביא לז). ואמר לו ראה כבוד שנתן לך אוהבך. נאה (נגיה) [הבית] האסורים שאתה בתוכו. איפוטונקריק לינטין שאני בתוכו לח): אותה השעה שלח צדקיהו והביאו אצלו ואמר לו יש (לך) דבר מאת ה' לט). אמר לו ירמיהו דבר. עתיד מלך בבל להגלותך. נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו. ירא ירמיהו שמא יהרגנו והפליגו למקום אחר מ). ואמר לו יש לנו ללמד מן הרשעים שאינם נפרעים עד שמוצא אחריו עלילה על אחת כמה וכמה הצדיקים מא). ולא עוד אלא (סיקלא) [שנקרא] שמך צדקיהו שאתה אדם צדיק. מה חטאתי לעם הזה שנתנו אותי בבית האסורים [איה אותם] שהיו מתנבאים ואומרים להם לא יעלה מלך בבל על ירושלים מב). בבקשה ממך סורר אני תפלתי לפניך אל תשיבני בית יונתן וגו' (שם ל"ז כ'). ויצוה צדקיהו על ירמיהו ונתנו בית האסורים ונתן לו לחם ליום (וגו') עד שכלה לחם מירושלים וישב ירמיהו בחצר המטרה מג). וישמע שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור ויוכל בן שלמיהו

כט) במקרא שם כתוב בס. ל) ע"פ המקרא שם. לא) כולא עפ"י המקראות שם. ומחקתי מלא וגו' דלא תפס לשון המקרא. ובספרים הגיהו עפ"י לשון המקראות ול"כ. ופירשו מה שכתוב שם ללכת ארץ כנען לחלק משם בתוך העם לחלוק במתנות. והרד"ק הביאו וכתב ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות. ועיין בתרגום יונתן שתרגמו לפלגא לחקנתא דחית ליה תמן בנו עמא. וכ"ה בפסיקתא פי' י"ג שיטה ג'. לב) כל ענין זה דחכניה הביאו רש"י ורד"ק שם. ועיי' קועה מ"א פ"ב שכן דעת ר' אלעזר שם. לג) כל"ל. ובד"פ מי שהיה מתנבה והגיה הז"א מתנבה. לד) בירמיה כ"ח. והרד"ק שם הביאו ועיין ברש"י שם. ובילקוט שם כ"ח העתיקו. לה) ירמיה כ"ח ט"ז וי"ז. ועיי' בילקוט ורש"י ורד"ק שם. לו) כמסופר שם בירמיה ל"ז. לז) כל זה בילקוט ירמיה כ"ח שם אלא שעירב המאמרים כדרכו. ושם ליתא מלת קרוב. וכתב הז"א כראה שמיצה לאליהו הוא ט"ע ול"ל לחכניה הנביא וכו' דהא יונתן רשע היה כדלקמן ולמה לו ליחסו שהיה קרוב לאליהו ז"ל ע"כ. לח) בד"פ ליתא איפוטונקריק לינטין. ובילקוט קיטב מן שאתה בתוכו עד והשליכו אותו לבור וכו' דלהלן. וכתב הז"א לפי הסכין כראה שר"ל שר בית הסוהר. והרב מהר"מ גידעמאן אמר לי שלדעתו המלות משובשות ול"ל איפוטון טרקלין ועכשיו היכל שבו שרי יועלי המלך. לט) כ"ה בד"פ. וכלו' בשבילי וכמסופר בירמיה ל"ז שם. מ) פי' שהשיאו לדבר אחר. מא) וכלו' מה עלילה מלאו בי. ופי' אחריו על אותו שנפרעים ממנו ואולי ל"ל אחריתם. מב) כנ"ל לקרות המלה המעושטת בד"פ ולהגיה. והז"א קרא ומה שהיו והגיה ואיה נביאיכם שהיו מתנבאים וכו'. וכולא עפ"י המקראות שם. מג) עפ"י המקראות שם. אבל

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ויהי בעת שסרחה

ופשחור בן מלכיה את דברי ירמיהו מדבר אל כל העם לאמר (שם ל"ח ו') מד) היושב בעיר ימות בחרב ברעב ודבר מה). אותה השעה באו להם אצל צדקיהו המלך. אמרו לו הרבה האיש הזה מתנבא עלינו רעות. אינו דורש שלום למקום הזה. ענה ואמר להם הרי הוא בידכם עשו כטוב בעיניכם מו). נטלו [את] ירמיהו והשליכו אותו לבור מלכיה בן המלך. והיה הבור מלא מים. עשה לו הקדוש ברוך הוא ניסים. ירדו להם המים למטן והטיט למעלה וישבע ירמיהו בטיט מז). והיה יהונתן הסופר מחרפו ומונה אותו ואומר לו הרכין ראשך על הטיט שמא תבא שינה לעיניך מח).

וישמע עבד מלך הכושי (שם שם ז') הוא היה אחד מארבעה בני אדם שנקראו כושיים. ציפורה. וישראל. [ושאול]. ועבד מלך הכושי (והשאול) מט). ולמה נקרא שמו כושי אלא כשם שהכושי ניכר בעורו כך היה ניכר במעשיו הטובים בתוך פלטיריו של צדקיהו נ). בא אצל צדקיהו ואמר לו הוי יודע שאם מת ירמיהו בתוך הבור ניתנה העיר להשונאים. אמר לו צדקיהו קח אתך שלשה אנשים והעלה ירמיהו מן הבור נא). ובקושי העלוהו. נכנס עבד [מלך] הכושי לבית המלך והוציא משם בלאי הסחבות ובלאי מלחים. והלך ועמד לו על הבור והיה קורא ואומר אדוני (המלך) ירמיה אדוני ירמיה. אין קול ואין עונה. נתן ידיו בלבושיו וקרעם והיה בוכה והולך. וירמיהו היה שומע אלא שהיה מתירא שמא יונתן הסופר הרשע היה נב). כיון ששמע קולו בוכה. אמר [מי הוא שקורא אותי ובוכה. אמר] לו הוא עבד מלך הכושי. חי אתה. הייתי סבור שאתה מת. הרי החבל (מכיסו) [הניחו] תחת אצילי ידיך והטלחים נג). ויעלו את ירמיהו מן הבור.

וישב ירמיה בחצר המטרה (שם שם כ"ח) בעת (כינסם) [ההיא כינם] נבוכדנצר את מחנותיו ויצאו על ירושלים נד). כשהגיע לרבלתה ישב לו שם. שהיה מתיירא שלא יעשה לו כמו שעשה לסנחריב. אותה שעה קרא לנבוזראדן ונשאו ראש על כל החיילות. ואמר לו לך כבוש את ירושלים. הלך נבוזראדן ויצר על ירושלים בשנת תשע למלכותו של צדקיהו עד שנת אחת עשרה למלכותו נה). ולא היו יכולים לכבש את ירושלים. שלא נחתם גזר דינם עד עכשיו. ברם כשהגיע קיצם של ציון וירושלים ליהרס קץ (הן) [היה] לכל בני אדם קץ לכל החיים נו). שבשבעה עשר בתמוז אירעו חמש פורעניות לישראל. נשתברו הלוחות. בוטל התמיד. הובקעה העיר. שרף אפוסטמוס את התורה. והעמיד צלם בהיכל נז). אבל בתשעה באב נשרף בית המקדש נח).

ויחזק הרעב בעיר (ירמיה כ"ב ו') והיו בנות ציון מחברות בשווקים והיו רואות אילו את אילו. זאת אומרת לחבירתה למה יצאת לשוק שלא יצאת לשוק מימיך. והוא עונה ואומרת לה מכסה אני ממך נט). קשה היא מכת הרעב. (מיכה) [איני] יכולה לסבול. והן אותזות זו בזו וחוזרת מבקשות בתוך העיר ולא היו (מוצאים) [מוצאות] והיו מנפפות את העמודים ס) ומתות עליהם בראש כל פינה. ובניהן יונקים חלבן היו מהלכין על

מאיר — מגן דוד — עין

לא תפס בלשון המקרא וע"כ ממקמי מלת וגו'. מד) במקרא כתוב את הדברים אשר ירמיהו מדבר וי"ת ית פתגמיא דירמיה ממלל. מה) עפ"י המקראות שם. מו) במקראות שם. מז) במקרא ובנור אין מים כי אם טיט. ודרשו מדכתיב אין ולא כתיב לא היו מכלל דהוה אלא שנעשו לו כמים. מח) בד"פ איתא מ ח ס ד ו ומונה וכו'. והוא מלשון פן יחסדך שומע. ובילקוט ירמיה כ"ח איתא מ ח ש ר ו וכ' שהוא שיבוש. מט) וכ"ה בילקוט ירמיה ל"ז. ועיי' בספרי בהעלותך פי' ל"ט ובמ"ב שם אות ט'. ולדעתם בדוק בן כליה היה ועיי' ברש"י ות"י ירמיה שם. נ) בילקוט שם בתוך פ ל ט י ן. נא) במקרא כתוב ש ל ש י ם ועיי' רש"י ורד"ק שם. ובילקוט הופיע כאן רחה כמה קשה מכת הרעב שלשים בני אדם העלוהו בקושי. נב) בילקוט השמיט מן וירמיהו וכו'. נג) הגהתי עפ"י הילקוט וכן הגיהו הז"א והרז"וו. וכולא עפ"י המקראות שם. נד) וכן הגיה הז"א. ובד"פ איתא בכם אלא שחסרה מלת ה ה י א. נה) כולא עפ"י המקראות דירמיה ל"ט וכ"ב ומלכים ב' כ"ה. נו) כן הגיה הז"א ופי' שהוא עפ"י המקרא דיחזקאל ז' כה אמר אדני ה' לאדמת ישראל קץ בא הקץ על ארבע כנפות הארץ. נז) במסכת פ"ד דתענית ועיי' בפרש"י שם. ובירו' דתענית שם דאית תני תני הועמד ואית תני תני העמיד (ואשתמיט לי' לז"א ע"ש). נח) עיין בתענית שם. נט) בתמיה כלו' למה לא אגלה לך. ס) מחמת חולשת הרעב.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

(ידס) [ידיהם] ועל רגליהם. כל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל את דדו ונותנו בפיו שמא ימשוך לו חלב. והוא אינו מושך ונפשו מטרפת והוא מת אל חיק אמו. לקיים מה שנאמר בהשתפך נפשם אל חיק אמותם (איכה ב' י"ב) קמ): באותה השעה אמר המקום לירמיהו קום לך לענתות וקח את השדה מאת הנמאל דודך (וגו'). אותה שעה חשב ירמיהו בלבו. שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה קנ). שאומר לי המקום לך קנה לך את השדה קנ): כיון שיצא ירמיהו מירושלים ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו על חומות ירושלים ופרצן. קרא ואמר יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבזו אותו ויחרבו. ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו. שלא תהיו משבחים ואומרים אתם כבשתם אותה. קריה כבושה כבשתם. עם הרוג הרגתם. באו השונאים וקבעו בימה שלהם בהר הבית. הלכו ועלו להם בבימה אמצעית מקום שהיה המלך שלמה יושב ונוטל עצה מן הזקנים. משם שנשתכלל בית המקדש שם ישבו השונאים ונטלו עצה (מן הזקיכים) קד) האיך לשרוף בית המקדש. עד (כמלכו) [שנמלכו] ביניהם נטלו עיניהם והנה ארבעה מלאכים יורדים ובידם ארבעה לפידים של אש ונתנו בארבעה זוית של היכל ושרפו אותו: כשראה כהן גדול שנשרף [ביהמ"ק]. נטל את המפתחות וזרקן לשמים. פתח פיו ואמר הרי מפתחות של ביתך. אפיטרופוס של שקר הייתי בתוכו קה). יצא לילך לו. תפסו אותו שונאים ושחטו אותו אצל המזבח מקום שהיה מקריב את התמיד. יצתה בתו כורחת וצווחת אוי לי אבא חמדת עיני. תפשו אותה ושחטו אותה וערבו דמה בדם אביה: כשראו הכהנים והלוים שנשרף בית המקדש נטלו את הכינורים ואת החצוצרות ונפלו באש ונשרפו: כשראו הבתולות שהיו אורגות כפרוכת שנשרף ביהמ"ק נפלו באש ונשרפו שלא יענו אותן השונאים קו): (כמרלו לדיקיס) [כשראה צדקיה] כן (ילמו) [יצא] לברוח במחילה שהיתה הולכת לירחו קז). מקום אמת המים באה והיה יגע והיו בניו מהלכין ראשונים. ראה אותו נבוזראדן. אחזו לו ולעשר בניו קח) ושלח אותם נבוזראדן אצל נבוכדנצר. (ולמוכ) [ואמר] לו אמור לצדקיהו מה ראית למרוד עלי. באיזה דין אדונך. אם בדין אלהיך חייב אתה להרוג שנשבעת בשמו לשקר קט). אם בדיני מלכות חייב אתה להרוג שכל מי שעובר שבועתו של מלך חייב להרוג. בכן ענה צדקייהו הרגיני ראשון שלא אראה בדם בניי. ובניו אומרים ומבקשים ממנו הורגינו תחלה שלא נראה דם אבינו שפוך על הארץ. וכן עשה להם. שחטם לפניו ואחר כך חטט את עיניו (ונתנם) [ונתנם] בתנור והוליכו בבלה. והיה צדקיה צווח ואמר בואו וראו כל בני אדם שהיה ירמיה מתנבא

קח) נאיכה רבה סס הדא נרא זעירא נעי למיכך ולא משכח חלב ומפרפר ומית. קנ) כלו' שמא נבוכדנצר כותן עיר הכסדים להם למתנה ולא יכבשנה ועושים בתוכה משא ומתן. והז"א נדחק להביה עפ"י הילקוט. לעתיקתו לקתן לות ע"א עיי"ש. קנ) כולא עפ"י המקלאות דירמיה ל"ב. ודרשו כאן מה שראה ירמיה בחלום שנכתפק בה אם דבר ה' היא. אבל באמת היה ירמיה עלול בחלל המטרה בלותה שעה. קד) כנ"ל למחוק שכתרבב מדלעיל. עיי' איכה רבתי ד' בפ' לא האמינו. קה) פי' אפוטרופוס שאינו נאמן. וכעין זה פירו בסנהדרין אחר בתעניה כ"ט ע"א כתקבלו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות היכל בידן וכו' הואיל ולא זכינו להיות נזבדים נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וכו'. וע"ע באדר"נ פ"ד. קו) עיי' בשה"ש רבה ג' בפ' הנה מטתו. ובירושלמי דשקלים פ"ד ה"ב ובתוספות ק"ו ע"א. והתם ב' פ ל כ ו ת ובכל הני מקומות גרים כ ש י ם בתם. קז) בז"א כ ש ר א ה ל ד ק י ה כן י ל א לברוח ד ר ך ממילה. וכ"ה בד"פ אלא דליתא שם מלת ד ר ך. ועיין בתש"י ירמיה ל"ט ד' שבחב מערה היתה לו מציתו עד ערבות יריחו וילא לילך דרך המערה מה עשה הקדוש ברוך הוא לקיים ופרשתי את רשתי עליו (יחזקאל י"ב) זימן לבני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ולו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה ורמו את לדקיהו יולא מן המערה. והביאו הרד"ק שם ג"כ ונכפלו הדברים במלכים ב' כ"ה שם. וביחזקאל י"ב. ואיכי יודע היכן דרשו כן ואולי שהיה כן לפניהו ונקטינ. קח) לא ידעתי היכן כתפרשו. קט) לפי שבועתו שוא היא חילול השם (עיי' בת"כ פ' קדושים) ואינה מכופרת אלא בחיה עיין בתכילתא יחרו פ"ז. א מ י ת מ כ א ן ת ש ו ב ה ל ש ו נ א י י ש ר א ל ה מ ו ל י א י ם

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

עלי ואמר לי לבבל אתה הולך וכבבל תמות ובבל עיניך לא יראו. ולא הייתי שומע לדבריו. והריני בבבל ועיני לא רואות (לוחך) [אותה] ע): ירמיה הנביא יצא מענתות לבא לירושלים. נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה. אמר בלבו שמא חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות שהרי עשן הקטורת עולה. בא ועמד לו על החומה וראה בית המקדש עשוי לו גדירות גדירות של אבנים וחומת ירושלים מסוגרת. התחיל צווח ואומר פיתיתני ה' ואפת חזקתני ותוכל וגו' (ירמיה כ' ז') עח). הלך לו לדרכו התחיל צווח ואומר. באיזו דרך הלכו להם חטאים. באיזו דרך הלכו האבודים. אלא אני אלך ואובד [עמהם] עג). היה (לך עמהם) [הולך] ורואה את השביל מלא דם. והארץ מרובצת בדם הרוגיה מכאן ומכאן עג). קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלים יונקים ועוללים שהיה מהלכים בשבי. היה נוחן לארץ ומנשקן עד). כשהגיע לגלות גיפפן ונשקן. היה בוכה לנגדם והם לנגדו. ענה ואמר להם אחי ועמי כל כך אירע לכם (עד) [על] שלא הייתם שומעים לדברי נבואתי עה). כיון שהגיע לנהר פרת ענה נבוזראדן אמר לו אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל (סס מ' ל'). חשב ירמיה בלבו ואמר. [אם] אני הולך עמהם לבבל אין מנחם לגלות הנשאר מהם עו). יצא לו מהם. נטלו הגליות עיניהם וראו ירמיהו שפירש מהם. (הגיעו) [נעו] כולם בבכיה בקול רם עז) וצווחו ואמרו אבינו ירמיה (הליני) [הרי אתה] מניחנו. [שם] בכו שכן כתב על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו (תהלים קל"ז מ') עח). וענה ירמיה ואמר להם. אני מעיד שמים וארץ אלו בכיתם בכייה אחת עד שאתם בציון לא גליתם עט). היה ירמיה הולך ובוכה וכך אמר חבל על יד יקרת המדינות.

אמר ירמידהו כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר. (לנכסה) [לבושיה] שחורים ושערה סתור צועקת מבקשת מי ינחמנה. ואני צועק ומבקש מי ינחמני. קרבתי אצלה ודברתי עמה. ואמרתי לה אם אשה את דברי עמי ואם רוח את הסתלקי מלפני. ענתה ואמרה לי. אינך מכירני. אני היא שהיו לי שבעה בנים. יצאו אביהם למדינת הים. עד שאני עולה ובוכה עליו הרי שניבא פ) ואמר לי נפל הבית על שבעה בנייך והרגם. איני יודע על מי אבכה ועל מי אסתור שעריי. עניתי ואמרתי אין אתה טוכה מן (עמך) [אמי] ציון והיא עשויה מרעית לחיות השדה. ענתה ואמרה לי. אני אמך ציון. אני היא אם השבעה. שכן כתב אומללה יולדת השבעה (ירמיה ט"ו ט'). אמר לה ירמיה דומה מכתך (למכת) [למכתו] של איוב. מאיוב

עלילות עליכו. ע) כל זה מן ענה לדקיהו וכו' בילקוט פוף מלכים. וגרלה שדרשו כן מדכתיב ירמיה ל"ד ועיניך את עיני מלך בבל תראינה ופיהו את פיך ידבר ובבל תבא ובו' מלמד שיבא עם ולא יראה אותה. עא) הוא תשלום המזיון. דבאמת לא היה בעכתות וכמ"ש לעיל אות מ"ג. כתב הז"א שכ"ל להגיה דגורות של אבנים וכו' וחומת ירושלים מסותרת וכו'. אמנם לשון בא ועמד לו על החומה וכו' מוכיח שאינו כן. ואמת שכל זאת היא במזיון וכמ"ש. ובילקוט ירמיה כ' ג' בשם פסיקתא רבתי דבר אחר פתחני ה' ואפת בשעה שהגיע קילה של ירושלים ליהרס א"ל הקב"ה לירמיה קום לך לענתות וכו' אותה שעה אמר ירמיה בלבו שמא כותן מן המקום על בעליו ונושאים ונותנים בתוכו אמר לו הקב"ה לך קנה וכו' שלא תהיו משתמשים ואומרים וכו' ונעלו עלה האיך לשרוף ביהמ"ק עד שנמלכו וכו' בד' זויות של היכל ושרפו אותו. ירמיה הבבא אמר יצא מענתות לבא לירושלים וכו' ורלה ביהמ"ק עשוי בזירות של אבנים וחומת ירושלים מסוגרת התחיל לווח ואחר פתיחני ה' ואפת אפקתני מן לבא ביתא וסרבתים והיה בלבי כאש בוערת אמר ירמיה רבון העולמים מה עווכות וכו' כמו שהוא לקמן בפי' ויעלך, וגרלה שהילקוט סילק המאמרים בדרכו. עב) וכן הגיה הז"א. עג) הז"א הגיה הלך ורא ה וכו'. עד) כלו' שהיה מבשק הארץ מקום פרסותיהן מפני עגמת נפש. עה) כעין זה בפסיקתא דרבתי בד"ה ג' דברים. ובסוף פתיחתא דאיכה רבתי ולקמן פי' כ"ט אות י"ב. עו) כלו' לאילו שבשארו בירושלים. עז) כן הוא במדרש תהלים קל"ז וכן הגיה הז"א. עח) כ"ה במדרש תהלים שם וכעין זה הגיהו הז"א והרז"ו. עט) במדרש תהלים שם מעיד אני עלי שמים וארץ ועיין בילקוט תהלים שם. פ) הרי אתה לפני שנגאת ואמרת לי וכו'. והז"א הגיה הרי עני

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

נטלו בניו ובנותיו. וממך נטלו בנייך ובנותייך. מאיוב נטלתי כספו וזהבו. וממך נטלתי כספך וזהבך. לאיוב השלכתי לתוך האשפה. וליך עשיתי אשפה של זבל. וכשם שחזרתי ונחמתי את איוב כך אני עתיד לחזור ולנחמך. לאיוב כפלתי בניו ובנותיו וליך אני עתיד לכפול בנייך ובנותייך. לאיוב כפלתי כספו וזהבו וליך אני עתיד לעשות כן. לאיוב נערתי מן אשפה ועליך הוא אומר התנערי מעפר קומי שבי ירושלים (ישעיה נ"ב ב') פמ). בשר ודם בנה אותך. בשר ודם החריבך. אבל לעתיד לבא אני בונה אותך. שכן כתוב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ז ב'). אמן במהרה בימינו הקדוש ברוך הוא יקיים את המקרא שכתב עלינו ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברינה וגו' (ישעיה ל"ה י') פב).

פכ"ז

שמעו דבר ה' בית יעקב
וכל משפחות בית ישראל [ירמיה ב' ד'] מ)

הכתוב אומר אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב [וגו'] ואם לא ישמעו בשלח יעבורו (איוב ל"ו י"א וי"ב) ג).. אם שומעים ישראל להקדוש ברוך הוא ועובדים אותו מטלאים ימיהם בטובה כשם שאמר דוד ימי שנותינו בהם שבעים שנה וגו' (תהלים ל' י') וכשם שאמר משה מספר ימיך אמלא (שמות כ"ג כ"ו): אם ישמעו ויעבדו [יכלו ימיהם בטוב]. אתה מוצא שתי שנים עשתה הארץ פירות מרובים מה שלא עשתה כל ימות העולם. שנה (אמר כליקמן) [אחת בכניסתן] לארץ (ישראל). שנאמר ויבואו עד אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול וגו' (במדבר י"ג כ"ג ג). יש אומרים ששה עשר היו טוענים ד). כשם שהפועלים הם טוענים ששה [עשר] לארבעה ארבעה (וגו') ה). שנה אחת שגלו מן הארץ. כן אתה מוצא שכתב שם ועשרה אנשים נמצאו שם ויאמרו אל ישמעאל אל תמיתנו כי יש לנו מטמונים בשדה חטים ושעורים ושמן ודבש ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם (ירמיה מ"א ח'). אלא שלא היה (נו) [להם] מקום היכן

מאיר

מגן דוד

נא וכו' ואי"כ. פא) בילקוט ירמיה ע"ז וסס הסיפור קצוב עיי"ש. פב) במקרא כתוב ובאו לציון ויא"ת ויבאון לציון. ועל זה הסיפור יסד הפייטן הקינה אז במלאת ספק יפה כתרנה. אלא שאינה מנכון הסיפור. אמ"ש בפסיקתא נסדרה פי' י"ג על אמירתא דדברי. ויש בה עשה פתיחות. ואח"כ דורש הפסוקים הראשונים דאמר רתא. א' להלי קונך והיא פתיחתא א' דאיכה רבתי. ב' עד מתי פתאים והוא בילקוט משלי התקל"ב וביסעיה ש"ב. ג' אבותיכם איה הם. ד' עבד משכיל והוא בילקוט ירמיה רכ"ו. ה' ומס לא תוריבו וג"ז שם. ו' כביא אקים לדם וגז"ש. וכולא פסיקתא שם עד ל' ר"ם והוצתקה ג"כ בילקוט איכה בשם מדרש. אלא שבין רמז רכ"ו ורכ"ז ניתוכף שם בפסיקתא המאמר על ההריס דקוף פתיחתא דאיכה רבתי בסירוס המאמרים עיין שם.

פ"כז א) היא הפטרה שנייה מג' דפרענותא. ב) במקרא כתוב י ב ל ו. ג) כ"ה בילקוט ירמיה מ"א וכן הגיהו הז"ל והרז"וו. ד) הוא שיטת ר"ע דדרים איש אחד לאיש לשונות רבויים. וכ"ד היו. עיין באסכול. וח' במאכים ורמוזים ובמשא כלים. בירושלמי דקוטה פ"ז ה"ה. ועיי"ש (והדברים מסוגשים שם וכן בתוס' קוטה ל"ד ע"א בד"ה טורטני עיי"ש). ה) כנ"ל וכן הגיה הז"ל. ופירשו הדבר כאן בדרך פשוט שסני מוצות היו שנוסאין בהם האסכול על כתפם. והיו ד' אנשים הולכים בראש כל מוט ומוט ונוסאים המוט על כתפם (ועיי' בבבלי ובירושלמי שם ובמה שפי' רש"י ותוספות והרא"ש שבדפס שם בסוף המסכתא). ובילקוט ירמיה שם הגי' ו ע ש ר ה ב נ י א ד ם ע ו ע נ י ם א ו ת ו. ואולי שמאמר זה חסר לפניו קודם מאמר וי"א. ואותו המאמר די"א קיצר בעל הילקוט. וגם אפשר שבעל הילקוט הגיה במאמר שלפניו ושינה אותו עפ"י הגמרא הבבלי שם שעשרה אנשים היו נוסאים. מ' האסכול. וב' ברמון ותאנה. ויהושע וכלב לא נשאו כלל (והמה היו בנוסאי כלים עפ"י הירושלמי) ו א ו ת ו לאו דוקא אאסכול קאי אלא אכולא.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

ליתן והיו טומנים אותם בשדה ו). וכן אתה מוצא שכתב ובתים מליאים כל טוב אשר לא מלאת וגו' (דברים ו' י"ח) וכתב אחר אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב וגו' (איכה ד' ט') ואילו שמעו שלהם היה ז): דבר אחר אם ישמעו ויעבדו [וגו'] ואם לא ישמעו בשלח יעבורו ש ל ח מ ע ל פ נ י ו י צ א ו (ירמיה ט"ו ח'). הוי שמעו דבר ה':

[דבר אחר שמעו דבר ה וגו'] אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו (קהלת ד' ב'). למה אמר להם ירמיה ש מ ע ו ד ב ר ה' ב י ת י ע ק ב. אלא אמר להם שמעו עד שאתם חיים עד שלא תמותו. שאני יודע שאם אין אתם שומעים את דבר ה' עכשיו. עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבישות שנ' העצמות היבישות שמעו את דבר ה' (יחזקאל ל"ז ד'). (עכשיו עתידים אתם לשמוע בבבל משתמותו ותעשו עצמות יבישות שנאמר העצמות היבישות שמעו את דבר ה' ח) הרי שמעו בחייכם עד לא תמותון שמעו דבר ה' ט):

דבר אחר שמעו דבר ה' שאם יבואו שמועות רעות עליכם לא יזיקו אתכם. וכן היא אומר משמועה רעה לא ייראה (תהלים ק"ב ז'). למה. נ כ ו ן ל ב ו ב ט ו ח ב ה' (שם) ואם לא תשמעו ראה מה שכתב כה אומר ה' קול חרדה שמענו (ירמיה ל' ה'). וכן יחזקאל אומר והיו כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת על השמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים (יחזקאל כ"ז י"ב) [הוי] שמעו דבר ה' י):

דבר אחר שמעו דבר ה' הכתוב מדבר שמע לאביך (כי) זה ילדך ובל תבוז כי זקנה אמך (משלי כ"ג כ"ב) יא) כל מה שאמר לך אביך חייב אתה לשמוע לו ש מ ע לאביך (זה ילדך) אבל אם אמר לך נשתחוה לעבודה זרה לא תשמע לו. למה. ז ה י ל ד ך שלא תכפור ז ה א ל י ו א נ ו ה ו (שמות ט"ו ב') ז ה ילדך: דבר אחר שמע לאביך ז ה י ל ד ך. כן משה אומר צור ילדך תשי (דברים ל"ב י"ח): דבר אחר שמע ל א ב י ך שבשמים. (זה אלי) ז ה י ל ד ך ונוהג בך (כבוד יח') [כבן יחיד] יח) ואם לאו נוהג בך כעבדים. הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלא הוא אביך קנך (שם שם י') כשאתה עושה רצונו א ב י ך ואתה בנו. ואם לאו על כרחך שלא בטובתך ק י נ ך ואתה עבדו. שנאמר העבד ישראל אם יליד בית הוא (ירמיה ב' י"ד) הוי שמע לו וטוב לך ש מ ע ל א ב י ך. שמעו דבר ה' בית יעקב יב):

דבר אחר שמעו דבר ה' אמרה קהלת טוב לשמוע גערת חכם וגו' (קהלת ז' ה') אמר הקב"ה אני השויתי [אתכם] לשמים שנאמר כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו' [כן יעמד זרעכם ושמכם] (ישעיה ס"ו כ"ב). והשמים אמרתי להם ב ד ב ר וקיימו. שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו') יג). ואתם אינכם שומעים יד):

דבר אחר שמעו (יח) דבר ה [וגו'] בית ישראל בטלתם כל הדברות. אמרתי אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') כחשו בה' ויאמרו לא הוא (ירמיה ה' י"ב). אמרתי לא

ו) וכלו' ולעפ"י שהיו הפילות מלוגים כל כך נלומן השנים לא לכלו מהם אלא ב ש ל ח י ע ב ו ל ו שנהלגו דול המדבר. וכן דול החורבן. ז) כלו' וכן לתה מולא שבשעה שמעו היו להם בתים מלאים כל טוב. ובשעה שלא שמעו לף שהארץ עשתה פילות היו חללי רעב. ובילקוט שם המאמר מקולם וגרם לעיל. שנה ל' בכניסתן לארץ ובתים מלאים כל טוב וגו' וכתיב ויכלתו משם זמורה וגו' וכו' עומנים לותו בשדה וכתוב ל' לומר עוזים היו חללי וגו' וגי' משובשת היא. ח) בקהלת רבה שם כ' י ה ו ד ה ב ר ס י מ ו ן פתר קריא ביחזקאל בשעה שעמד על הנקעה ולמר העלמות וגו' א"ל בתחילה לתרתי לכם שמעו דבר ה' וגו' ולא שמעתם ועכשיו שמעתם בתייכם לא שמעתם בתיתכם שמעתם על לותה שעה כלמר ושבח לני לא המתים (ומה שמתיים שם כגון לני וחבורתי. הוא מלמר קטוע. והוא מדרש בפ"ע על מן החיים לשר המה חיים עדנה). ט) כ"ה בד"פ. בתקרא כתוב לא שמועה. י) בתקרא כתוב ולא תבוז. יא) כן הגיה הז"א. יב) בילקוט משלי שם הוסתק המאמר וקטוע הוא שם. יג) כלומר שגער בהם ועמדו ונתחזקו מגערתו של הקב"ה כאמרם בתגיגה בריש לין דורשין. יד) גערתו של הקב"ה.

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח www.daat.ac.il

יהיה לך (שמות שם ג') כי מספר עריך היו אלהיך יהודה (ירמיה ב' כ"ח). אמרתי לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות שם ז') ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה' ב') טו). אמרתי זכור את יום השבת לקדשו (שמות שם ח') את שבתותי (בריתי) [חללו] (יחזקאל כ' כ"ח). אמרתי כבד את אביך ואת אמך (שמות שם י"ב) אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'). אמרתי לא תרצח. לא תנאף. לא תגנוב (שמות שם י"ג) הנגוב ורצוח ונאוף והשבע לשקר וקטר לבעל (ירמיה ז' ט') טז). אמרתי לא תענה ברעך עד שקר (שמות שם) הכתוב מדבר כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס (תהלים כ"ז י"ב). אמרתי לא תחמוד בית ריעך (שמות שם י"ד) וחמדו שדות וגזלו (מיכה ב' ב') יז). (עכ) [עמי] הרי כשלתם כל הדברות. אפילו דבר אחד אם קייסתם ואני סולח לכם. ואיזה הדבר הזה [זה] יום השבת. שכן הוא אומר לירמיה לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וגו' (ירמיה כ"ז י"ב) ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת [וגו'] (שם שם כ"ז) כי לחרבה תהיה הארץ (שם כ"ז ל') לכך נאמר שמעו דבר ה' בית יעקב. ואין דבר אלא שבת שנאמר ממצא חפציך ודבר דבר (ישעיה נ"ח י"ג) וכן הכתב אומר ואתה דבר אל בני ישראל [לאמר אך את שבתותי תשמרו וגו'] (שמות ל"ח י"ג).

(כז—כח)

וימלך מלך צדקיהו [בן יאשיהו וגו' ולא
שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי
ה' אשר דבר ביד ירמיה הנביא] (ירמיה ל"ז א' וב') ח)

זה הוא שאמר הכתוב בטות אדם רשע תאבד תקוה (משלי י"ח ז'). אוי לרשעים עד שהן [צומחים הבריות] צווחים ווי ווי. כיון שמלך צדקיהו אמרה ציון ווי עכשיו שלם (קילו) [קצי] ג). אמר ירמיה רבון העולמים מה עוונות (היה) [היו] בידיי שהנביאים

טו) במקלא כתוב לכן לשקר. טז) במקלא כתוב ר ל ה. יז) כעין זה המאמר כמלא בפסיקתא דרבי ושם ג' על ל כ כ י אומרים לעץ אבי אתה. על ל א י ה י ה המשתחוים על הגבות וכו'. והוא קעוב שם. והועתק בילקוט ריש ירמיה ושם ג' על ל א ת ע כ ה וידרכו את לשונם קשתם שקר. והועתק ג"כ בילקוט איכה ר' תתקל"ט ועיי' לעיל סוף פכ"ד. ועיי' באיכה רבתי ריש פ"א דרשת בן עזאי. א מ " א ש בפסיקתא כמדרו על ש מ ע ו מאמרים אחרים. והעתיקם בילקוט בפירוש בירמיה שם עד סוף ר' רס"ה ומקלאתם גם בילקוט איכה ר' תתקל"כ בשם מדרש ולא שבק רק מעט.

(פכ"ז — כ"ח) א) הפלדתי כל זה מכאן ולהלן שלדעתי היא פ' אחרת שנתערבה עם פיסקא דשמעו. וקבוון הלשון והענין מוכיח כן. אלא שהכאתי המין הנדפס כיון שכבר נתמשו בו בספרים. ובעל הילקוט ערבב קצת מענינה של זו הפי' עם ענין פי' דויתי בעת שקראה וכו'. כאשר רמזתי שם אות כ"א ואות ע"ח. ואין לדון מזה שכך היתה לפניו. שכבר דרכו למרם המאמרים ולערבם. אמנם צריך לדון מאי ענינה של פרשה זו דוימלך. ובפסיקתא נמצאת אחר פי' דשמעו פי' איכה היתה בזונה והיא מסכים עם הסימן דש"מ עיין לעיל פכ"ו אות א'. ומראין הדברים שהמנהג הקדוש היה להפטיר בשבת שלפני ת"ב דוימלך. ונשתנה המנהג להפטיר בחזון. ועפ"י מנהג הקדוש לא היה מפטירין בחזון אלא בשבת שחל בו ר"ח אב עיי' לעיל שם. וכ"ל ראיה לדבר שלא היו מפטירין בפרענותא דישעיה מהא דגרסינן בברכות כ"ז ע"ב הרואה מפר מלכים יצפה לגדולה יחזקאל יצפה לחכמה ישעיה יצפה לנחמה ירמיה ידאג מן הפורענות. והנה בלחמת אף דישעיה נמצא פורענויות וחכמה. ויחזקאל נמצא פורענויות ונחמות. וכן בירמיה נמצאו נחמות. אלא שנשקורין בלבוד קורין נחמות דישעיה. ופורענות ירמיה. ומרבבה ביחזקאל. ע"כ אמרו שהחלוס בלבו הספרים מורה בל כך. ומינה עכ"פ ראיה שאין קורין דישעיה בפורענות אלא בנחמות. ולפי שלא ידעו המבתיקים ענין פי' זו ערבבו אותה עם פי' דשמעו. ב) כ"ה בילקוט ירמיה ר' שכ"ו וכן הגיהו הז"א והרז"ו.